

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YAKINÇAĞ ANA BİLİMDALI

**ENDONEZYA'DA HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ
VE
BU DÖNEMDE ENDONEZYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS

ALAEDDİN TEKİN

GAZİANTEP
ARALIK 2015

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YAKINÇAĞ ANA BİLİM DALI

**ENDONEZYA'DA HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ
VE
BU DÖNEMDE ENDONEZYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS

ALAEDDİN TEKİN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

GAZİANTEP
ARALIK 2015

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**ENDONEZYA'DA HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ
Ve
BU DÖNEMDE ENDONEZYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ**

ALAEDDİN TEKİN

Tez Savunma Tarihi: 25/12/2015

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

Jüri Üyeleri

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

Doç. Dr. İsmail Kıvrım

Yrd. Doç. Dr. Ali Kuyaksil

İmzası

_____ x

ÖZET

ENDONEZYA'DA HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ VE BU DÖNEMDE ENDONEZYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ

TEKİN, Alaeddin

Yüksek Lisans Tezi, Yakınçağ Tarihi ABD

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

Aralık 2015, 160 Sayfa

Bu çalışmadaki hedefimiz tarihte pek bilinmeyen Osmanlı Devleti ve Endonezya Adaları ile olan ilişkileri, Osmanlı Arşivi ve diğer ana kaynaklar ışığında ele almak olmuştur. Bu ilişkileri incelemeye önce tezimizde, Endonezya'yı genel olarak tanıttıktan sonra, 400 yıl sürecek olan Endonezya'daki Hollanda sömürgeciliğini de detaylı bir şekilde ele aldık. Özellikle, bu sömürge döneminde başta Açe Sultanlığı olmak üzere Osmanlı Devleti buradaki birçok sultanlık ile ilişki halinde olup, bu adaların koruyuculuğunu üstlenmiştir. Başta Portekiz ve daha sonra Hollanda sömürgeciliği gölgesinde gelişen Osmanlı-Endonezya ilişkileri, Osmanlı Devleti'nin sömürgeciliğe bakışına ve özellikle kendisinden uzak olan Müslüman toplumlara yaklaşımı noktasında güzel bir örnektir. Özellikle bu adalardaki sultanlıklar, Osmanlı Devleti'ne birçok elçi göndererek Osmanlı Devleti'ne tâbi olmak istemişlerdir. Son olarak, Endonezya bağımsızlığının altında yatan ana fikirler ve bu fikirlerin meydana geldiği 20.yüzyılın Uzakdoğu'sunu anlamamız için Endonezya uygun bir coğrafyadır.

Anahtar Kelimeler: Endonezya, Osmanlı Devleti, Hollanda, Sömürgecilik, Uzakdoğu, Açe, Portekiz, Tarih.

ABSTRACT**COLONIAL POLICY OF THE NETHERLANDS IN INDONESIA
AND
INDONESIA-OTTOMAN RELATIONSHIP IN THIS PERIOD**

TEKIN, Alaeddin

Post graduate Thesis, Department of History
The Consultant of the Thesis: Prof. Dr. Zeynel OZLU
December 2015, 160 Pages

In this work our aim is to address the Ottoman archives in which we can examine the relations of Ottoman Empire and Indonesian Islands and also other key sources. Before examining this relationship in our thesis, Indonesia will be introduced in general, dealing with 400 years of Dutch colonial rule in Indonesia. In particular, this colonial era of the Ottoman Empire, including in particular Aceh Darussalam is here in the form of relationship with many sultanate that have undertaken the protection of these islands. Portugal and Netherlands colonialism, especially later in the growing shadow of Ottoman-Indonesia relations, the Ottoman Empire and colonialism perspective is a good example of the approach point which is different from the Muslim community's point of view. The purpose of sending ambassadors to the Ottoman Empire was to be part of it. Finally, the main idea of underlying our understanding of Indonesian independence and the 20th century's where these ideas occurred is that Indonesia is an appropriate geography.

Keys Words: Indonesia, Ottoman Empire, Netherland, Colonial Policy, Far East, Aceh, Portugal, History.

ÖN SÖZ

Endonezya yaklaşık olarak 17.000 adadan oluşan ve Güneydoğu Asya'nın en hızlı büyüyen devletidir. 1945'te Hollandalılara karşı bağımsızlığını kazanan Endonezya, bugün Dünya'nın en kalabalık İslam devletidir. Ülke tam manasıyla kültür çeşitliliğinin merkezi durumdadır. Bugün ülkede 400'ün üzerinde dilin konuşulduğu ve birbirinden tamamen farklı toplulukların yaşadığı bu takımadalar ülkesinin % 90'dan fazlası Müslüman'dır. Terör ve şiddetle tanışmamış bu en büyük İslam ülkesinde barış ve huzur en başta gelir.

Endonezya'da Hollanda Sömürgeciliği ve Bu Dönemde Endonezya-Osmanlı İlişkileri adlı tezimizi üç bölüm halinde hazırladık. Bu bölümlerin her biri diğer bölümler ile ilişki halinde olsa da kendi içinde apayrı bir konudur. Birinci bölümde genel olarak Endonezya ile ilgili bilgiler verildiği gibi sömürgecilik dönemine kadar Endonezya'nın tarihi üstünde durduk. Eskiçağ'lardan başlayarak, 16.yüzyıla kadar işledik. Bu konu altında İslam dininin bu topraklara ne zaman geldiğine bakmaya çalıştık. Ancak, bu konu tamamen bilgi karmaşaları ve birçok efsaneden oluşmaktadır. İslam'ın bu topraklara gelişi ile ilgili tüm kaynaklar ayrı ayrı incelenmiş ve tam bir sonuca varılamamıştır. Fakat İslamiyet ilk olarak Açe'ye gelmiş ve burada kabul gördükten sonra tüm Endonezya'ya buradan yayılmıştır.

İkinci bölümde ise, 16.yüzyılda Portekiz ile başlayan ve 20.yüzyıla kadar devam edecek olan Endonezya'daki sömürgecilik üzerinde durduk. Bu toprakları Portekizlilerden sonra gözlerine kestiren Hollandalılar, yaklaşık 400 yıl buraları sömürmekte tereddüt dahi etmemişlerdir. Hollanda'nın sömürge politikasını mercek altına alıp, İslam'a bakış açıları ve bu din ile olan mücadelelerini inceledik. Hollanda sömürgeciliği bu topraklarda en fazla Açe İslam Sultanlığı ile mücadele etmiş ve 1873 yılına kadar da bu topraklara girememiştir. 1873 yılında başlayan savaş, 30 yıldan fazla sürmüş ve bu durum Hollanda'yı dünya kamuoyunun gözünden düşmesine sebep olmuştur. İkinci bölümün sonlarında, Endonezya Bağımsızlık Devrimi'ni inceledik ve bu bölüme burada nokta koyduk.

Son bölüm olan üçüncü bölümde, bu sömürgecilik döneminde, Osmanlı ve Endonezya ilişkilerine eğildik. Endonezya, adalar devleti olduğundan birçok sultanlık var olup hemen hemen hepsinin Osmanlı Hilafet makamına saygıları sonsuzdu. Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlayan ilk ilişkiler, Portekiz gemilerinin buralara ilk gidişi ile başladı. İstanbul'a elçiler gönderen Açe Sultanlığı,

Kanuniden yardım talep etse Zigetvar seferinde vefat etmesi üzerine, oğlu II. Selim bu isteklerine cevaben bölgeye filolar gönderen Osmanlı, bölge halkı üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. Özellikle, top ustaları ve zanaatkârları gönderen Osmanlı, Açelilere savaş eğitimi vermiştir. Abdulmecid döneminde tekrar başlayan ilişkiler, II. Abdulhamid döneminde zirve noktasına ulaşmıştır.

Tezimizin konusu gereği, bu çalışma alanı ile ilgili kaynak sıkıntısı malumdur. Uzun yıllar tarihçiler tarafından pek çalışılmayan bir konu olan Uzakdoğu, son yıllarda biraz rağbet görmüş olsa da yetersizdir. Osmanlı Arşiv Kaynaklarında bu konu ile ilgili yüzlerce ve hatta binlerce kaynak bulmak mümkündür. Osmanlı Devleti, arşivciliğe çok önem vermesinden dolayı Endonezya ile ilgili tüm yazışmalar da kayıt altında tutulmuştur. Özellikle, Endonezya'dan İstanbul'a giden elçilerin kayıtları çok önemlidir. II. Abdulmecid döneminde farklı sultanlıklardan gelen elçiler, Osmanlı Devleti'ne tabi olmak istemişlerdir. Zor durumda kalan Osmanlı Devleti, Hollanda ile savaş yapmamak için durumu politik bir dille geçiştirmeye çalışmıştır.

Osmanlı arşiv kaynaklarının dışında, Osmanlı seyyahlarının bölge ile ilgili notları ve yabancı ana kaynaklardan da faydalanmaya çalıştık. Yabancı kaynaklar noktasında kaynak sıkıntısı yoktur ve bizde kendimize göre birtakım bilgileri çeviri yöntemiyle tezimizde kullanmak istedik. Bunun yanında konu ile ilgili Osmanlıca belgelerden de günümüz alfabesi ile tezimizde paylaştık. Yazmış olduğumuz tezimizde her ne kadar kaynak sıkıntısı yaşasak da, eğlenceli ve verimli bir tez olduğunu düşünüyoruz.

Son olarak tezin hazırlanmasında her türlü desteğini ve yardımını esirgemeyen tez danışman hocam Prof. Dr. Zeynel Özlü (Gaziantep Üniv.) hocama sonsuz teşekkürlerimi iletir ve bundan sonraki çalışmalarımızın da devamını en içten dileklerle arzularım. Bunun dışında tezimi yazmış olduğum yer olan İSAM (İslam Araştırmaları Merkezi) çalışanlarına ve yöneticilerine tüm kaynaklarını benimle paylaştıkları için teşekkür ederim.

Aralık, 2015
Alaeddin Tekin

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
RESİM LİSTESİ.....	xi
HARİTA LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM GÜNÜMÜZ ENDONEZYASI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	
Ve SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNE KADAR ENDONEZYA TARİHİ	1
1.1. İDARİ YAPI	1
1.2. COĞRAFİ DURUMU	2
1.2.1. Cava Adası	4
1.2.2. Sumatra Adası	5
1.2.3. Kalimantan (Borneo Adası)	5
1.2.4. Bali Adası	6
1.2.5. Irian Jaya.....	6
1.2.6. Timor Adaları, Sulawasi Adası ve Madura Adası	6
1.3. İKLİMİ ve YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ	7
1.4. DEMOGRAFİK YAPI.....	9
1.5. KÜLTÜR, DİN ve DİL ÇEŞİTLİLİĞİ	10
1.5.1. Kültür.....	10
1.5.2. Din	11
1.5.3. Dil	12
1.6. EKONOMİ	13
1.7. SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNE KADAR ENDONEZYA TARİHİ	14
1.7.1. İslamiyet'ten Önce Endonezya	14
1.7.2. İslamiyet'in Endonezya'ya Girişi.....	15
1.7.2.1. Endonezya'ya İslam'ın Ne Zaman Geldiği Paradoksu.....	16
1.7.3. İslamiyet'ten Sömürgecilik Faaliyetlerine Kadar Endonezya Tarihi	21
İKİNCİ BÖLÜM ENDONEZYA'DA HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ	24
2.1. İLK SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİ	24
2.1.1. Portekizliler	24
2.1.2. İlk Hollanda Gemilerinin Endonezya'ya Gelişi.....	26
2.2. HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ'NİN KUVVET KAZANMASI	29
2.2.1. Fransız İhtilâli ve Hollanda'nın durumdan Etkilenmesi	32
2.2.2. Hollanda'nın Endonezya'daki Tarım Reformu.....	33
2.2.3. Açe'nin İşgali	35

2.3. HOLLANDA’NIN ADALARDAKİ İSLAM POLİTİKASI.....	39
2.4. HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN SONU	42
2.4.1. Milli Uyanış Hareketleri ve Teşkilatlanmalar.....	43
2.4.2. 2. Dünya Savaşı ve Japon İşgali Dönemi.....	47
2.4.3. Endonezya’nın Bağımsızlığı	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ DÖNEMİNDE	
ENDONEZYA – OSMANLI DEVLETİ İLİŞKİLERİ.....	57
3.1. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN DEVRİNDE AÇE SULTANLIĞI İLE İLK İLİŞKİLER	58
3.2. SULTAN II. ABDULHAMİD DÖNEMİNİN SONUNA KADAR OSMANLI – ENDONEZYA	
İLİŞKİLERİ	65
3.2.1. Abdulmecid Döneminde İlişkilerin Tekrar Başlaması.....	68
3.2.1.1. Açe Sultanlığı’nın Osmanlıya Tabiyeti	68
3.2.1.2. Cambi Sultanlığı’nın Osmanlıya Tabiiyet İsteği	70
3.2.1.3. Riau Emirliğinin Osmanlı’ya Tabiiyet İsteği	72
3.3. II. ABDULHAMİD DÖNEMİ (1876-1909) OSMANLI ve ENDONEZYA İLİŞKİLERİ.....	73
3.3.1. Açe – Hollanda Savaşında Osmanlı Devleti’nin Politikası.....	75
3.3.2. Ertuğrul Fırkateyni’nin Endonezya Halkı Üzerindeki Etkileri.....	81
3.3.3. Bölgede Şehbender Atamaları ve Faaliyetleri	85
3.3.4. Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Endonezya ile Arasındaki Diğer İlişkiler	88
3.3.4.1. Endonezya’ya Hutbelerde Halife Adına Okunması İçin Gönderilen	
400 Nüsha Hutbe ile İlgili Belgeler	89
3.3.4.2. Hollanda’nın Hilafetin Adını Kullanma Teşebbüsü	90
3.3.4.3. İki Ülke Arasında Eğitime Yönelik Faaliyetler	91
KAYNAKÇA	93
Arşiv Kaynakları:.....	93
Eserler: 93	
Elektronik Kaynaklar:.....	97
EKLER	98
EK-1: BOA, HR. SYS. 551 2 1890 05 10 1 “Hollanda’nın Açe politikası”	98
EK-2: BOA, HR. SYS. 551 2 1890 05 10 1 “Hollanda’nın Açe politikası”	100
EK-3: BOA, Y. PRK. BŞK. 55-41 “Flemenkler tarafından keyfi idare ile yönetilen Hind	
adalarındaki Müslümanların haklarının gözetilmesi ve sömürgeler hükümetinin	
yeniden tecavüze başlayacağına dair Sumatra'daki Açe hakiminin haber	
göndermekte olduğunu bildiren Osmanlı Batevya Başşehbenderliği tezkiresinin	
hülasası.”	101
EK-4: BOA, Y. PRK. BŞK. 55-41 “Flemenkler tarafından keyfi idare ile yönetilen Hind	
adalarındaki Müslümanların haklarının gözetilmesi ve sömürgeler hükümetinin	
yeniden tecavüze başlayacağına dair Sumatra'daki Açe hakiminin haber	
göndermekte olduğunu bildiren Osmanlı Batevya Başşehbenderliği tezkiresinin	
hülasası.”	102
EK-5: BOA, Y. A. HUS. 297-35-1 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden	
şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin	
gönderdiği mektubun takdimi.”	103
EK-6: BOA, Y. A. HUS. 297-35-1 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden	
şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin	
gönderdiği mektubun takdimi.”	104
EK-7: BOA, Y. A. HUS. 297-35-2 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden	
şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin	
gönderdiği mektubun takdimi.”	105
EK-8: BOA, Y. A. HUS. 297-35-2 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden	
şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin	
gönderdiği mektubun takdimi.”	107

EK-9: BOA, Y. A. HUS. 297-35-3 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin gönderdiği mektubun takdimi.”	108
EK-10: BOA, Y. A. HUS. 297-35-3 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin gönderdiği mektubun takdimi.”	109
EK-11: BOA, MV. 42 65 1 (TABLO) “Sumatra adasında daha önce kazı yapan İzmir'de mukim Fransız General Konsolosu Şampuvaza'ya tekrar hafriyat izni verilmesi. ...	110
EK-12: BOA, MV. 42 65 1 (TABLO) “Sumatra adasında daha önce kazı yapan İzmir'de mukim Fransız General Konsolosu Şampuvaza'ya tekrar hafriyat izni verilmesi. ...	111
EK-13: BOA, HR. SYS 2413-29 “Sumatra adasındaki İngiliz misyonerlerinin çıkarttığı gazetede yayınlanan Osmanlı aleyhtarı yazıya karşı yayınlattığı gazete yazısının küpürü ve Fransızca tercümesi ilişik olarak Batavya (Cakarta) şebenderliği tahrirâtı.	112
EK-14: BOA, YA. HUS. 398-110-1 “Flenk Hükümeti tarafından “Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.	113
EK-15: BOA, YA. HUS. 398-110-1 “Flenk Hükümeti tarafından “Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.	114
EK-16: BOA, YA. HUS. 398-110-2 “Flenk Hükümeti tarafından “Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.	115
EK-17: BOA, YA HUS 398-110-2 “Flenk Hükümeti tarafından “Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.	116
EK-18: BOA, YA HUS 398-110-3 “Flenk Hükümeti tarafından “Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.	117
EK-19: BOA, YA HUS 398-110-3 “Flenk Hükümeti tarafından “Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.	118
EK-20: BOA, YA HUS 386-52-1 “Cezayir-i Hindiyede, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.	119
EK-21: BOA, YA. HUS. 386-52-1 “Cezayir-i Hindiyede, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.	120
EK-22: BOA, YA. HUS. 386-52-2 “Cezayir-i Hindiyede, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.”	121
EK-23: BOA, YA. HUS. 386-52-2 “Cezayir-i Hindiyede, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.”	122
EK-24: BOA, YA. HUS. 386-52-4 “Cezayir-i Hindiyede, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.”	123
EK-25: BOA, YA. HUS. 386-52-4 “Cezayir-i Hindiyede, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.”	124
EK-26: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 233 Nolu Hüküm	125
EK-27: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 234 Nolu Hüküm	127
EK-28: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 236 Nolu Hüküm	128
EK-29: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 237 Nolu Hüküm	130

EK-30:BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 238 Nolu Hüküm	131
EK-31: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 239 Nolu Hüküm	132
EK-32: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 240 Nolu Hüküm	133
EK-33: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 242 Nolu Hüküm	134
EK-34: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 243 Nolu Hüküm	135
EK-35: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 244 Nolu Hüküm	136
EK-36: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 307 Nolu Hüküm	140
EK-37: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 474 Nolu Hüküm	141
EK-38: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 491 Nolu Hüküm	142
EK-39: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 887 Nolu Hüküm	143
İNDEKS	144

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo1.1. Açe Sultanları Silsilesi.....	20

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.1. Endonezya'nın Dünya'daki Konumu ve Siyasi Haritası	2
Şekil 1.2. Endonezya Sıcaklık ve Yağış Tablosu (1 yıl için).....	7
Şekil 1.3. Endonezya Nüfus Yoğunluğu Haritası	9

RESİM LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Resim 2.1. J.B. van Heutsz'un Açe Çıkarması	39
Resim 2.2. Japon Askerlerinin Adalara Çıkarması ve İşgal Haritası.....	48
Resim 2.3. Sukarno (solda) ve Muhammed Hatta (sağda).....	52
Resim 2.4. Endonezya'daki 1945-49 Yılları Arası Mücadelelerden Örnekler	53
Resim 3.1. Açe Bayrağı	64
Resim 3.2. Ertuğrul Personelinin Tokyo'da Çekilmiş Resmi	84

HARİTA LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Harita2.1. Sumatra Adasının Batı Kıyıları Olan Açe Toprakları (XVI.yy.)	27
Harita 3.1. Ertuğrul Gemisinin Uğradığı Limanlar	82

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
bk.	Bakınız
çev.	Çeviren
ed.	Editör
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
haz.	Hazırlayan
İ.A.	İslam Ansiklopedisi
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
km.	Kilometre
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
m.	Metre
m²	Metrekare
PUSA	Persatuan Ulama-Ulama Seleruh Aceh, (Açe Ulema Birliğı)
s.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayınları
yy.	Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ ENDONEZYASI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER Ve

SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNE KADAR ENDONEZYA TARİHİ

1.1.İDARİ YAPI

Konumuz genel manada ilgili ülkenin tarihi ile ilgili bilgiler vermekse de bu bölümde modern Endonezya ile ilgili idari yapısı hakkında malumat vereceğiz. Devletin yönetim biçimi Başkanlık Tipi Cumhuriyet ve Başkenti Cakarta (Jakarta)'dır. Ülkenin bağımsızlık günü 17 Ağustos 1945'tir ve her yıl bu günün anısına kutlamalar yapılır.

Endonezya bugün 28 eyalet, 3 özel bölge ve bir başkentten oluşur. 2014 genel seçimlerinden sonra 10 yıldır devlet başkanı olan Susilo Bambang Yudhoyono'nun yerine devlet başkanlığına Joko Widodo gelmiştir. Ülkedeki eyaletler şunlardır: Bali, Banten, Bengkulu, Gorontalo, , Jakarta, Jambi, Batı Java, Merkez Java, Doğu Java, Batı Kalimantan, Güney Kalimantan, Merkez Kalimantan, Bangka Belitung Adaları, Riau Adaları, Lampung, Maluku, Kuzey Maluku, Batı Nusa Tenggara, Doğu Nusa Tenggara, Riau, Batı Sulawesi, Güney Sulawesi, Merkez Sulawesi, Kuzey Sulawesi, Güneydoğu Sulawesi, Batı Sumatra, Güney Sumatra, Kuzey Sumatradır.¹

Endonezya Başkanlık rejimiyle yönetilen ve yukarıdaki eyaletlerden oluşan bir üniter devlet yapısına sahiptir. Endonezya'da devlet ve hükümet başkanlığı Cumhurbaşkanlığı makamında toplanmıştır. Bunun dışında ülkedeki iç siyasi yapının önemli unsurları, en yüksek yasama organı olan Halk Danışma Meclisi (MPR), Temsilciler Meclisi (DPR) ve Bölgesel Temsilciler Konseyidir (DPD). Yargı kurumu bağımsızdır ve Cakarta'da en üst mahkeme (makamah agung), önemli şehirlerde

¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Jakarta Büyükelçliği, <http://cakarta.be.mfa.gov.tr/>, 31.05.2013 tarihli bilgidir.

yüksek mahkemeler, diğer şehirlerde de normal mahkemeler şeklinde teşkilatlanmıştır.²

Endonezya’da 3 tane özel bölge vardır ve bunlar Aceh, Papua (Irian Jaya) ve Batı Papua Jogjakarta’dır. Endonezya’da kendine özgü yapısıyla dikkat çeken Açe (Bangle Aceh)’nin tam ismi Nanngroe Aceh Darusselam’dır. 1959 yılında yayımlanan I/MISSI/1959 No’lu Başkanlık bildirisi ile Endonezya’da ki diğer eyaletlerden farklı olarak, bölgede ki din, gelenek ve eğitim konusundaki koşullarından ötürü özel statü verilmiştir. Birinci sınıf bölge (Daerah Istimewa Tingkat I) statüsündeki Açe, Cakarta yönetimince atanan bir vali tarafından yönetiliyor.³ Açe Eyaleti’nin başkenti Banda Açe’dir ve Başkente adını veren “Banda” ismi ise Farsça liman anlamına gelen “Bandar”dan gelmektedir.⁴

1.2.COĞRAFİ DURUMU

Endonezya coğrafi konum olarak çok stratejik bir konuma sahiptir ve bu konumu kendisine avantajdan çok maalesef dezavantaj getirmiş ve ileriki bölümlerde bu konuya daha detaylı gireceğimizden şimdilik sadece ülkenin; matematiksel konumu, komşuları ve belli başlı adaları gibi daha genel konular üzerinden Endonezya’yı işleyeceğiz.

Şekil 1.1. Endonezya'nın Dünya'daki Konumu ve Siyasi Haritası

Ülkenin yüzölçümü 1,9 milyon km² (1.992.841) ve 7,9 milyon km² deniz alanı ile ciddi bir yer teşekkül etmektedir. Endonezya ekvator hattı üzerinde olup 95°

² Sırrı Eriñç, “Endonezya – Fiziki ve Beşeri Coğrafya”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 11, İstanbul 1995, s. 192.

³ Adil Yurdakul, *Açe- Güneydoğu Asya’da Bir İslam Beldesi*, İlke yayıncılık, İstanbul 2006, s. 16.

⁴ Mehmet Özay, *Açe Kitabı*, Fide yayınları, İstanbul 2006, s. 17.

ile 125° boylamları arasında olup, 6° Kuzey ile 10° güney enlemleri arasındadır. En batısı ile doğusu arası 3500 km olup kuzeyi ve güneyi arasında 1250 km'dir.⁵ Ülke tam manası ile adalar topluluğudur ve dünyadaki en fazla adalar topluluğu bu ülkededir. Ülkedeki ada sayısı o denli fazladır ki bu adaların rakamları ile ilgili çeşitli veriler olmakla beraber biz Jakarta Büyükelçiliğimizin vermiş olduğu ve yaklaşık 18.000 adadan meydana geldiği ibaresini vermekte bir mahsur görmüyoruz.⁶ Genel olarak tüm kaynaklar bu ada sayılarında 13.000 ila 20.000 arasında vermektedirler. Bu adalar topluluğu irili ufaklı olup bazılarında aktif volkan dağları görülür.

Endonezya iki kıta (Asya ve Avustralya) ve iki okyanus (Hint Okyanusu ve Pasifik Okyanusu) arasında yer alan ve bunların birbirinden diğerine uzanan başlıca deniz yolları boyunca ya da onların her iki yanında yer alan coğrafi konumu ile stratejik öneme sahiptir.⁷ İsmail Hakkı Göksoy ise bu adalar devletinin stratejik önemini şu cümlelerle açıklıyor; “*Bu adalar bir taraftan Hint Okyanusu’ndan ayırırken, diğer yandan da Asya ve Avustralya kıtalarını birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görmektedir.*”⁸ Yukarıda ki haritadanda anlaşılacağı üzere bu adalar geniş bir yelpazede serilmiş ve doğusu ile batısı arasında 5200 kilometre ve kuzeyi ile güneyi arasında da 2000 kilometreyi bulan geniş bir alanda konuşlanmışlardır.

Haritası dikkate değer başka özellikler sunar: batısında (Malakka ve Singapur boğazlarıyla ayrıldığı) Malezya ve Singapur yer alır; Borneo adasının kuzeyi Malezya ve Burnei’ye aittir ancak haritaya dikkatli bakıldığında neredeyse 2/3 Endonezya sınırları içindedir. Doğu sınırı Irian Jaya ve Papua Yeni Gine arasında uzanır, güney sınırını ise Hint Okyanusundan Cava ve Sumatra belirler.

Endonezya’daki bu adalar gruplar ve takımadalar halinde toplanmışlardır. Bu grupların her bakımdan en önemlisi, güneyde Hint Okyanusu’nun kenarındaki çok derin bir deniz çukurunun (Cava Çukuru, 7450 m.) kuzeyinden geniş bir yay çizen, birbirinden dar boğazlarla ayrılmış Büyük Sunda (Sumatra 473.000km², Cava 126.000 km², Madura) ve küçük Sunda (Bali, Lombok, Sumbawa, Flores, Timor) takımadalarıdır. Endonezya’nın özünü ve en kalabalık kesimini oluşturan ve bir

⁵ S. Takdir Alisjahbana, *Indonesia – Social an Cultural Revolution*, Singapore Oxford Universty Press, S,ngapore 1953, s. 1.

⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Jakarta Büyükelçliği, <http://cakarta.be.mfa.gov.tr/>, 31.05.2013 tarihli bilgidir.

⁷ Ayşe Nur Timor, *Güneydoğu Asya (Özellikler-Ülkeler)*, Çantay kitabevi, İstanbul 2002, s. 105.

⁸ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeri Tarihi*, Fakülte Kitapevi, Isparta 1997, s. 179.

arada 670.000 km²'lik bir yer kaplayan ilk kısımdır.⁹ Aynı durum farklı bir eserde şöyle ele alınmaktadır; “*Aynı şekilde, Bali'nin doğusunda kalan adalar Nusa Tenggara olarak bilinmekte ya da Cava ve Dış Adalar ya da Uzak Adalar şeklinde ikili bir ayırma da gidilebilmektedir. Aslında Sumatra, Selebes, Kalimantan ve Sunda Adaları için kullanılan Dış Adalar terimi, Hollanda sömürge yönetimi döneminde kullanılmaya başlamıştır. Cava ve diğer adalar arasındaki ayrılık bu dönmeden kalmıştır.*¹⁰

18.000'lik bir adalar ülkesi olan Endonezya'nın 6000 adasında yaşam var ve geri kalan adalarda yaşam yoktur. Endonezya'nın en önemli adaları şöyledir; Cava, Sumatra, Bali, Irian Jaya, Madura, Kalimantan, Sulawasi ve Timor şeklinde kısıtlayabiliriz. Bu adaları azda olsa detaylı olarak tanımakta faydası olduğuna inanmaktayız.

1.2.1. Cava Adası

Sunda takımadalarından biri olan Cava (Java) Endonezya'nın yüzölçümü bakımından dördüncü, nüfus bakımında en kalabalık, siyasi bakımdan en önemli ve iktisaden en gelişmiş adası olup devletin başkenti olan Cakarta (Jakarta) bu adada bulunmaktadır. Yüz ölçümü yukarıda da yazdığımız üzere 126.000 km²'dir. Cava gerçekten de adalar içerisinde Endonezya için can damarıdır, gerek konumu ve nüfusu olsun veya ekonomik yönden Endonezya'yı taşıyan bir ada görünümündedir. Nitekim adalar için dördüncü büyük ada olmasına rağmen, boyuna göre büyük işler yapan kritik bir adadır.

Hiçbir şekilde -nüfus, şehirleşme, iletişim, üretim ve verimlilik- diğer adaların hiçbirisiyle karşılaştırılmaz. Ülke nüfusunun 2/3'ü burada yaşar ve Cava dünyanın en yoğun nüfuslu adasıdır; tarımsal verimlilik tüm adaların toplamından çok daha yüksektir; ülkenin dört büyük şehri bu adada yer alır.¹¹

Şelf alanın derinliği 60 metreyi geçmeyen Cava deniziyle Hint Okyanusu'nun en derin çukurlarından biri olan Cava çukurunun arasındaki volkanik adalar yayının orta kesiminde yer alır ve aynı ada yayının batı uzantısındaki Sumatra'dan ortasında ünlü Krakatau volkanının bulunduğu Sunda Boğazı (Selat Sunda), doğudaki Bali adasından Bali Boğazı (Selat Bali) ve Madura adasından ise

⁹ Sırrı Erinç, a.g.m. *İ.A.* TDV s. 192

¹⁰ Ayşe Nur Timor, a.g.e. s. 105-106.

¹¹ Ayşe Nur Timor. a.g.e. s. 106.

Madura Boğazı'yla (Selat Madura) ayrılır. Ortalama eni 180 km. boyu yaklaşık 1000 km. olan bir dikdörtgen şeklindeki ada Büyük Okyanusu kuşatan volkanik kuşağa dâhildir.¹² Bugün 150 milyona yakın nüfusuyla dünyanın en kalabalık adası konumundaki Cava halkının % 90 Müslüman'dır.

1.2.2. Sumatra Adası

Büyük Sunda adalarından biri olup 473.606 km²'lik yüzölçümüyle dünyanın büyük adaları arasına girer. Kuzeybatı-güneydoğu eksenindeki uzunluğu 1650 km. en fazla genişliği ise 350 kilometredir. Sunda Boğazı ile Cava adasından Malaka boğazı ile Malay yarımadasından ayrılır. Ekvator çizgisi adanın ortasından geçer. Adanın batı yarısı kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan Barisan dağları ile kaplıdır. Doğusunda Hari, İndragiri ve Musi nehirlerinin suladığı ovalar yer alır.¹³

Sumatra, Cava'nın ardından en fazla nüfusa sahip adasıdır. Kalimantan'dan sonra ise en geniş topraklarına sahiptir Endonezya'nın. Adanın doğusunda son zamanlarda çıkan petrol ve doğal gaz yataklarının bulunması adanın değerini daha da arttırmıştır.¹⁴ Batı kıyılarında bulunan Açe hem Endonezya Tarihi hem de Endonezya halkı için önem arz eder. Sumatra Adasında yer alan Açe sonraki bölümlerde detaylı bir şekilde incelenecektir.

Adada hâkim din İslamiyet olmakla beraber (%90) iç kesimlerde Protestan Hıristiyanlık yaygındır; az sayıda Hindu-Budist, Katolik Hıristiyan ve geleneksel Çin dinlerine mensup insanlarda bulunmaktadır.

1.2.3. Kalimantan (Borneo Adası)

Grönland Adasına yakın yüzölçümüyle dünyanın ikinci büyük adası olan Borneo'nun Endonezya'ya ait kısmı Kalimantan olarak adlandırılır. Kalimantan Endonezya'nın en geniş toprak parçasını oluşturur fakat hala büyük kısmı bakir ormanlarla kaplıdır ve oldukça seyrek nüfusludur.¹⁵ Bu koca adanın büyük kısmı Endonezya toprağıdır ancak adanın kuzey kıyıları Malezya sınırları içerisindedir. Malezya sınırı içinde kalan küçük bir kısım ise Burnei Devletine pay edilmiş görünüyor.

¹² Sırrı Erinç, "Cava" *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, cilt 7, İstanbul 1993, s. 170

¹³ İsmail Hakkı Göksoy, "Sumatra", s. 524.

¹⁴ Ayşe Nur Timor. a.g.e. s. 107.

¹⁵ Ayşe Nur Timor. a.g.e. s. 107.

Son dönem Osmanlı seyyahlarından Abdurreşid İbrahim bu ada ile ilgili şu satırları yazar: *Borneo adasında yirmi kadar Müslüman emirliği mevcut olup bunlardan en meşhuru Bornay emirliği hicrî 1325 senesine kadar bağımsızlığını muhafaza etmiş iken, bilahare resmen İngiltere'nin himayesi altına iltica etmiştir. Bundan başka: Sembas, Pontiyana, Nanbihan...*¹⁶ gibi emirlikler ile ilgili bilgi aktarır.

1.2.4. Bali Adası

Cava adasının yalnızca 1,6 km doğusunda yer alan Bali adası, bugün en popüler turizm merkezlerinin başını çeker. Bali küçük bir ada olmasına rağmen kendini en iyi pazarlayan ada konumundadır. Cava adasına her ne kadar yakınsa da kendi kültürünü koruyabilmiş ve devam ettirebilmiştir. Dünyanın en büyük İslam devleti içerisinde bir Hindu adasıdır ve halen halkının tamamına yakını Hindu inancına sahiptir.

1.2.5. Irian Jaya

Endonezya'ya en son katılan eyalettir. El değmemiş topraklar olarak dile getirebiliriz. Irian Jaya Asya-Pasifik bölgesinde en vahşi ve yabancı alanlardandır. Endonezya Hükümeti, bu eyaleti, bir “doğal kaynaklar deposu” ve nüfus baskısını azaltacak bir “rahatlama alanı” olarak görüyor. Hızla artan nüfus için bu topraklar ki yerleşim yok denecek kadar azdır, Endonezya'nın uzun vadeli planları doğrultusunda önem arz eder. Endonezya'nın Sibiryası olarak adlandırılan Irian Jaya'nın topraklarının % 85'ini değerli kereste türleri ile yağmur ormanları kaplar.

1.2.6. Timor Adaları, Sulawasi Adası ve Madura Adası

Timor adaları uzun süre sivil savaşın olumsuzluklarıyla içiçe kalmış adalardır. İç savaşın yaralarını yeni yeni saran Timor Adaları Endonezya'nın güneydoğusunda kalan ve Avustralya Kıtasına yakın bir yerdir.

Borneo adasının doğusunda yer alan Sulawasi Adası, Cava'nın yalnızca 1/10'u kadar bir nüfusa (yaklaşık 24 milyon) sahip olan ada, alışılmadık

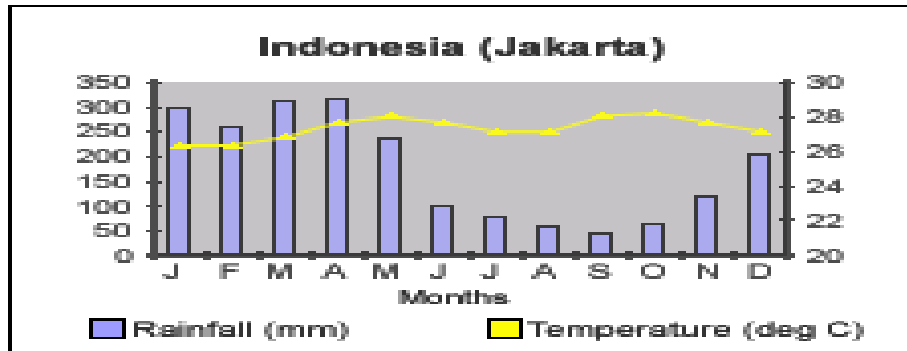
¹⁶ Abdurreşid İbrahim, *Alem-i İslam ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması*, Sadeleştiren: Ertuğrul Özalp, İşaret Yayınları, Cilt: 2, İstanbul 2012, s. 252.

baharatlarıyla tanınır. Sulawasi'nin iç kesimlerinde mahalli dinlerin varlığının devam ettiğini biliyoruz.¹⁷

Cava Adası'nın doğu ucundaki Madura adası, genellikle Cava'nın bir parçası olarak alınır. Hatta çoğu kaynaklarda Cava ile beraber anılır.¹⁸ Halkı da nitekim Cava adası ile benzerlik gösterir. Endonezya ile ilgili azda olsa değinilmesi gereken o kadar çok ada var ki biz konu dışına çıkmamak için burada filtreleyip bitirmek istedik.

1.3. İKLİMİ ve YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

Endonezya coğrafi konumundan dolayı sıcak bir ülkedir ve nem oranı oldukça fazladır. Ekvator hattı üzerinde bulunan ve haritaya baktığımızda 11° güney enlemi ile 5° kuzey enlemleri arasında kalan Endonezya, tropikal bir iklime sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ekvator takımadaların içinden geçerek Sumatra Adasını ikiye böler. Ülke bu konumundan dolayı ve okyanus ortasında oluşundan dolayı ciddi manada bir nem ortalamasına sahip ve bu bazı dönemlerde bunaltıcı etkisinde olabilmektedir. Aşağıdaki tabloda Endonezya'nın yağış ve sıcaklık grafiğinin aylara göre taksim edilmiş şekli olarak verildi. Sütun şeklinde olanlar yağış miktarını, çizgi şeklinde olan ise sıcaklık değerlerini vermektedir.

Şekil 1.2. Endonezya Sıcaklık ve Yağış Tablosu (1 yıl için)

Tablodan da anlaşılacağı üzere yağış miktarı Haziran ayından Kasım ayına kadar az seyrederken Aralık ile beraber muson ikliminin de etkisiyle Mart'a kadar şiddetli bir şekilde devam eder. Endonezya'da iki mevsim vardır diyebiliriz; yağmurlu yazlar ve yağmursuz yazlar şeklinde altışar aylık iki mevsim diye

¹⁷ Sırrı Erinç, "Endonezya – Fiziki ve Beşeri Coğrafya" s. 194.

¹⁸ Ayşe Nur Timor. a.g.e. s. 106.

bölebiliriz. Başkent’i hedef alarak sıcaklık değerlerine bakacak olursak 26 ila 28 derece arasında gidip gelen, yani sıcaklığı değişmeyen bir hava durumu karşımıza çıkar. Endonezya adaları iki farklı basınç merkezi “alçak ve yüksek basınç merkezleri” oldukları gibi aynı zamanda muson merkezleri de olan Asya ve Avustralya arasında bulunurlar. Bundan dolayıdır ki yağışlar adaların tümünde bol, pek çoğunda da pek daha yoğundur.

Açe bölgesinin iklim durumuna bakacak olursak; Ekvator çizgisinden sadece iki derece yukarıda yer alan Açe Eyaleti sıcak ve nemli bir iklime sahiptir. Bu nedenle kuru ve nemli denilebilecek sadece iki iklim özelliğine rastlanır. Bölgenin iklimi Endonezya’nın genel iklimi ile paralellik gösterir. Bu bağlamda, yağışlı ve kurak geçen iki iklimden söz etmek mümkündür. Mart-Ağustos ayları arası kurak, Eylül-Şubat ayları arası yağışlıdır. Nem oranı ise % 65-75 civarlarındadır.¹⁹

Yeryüzü şekillerine bakacak olursak; hemen gözümüze çarpan durum ada bolluğudur. Bu konuya yukarıda değindiğimizden diğer noktaların altını çiziceğiz. Adaların en belirgin özelliği olan, çoğunluğu yoğun ormanlarla kaplı volkanik dağlar, yumuşak bir eğimle alçalarak yerlerini kalın alüvyonlu bataklıklarla örtülü ve sığ denizler ve mercan kayalıklarıyla çevrili kıyı ovalarına bırakırlar. Bununla birlikte, adalar arasında dağların eriştiği yükselti ve ovaların kapladığı alan bakımından farklılıklar görülür. Örneğin, Borneo Adası genellikle dağlıktır; fakat yükseklik çok az yerde 1.200m’nin üzerine çıkar.

Ateş çemberi olarak adlandırılan bir alanda yer alan Endonezya yayında yüzlerce volkan bulunmaktadır. Endonezya’da ki 500 volkanın 128’i aktiftir ve 65’ten fazlası da tehlikeli olarak nitelendirilmektedir.²⁰ Bu bilgilerden hareketle Endonezya’nın aktif bir volkanizma hattı üzerinde olduğu ve her geçen zaman yeni bir volkan patlaması haberinin gelmesi içten bile değildir.

Son olarak bölgedeki orman durumu hakkında da bilgi verilerek bu başlık sonlandırılacaktır. Endonezya, Brezilya’dan sonra dünyanın en önemli yağmur ormanları bu bölgededir. İklim ve muson yağmurlarının da etkisiyle tropikal yağmur ormanları bir hayli fazladır ve bu durum adını dahi duymadığımız binlerce hayvanata da ev sahipliği konumundadır. Leuser Ulusal Parkı 84.000 km²’dir ve alanı ile

¹⁹ Mehmet Özay, a.g.e, s. 20.

²⁰ Ayşe Nur Timor, a.g.e. s. 112.

Güneydoğu Asya'nın en büyük ulusal parkıdır. Açe'den 100 km. uzaklıktaki park, Kuzey Sumatra'daki Sibayak volkanik dağına kadar uzanır.²¹

1.4.DEMOGRAFİK YAPI

Nüfusun fazlalığı ülkeler için bazen avantaj olurken çoğu zamanda dezavantaj olabilmektedir. Günümüz dünyasında ise bu durum ülkeler için fayda sağlasa da kişiler için tam tersi bir durumdur. Endonezya bugün nüfus bakımından oldukça yüksek rakamlara sahiptir. Bugün 250 milyon'dan fazla nüfusuyla dünyanın en kalabalık dördüncü devleti ve İslam devletleri içerisinde ise en büyük İslam Devleti şeklinde kayıtlara geçmiştir. Veriler, nüfusun 2025'te 275,2 ve 2050'de ise 318,3 milyona kadar ulaşacağını göstermektedir. Ülkede 1970'de uygulamaya başlanan bir aile planlanması programı hâlâ sürdürülmektedir. Yollar boyunca uzanan posterler bile bu program ile ilgilidir, "Dua anak cunup! – İki çocuk yeterlidir."²² Bu Çin'deki gibi zorunlu bir propaganda olmamakla beraber propagandanın faydalarını azda olsa hissetmiştir Endonezya Hükümeti.

Şekil 1.3. Endonezya Nüfus Yoğunluğu Haritası

Endonezya nüfusu ülkenin geneline dağılmamıştır ve ülke nüfusunun büyük çoğunluğu sadece bir adada tıkmış vaziyeti gösterir bizlere ki bu ada yukarıda da bahsettiğimiz üzere Cava Adasıdır. Üstteki harita Endonezya'nın nüfus yoğunluğunu ve durumu daha iyi izah edeceğini düşündük. Cava (Java) adası ve doğusunda bir kuyruklu yıldızın bırakmış olduğu şekli anımsatan adalar topluluğu (Bali, Malaya, Sumba vb.) en fazla nüfus yoğunluğunun yaşandığı adalardır. Ülkenin toplam alanının yalnızca yüzde 7'sini kaplayan Cava Adası'nda nüfusun yüzde 65'i

²¹ Adil Yurdakul a.g.e. s. 20.

²² Ayşe Nur Timor. a.g.e. s. 128.

toplanmıştır. Bu yoğunluğun sadece bir kısımda toplanmasının onlarca sebebi ve sosyolojik-tarihi yönden ele alınabilecek bir havuzdur.

Osmanlı son dönem isimlerinden *İhtifalci Mehmed Ziya Bey Açe* ve Sumatra ile ilgili bilgi verdiği kitabında, bölgenin nüfusu ile ilgili şu dipnotları düşmektedir; “*Açe, Malaka Yarımadası'nın güneyinde ve Sumatra adası'nın kuzey ucunda yer alan bir beldedir. (Banda) Açe, Sumatra Adası'nda bulunan bir şehir olup sahile 4 kilometre uzaklıktadır. Şehrin nüfusu 18,000 civarında ve bütün Açe Hükümeti'nin nüfusu ise 2.000.000 kadardır.*²³ *Bahsedilen bu bölge gayet mümbittir ve ahalisi o oranda faal, çalışkan olduklarından memleket zengindir.*²⁴

Bu bilgiler ışığında Endonezya'nın nüfusu ile ilgili olarak toparlamak mahiyetinde şöyle bitirebiliriz; Endonezya tarihten bu yana nüfusunun dünya ortalaması üzerinde olduğunu söyleyebilir ve bu nüfusun bazı lokal adalarda toplandığını ve bunun nedenini belli başlı taşlar üzerine oturtabiliriz. Endonezya gelişmekte olan bir ülke olması cihetiyle şehirlere göç bir hayli fazla olacaktır, kaldığı ülkenin en büyük şehirlerinin Cava adasında olduğu dikkate alınırsa bunun çokta şaşırtıcı bir tablo ortaya çıkarmaması gerekir.

1.5. KÜLTÜR, DİN ve DİL ÇEŞİTLİLİĞİ

Endonezya kültürü, dinleri ve dilleri çeşitlilik gösterir, ülke adalar devleti olduğu için ve her ada kendi hamurunda yoğrulup diğer adalar ile veya dışarıdan gelen etkilere çokta maruz kalmadan varlığını devam ettire bilmiştir. Bu noktada Endonezya tam manasıyla kültür çeşitliliğinin yanı sıra yüzlerce dil ve lehçenin de aktif olduğu nadir bir coğrafyadır.

1.5.1. Kültür

Tarihten bu yana Endonezya geçiş güzergâhı olduğundan birçok kültürle etkileşimi olmuş ve Modern Endonezya bunları muhafaza edip karşımıza sunmuştur. Başlangıçta Mongoloid gruplar tarafından nüfuslandırılan ve daha sonra Hinduizm, Budizm ve son olarak İslam'ın etkisinde kalan Endonezya, 1500'lerde Avrupalı

²³ Bugün bölge halkının nüfusu 5 milyon civarındadır, ancak M. Ziya Beyin verdiği rakama göre nüfus artış hızı düşük görünüyor diğer adalara göre. Bizce bu durumun temel nedenleri başında 20.yy'da Hollanda'ya karşı verilen mücadeleler ve doğal afetlerin sıkça yaşandığı bir yer olan (Tsunami gibi) Açe bölgesinin bu durumlardan ciddi manada etkilendiğini görüyoruz.

²⁴ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, *Osmanlı'nın Kanatları Altında Bir Uzakdoğu Devleti-Açe*, Çamlıca Yayınları, Yayına Hazırlayan; Harun Tuncer, İstanbul 2010, s. 15.

devletlerin gelmesiyle önemli kültürel etkileri vardır. Ülkede çok farklı ve daha önce duymadığımız kültürel faktörler mevcuttur, özellikle henüz teknoloji ile tanışmamış ve lokal olarak yaşayan kabileler olmakla beraber, buralar ile ilgili yeni yeni haberdar oluyor dünya. Endonezya'nın her parçasının kendi müzik ve tiyatrosu, görsel sanatları, şiir ve edebiyatı vardır. Endonezya kültüründeki bu çeşitlilik ve derinlik tarihten bu yana oynadığı geçiş güzergâhı olmasına bağlamak çokta yanlış olmaz.

1.5.2. Din

1980 yılı verilerine göre 150 milyonluk nüfuslu Endonezya'da 130 milyonun üzerinde Müslüman nüfusunun varlığını biliyoruz. Onu takiben 6 milyonluk nüfusla Hıristiyanlık, 2,5 milyon nüfusla da Hinduizm gelir. Küçük Budist gruplar ve mahallî mistik inanışlar ve ilkel dinlerde mevcuttur.²⁵ Bu oranlamayı günümüz nüfusuna da uyarlayabiliriz ve hemen hemen aynı oranlar çıkmaktadır.

Endonezya'ya geçmeden önce Güneydoğu Asya, çeşitli dünya dinlerinin ve kültürlerinin karşılaştığı bir takımadalar bölgesidir. İlk zamanlar Hinduizm'in ve Budizm'in tesiri altında kalan bölge, daha sonra İslamiyet'in yayılışı ile birlikte İslam kültürü ve medeniyetinin etkisi altına girmiştir. Bugünkü Burma (Myanmar), Taylan, Laos, Kamboçya ve Güney Vietnam, Budist olarak kalırken, Malezya ve Endonezya bölgede İslamiyet'in yaygın olarak benimsendiği iki önemli İslam ülkesidir. Bölgede Müslüman yoğunluğa sahip diğer devletler arasında Borneo adasının kuzeybatısında yer alan Brunei Sultanlığı ile Malay Yarımadası'nın güney ucunda bir ada devleti olan Singapur bulunmaktadır. Dünyanın en zengin sultanlıkları arasında gösterilen Brunei Sultanlığı'nın hemen hemen tamamı Müslüman iken, Singapur halkının büyük çoğunluğunu ise Çin menşeli inançları benimsemiş Çinliler oluşturmaktadır. Ayrıca, Tayland'ın güneyindeki Patani ile Filipinlerin güneyindeki Mindanao ve çevre adalarda önemli oranda Müslüman nüfus yaşamaktadır.²⁶

²⁵ Anthony H. Johns, "Indonesia Islam and Cultural Pluralism", *Islam in Asia (Religio, Politics, and Society, Oxford University Press*, Edited by John L. Esposito, New York 1987, s. 202-229.

²⁶ "Over 130 million Indonesians are Muslims. The remainder of the population are Christians (6 million), Hindu Balinese (2.5 million), and smaller groups of adherents of Buddhism, local mystical cults, and primal religions."

²⁶ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 179.

Güneydoğu Asya Ülkeleri'nin dinleri ile ilgili bu bilgidен sonra Endonezya'nın konu ile ilgili durumu şu şekildedir; bölgede I. yüzyılda başlayan Hinduizm'in etkisini daha sonra Budizm takip etmiştir. XII. yüzyıl ile birlikte İslam inancının hızlı geçişini görürüz. İslamiyet Hinduizm ve Budizm inançlarının kalkmasına sebep olmakla beraber, günümüzde sadece Bali Adasında Hindu kültürü devam ediyor. Flores ve Timor adalarında XIX. yüzyıldaki misyonerlik faaliyetleri sonucunda yerleşen Hıristiyanlık hâkim bulunmakta, Sulawesi ve Kalimantan'ın iç kısımlarında da mahalli dinlerin varlığı sürmemektedir.²⁷

1.5.3. Dil

Endonezya kültür ve din konularında çeşitlilik gösterdiği gibi dil konusunda bu çeşitlilik tavan yapmıştır. Etnik gruplar arasında, en az 250 dilin konuşulduğu²⁸ bir coğrafya karşında duruyoruz. Adalar topluluğunda adaların dilini üretmesi ve halen devam ettirmesi takdire şayandır. Günümüzde Endonezya'nın resmi dili Bahasa Indonesia (Endonezya Dili) olmakla beraber ülkede yukarıda da bahsettiğim üzere oldukça fazla dil aktif olarak kullanılmaktadır. Endonezya Hükümeti bağımsızlığını aldıktan sonra bu çeşitli diller arasında ortak bir dil ile tek çatı altına toplama kararı olsa da, bugün birçok eyaletinde yerel diller aktif olarak kullanılmakta. Pancasila olarak adlandırılan bu resmi ideoloji beş prensibe dayanıyordu: Allah (bir Allah'a inanmak), insan sevgisi, ulusal birlik, demokrasi ve sosyal adalet.²⁹ Endonezya bu duruma karşılık en azından resmi dil olarak Sumatra'nın doğusundaki Jambi'de yaşayan bir Malay lehçesinden gelişmiş olan Bahasa Indonesia'nın diğer Malay lehçeleriyle pek çok ortak özelliği vardır.

Yerli dillerin yanı sıra dışarıdan gelen grupların konuştuıkları Çince, Hintçe, Hollandaca (Felemenkçe) ve İngilizce gibi yabancı dillerinde önemi bir hayli fazladır. Ülkedeki dil çeşitliliğini daha iyi izah edeceğinden şu örnek iyi olacaktır; Açe, Endonezya Ülkesinin eyaletlerinden yalnızca biridir ve eyalette konuşulan yerel diller arasında şunlar bulunmaktadır: Açece (büyük çoğunluk tarafından konuşulmaktadır), Aneuk Jamee dili (Güney Açe bölgesinde), Gayo dili (Orta, Güneydoğu ve Doğu Açe'de), Alas dili (Güneydoğu Açe'de), Tamiang dili (Doğu Açe'de), Simeuleu dili (Simeuleu Adası'nda), Klut dili (Güney Açe'deki Klut etnik

²⁷ Sırrı Eriç, "Endonezya – Fiziki ve Beşeri Coğrafya" s. 194.

²⁸ Anthony H. Johns, "a.g.m." s. 202-229.

²⁹ Ayşe Nur Timor. a.g.e. s. 137.

grubunda)³⁰ ve tabî ki Bahasa Indonesia dili resmi dil olması hesabıyla kullanılır. Görüldüğü üzere sadece bir eyaleti temel aldığımızda ne kadar çeşitli dillerin konuşulduğunu daha rahat anlayabiliriz.

1.6. EKONOMİ

G-20 üyesi olan Endonezya, Güneydoğu Asya'nın en büyük ekonomisidir. Endonezya GSYİH'si sabit değerle 704 milyar Dolar'a ulaşmıştır. Bu rakam satın alma gücü paritesine göre 1.033 milyar ABD Doları olup, Endonezya dünyanın 16. en büyük ekonomisi konumundadır. Satın alma gücü paritesine göre Endonezya'da kişi başına düşen milli gelir 4.300 ABD Doları seviyesindedir. Petrol, doğal gaz, altın ve bunun yanı sıra diğer zengin doğal kaynakları sayesinde geleceğin büyük ekonomileri arasında yer alması kuvvetle muhtemel olarak değerlendirilmektedir.

Ülke ekonomisi genel olarak ham madde ihracatına dayalı olup, temel ihrac kalemlerini petrol ve sıvı doğal gaz, bitkisel yağlar, palmye yağı, elektrikli cihazlar, demir cevheri, kauçuk ve yan ürünleri, makineler, kağıt ve karton, hazır giyim, dokuma ve dokumacılık ürünleri, bakır, ağaç ve mamulleri, taşıt ve parçaları, plastik ve ürünleri, ayakkabı, sentetik lifler, kakao oluşturmaktadır. Endonezya'nın temel ihrac malları pazarı Japonya, Çin ve Singapur'dur. İthalatta temel alımlar ise yine aynı ülkelerden yapılmaktadır.

Ülke, toplam 8,6 milyar varillik ham petrol rezervine sahip olup, bunun 4.3 milyar varili kanıtlanmış rezervlerden, 4.3 milyar varili ise tahmini rezervlerden oluşmaktadır. Önceki yıllarda 1 milyon varilin üzerinde günlük üretimi bulunmakta iken eskiden kuyularda üretimin azalması ve yeni yatırımlar yapılmaması nedeniyle son yıllarda Endonezya'da günlük üretim 860,000 varile kadar düşmüştür. Ortalama petrol tüketimi 1 milyon varilin üzerine çıkması ile net petrol ithalatçısı durumuna düşen Endonezya, 2008 yılında OPEC üyeliğinden ayrılmıştır.

Endonezya'da 2010 yılındaki büyüme oranı % 6,1 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında ekonomideki büyümenin % 6-6,5 düzeyinde gerçekleşeceği hesaplanmaktadır. 2010 yılı sonu itibariyle Endonezya'nın toplam ihracatı 146 milyar Dolar olmuş, aynı yıl toplam ithalat ise 111 milyar Dolar olarak gerçekleşmiş ve ülke ekonomisi 35 milyar dolarlık ticaret fazlası vermiştir. 2010 sonu itibariyle 96

³⁰ Mehmet Özay, a.g.e. s. 22.

milyar Dolarlık döviz rezervine sahip Endonezya'nın dış borcunun 196 milyar dolar olduğu açıklanmıştır.³¹

1.7. SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNE KADAR ENDONEZYA TARİHİ

1.7.1. İslamiyet'ten Önce Endonezya

Endonezya'nın ilk dönem tarihi ile ilgili kaynak sıkıntısı olduğu bir gerçektir. Yaptığımız kaynak taraması sonucu İslamiyet öncesine dair pek bir bulguya rastlanmamıştır. Bu durumun nedeni İslam medeniyeti öncesinde bölge halkında tarih yazıcılığının gelişmediği ve İslamiyet ile birlikte bu bilincin aşılandığını biliriz. Güneydoğu Asya bölgesinde İslamiyet yayılmadan önce birçok küçük Hindu ve Budist krallıklar mevcuttu. Bunun yanında bütün bu adalar topluluğu üzerinden Avustralya, Melanezya ve Polinezya kabileleri geçmiştir. Ancak bu kabilelerin adalarda bıraktıkları izler yalnızca prehistorik buluntularda görülebilir. Endonezya'ya dalgalar halinde gelen bu yabancılar, eski düzeni bozarak, bir nevi feodal sistem tesis etmişlerdir. Diğer taraftan bu dalgalar ardı ardına geldikleri için, hiçbir yerde büyük bir devlet kurulmamıştır. Bu dalgalar arasında hiç bir akrabalık veya başka bağ yoktu; her grup, kendine bir devlet inşa etmek ve bunu diğerlerine karşı müdafaa etmek istiyordu.

Bir teze göre İ.Ö. 3000 yılında Açe'ye göç yoluyla gelen insanlar Endonezya halklarının kökenini teşkil etmektedir. Eskiçağlarda Asya kıtasında yaşayan Malay halkının güneye göç ettiği bilinmektedir. İlk gelen grup Proto Malay, ikinci gelen grup Detro Malay olarak tanımlanmaktadır. İlk gelen grup ikincilerle kaynaşmayı reddettiğinden merkezden uzak bölgelerde yaşamaya başlamışlardır. Bunlar günümüzdeki Nias Adası sakinlerinin atası olarak bilinmektedir.³²

İlk haberler bize, sayısız küçük devletlerden bahsetmektedir. Bunlardan en önemlisi, Çinliler tarafından "Ye-diav", ve Mısırlı coğrafyacı Ptolome tarafından "Yabadyu" denilen "Yavadvipa" devletidir. 150 senelerinde zikri geçen bu devlet, o zaman bir Hint müstemlekesi³³ olup ticaretle uğraşmaktaydılar. Aşağı yukarı aynı zamanlarda yazılan bazı kitabeler, yalnız Cava'da değil, Doğu Borneo ile Sumatra'da da bulunmuştur. Yedinci yüzyılda, Sumatra'da iki devlet vardı, güneyde "Srivijaya" veya "Balembang" devleti ile kuzeydeki "Malayu" devletidir. Cava'de ise iki veya

³¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/endonezya-ekonomisi.tr.mfa>.

³² Adil Yurdakul, a.g.e. s. 37-38.

³³ Müstemleke: Koloni, Sömürge, Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 2. Cilt s. 2434.

üç devlet vardı. Bunun en büyüğü “Kaling” devletiydi. Kayıtlarda 12. Ve 13. Yüzyıllarda ise Palamang Devleti ve Cava Devleti’nin varlıklarını biliyoruz ve bu iki devlet tarihte çokkez karşı karşıya gelmiştir. Sonuç olarak Cava’nın üstünlüğü ile Palamang Devleti yıkılmıştır. Cava bundan sonra, Malaya, Borneo ve Bali’nin bazı kısımları üzerinde hâkimiyet kurmuş ve Endonezya’nın en büyük kuvveti olmuştur.³⁴ Bu dönemde birçok küçük Hindu ve Budist krallıklar da mevcuttu. Bu krallıklar bu yüzyıllarda gerek adalar arası gerekse Çin ile Batı Asya arasındaki uluslararası deniz ticaretini denetimleri altında tutmaktaydılar. Ancak 13. yüzyıldan sonra bu krallıklarda Cava Devleti’nin himayesi altına girdi.³⁵

İşte tam bu zamanda, Uzak Doğu’nun en büyük kısımları, Moğol imparatorlarının hâkimiyeti altına girmiştir. Kubilay, Hindiçini’ye karşı harekete geçtiği zaman buradaki devletler Cava’dan yardım istemişlerse de, Cava yardım etmemiş, yalnızca kendilerine dostça cevaplar vermiştir. Kubilay bunu haber alınca Cava’dan izahat istemiş ve Cava kralını Pekin’e gelmesini talep etmiştir. Cava kralı dolambaçlı bir cevap vermiş ve ikinci defa gelen elçilerin burunlarını keserek geri göndermiştir (1289). Buna cüret etmesinin sebebi belki aynı tarihte Moğol donanmasının Japonya önlerinde batmış olması ve bu işgalin imkânsız hale gelmiş olmasıdır. Cava kralı Moğolların yeni bir donanma ile ülkesine saldıramayacağı fikri ile hiçbir tedbir almamıştır. 1292 senesinde, hiç umulmayan Moğol donanması Cava sahillerine geldiği zaman, Cava kralı öldürülmüş, Kadiri adlı bir adam tüm yurdu işgal etmişti.³⁶

1.7.2. İslamiyet’in Endonezya’ya Girişi

İslam’ın Endonezya’ya girişi ile ilgili çeşitli rivayet ve kaynaklar var ve bu durum karşısında nasıl bir yol izleyeceğimizi bilemediğimizden verilen tüm kaynakları burada aktarıp, bir doğruyu bulmaya çalışacağız. Endonezya coğrafi durumundan dolayı verilen bilgiler çeşitlilik ve hatta farklılıklar arz edebilir. İlgili konu ile ilgili literatürlere baktığımızda 180 derece zıt ve afakî bilgiler görebilmekteyiz. Bu bölümde konuyu biraz daha açıp, diğer bölümlere nazaran daha detaylı bakmak istedik. Bu mantıkla tek başlık altında değil de bölüm bölüm ele alıp değerlendireceğiz.

³⁴ W. Eberhard, *En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s. 320-322.

³⁵ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 180.

³⁶ W. Eberhard, a.g.e., s. 322.

1.7.2.1. Endonezya'ya İslam'ın Ne Zaman Geldiği Paradoksu

Malezya – Endonezya takımadalarındaki muhtemel Müslüman yerleşmeleri hakkında mevcut en eski bilgi, bir Çin kaynağında rastlanan, 55 (674-75) yılında Doğu Sumatra'da bir Arap şeyhinin yönettiği bir yerleşim merkezinden bahseden kayıttır.³⁷ Bu kayıt bizlere gösterdiği kadarıyla Endonezya halkı tahmin edilenden çok daha erken bir tarihte İslam inancıyla tanıştıdır. Bu minvalde, bölge halkının İslamiyet'le ilk tanışması, hicri birinci asırdan itibaren Müslüman Arapların Hint sahilleri ve Malay takımadalarının takip ederek Çin'e kadar uzanan uluslararası deniz ticaret yolu üzerinde bölge halkıyla gerçekleştirdikleri ticari faaliyetler neticesinde olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından bir asır sonra Arap ve İran asıllı Müslüman tüccarların bölgedeki ticaret merkezlerini kısa ve uzun süreli olarak ziyaret ettikleri bilinmektedir.³⁸ Ancak, Azyumardi Azra eserinde bu durumu farklı bir şekilde yorumladığını görmekteyiz; Malezya ve Endonezya takımadalarında İslamiyet'in hızlı bir şekilde yayıldığını, Çin ve Arap kaynaklara dayanarak dile getirir. Ona göre bu olayı sadece Arap tüccarlara bağlamak çokta tarihi gerçeklerle ilişmediği ve bu durumun altında bazı etkenlerin olduğunu ve bu takımadalara gelenlerin İslam dinini anlatmak ve tebliğ etmek üzere geldiklerini belirtir.³⁹

Müslümanların adalarda vuku bulan göçlerinin geniş şekilde açıklaması Mes'ûdi tarafından yapılmıştır. Mes'ûdi, Khanfu'da (Canton) oturan ve çoğunluğu Arap ve İran asıllı Müslümanlardan oluşan 120.000 veya 200.000 kişilik bir tüccar ve zanaatkâr grubunun T'ang Hanedanından Hi-Tsung'un (878-889) tahta çıktığı yıl meydana gelen bir köylü isyanında öldürüldüğü ve katliamdan kaçan birçok Müslüman'ın Malaya yarımadasının batı sahilindeki Kalah (Kedah) şehrine sığındığını haber vermektedir. Çok sayıda Müslüman tüccarın Kedah'a yerleşmesi, Çin İmparatorluğu ile ticaret yapan Müslümanların ticaret merkezlerinin de buraya taşınmasına yol açtı ve böylece Kedah'ta Müslümanlar yeni bir ticaret merkezi teşekkül etti. Bu göç hadisesi İslamiyet'in Endonezya takımadalarına girişini belirler.⁴⁰

³⁷ Syed Muhammad Naquib Al-Attas, "Endonezya – Tarih", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 11. Cilt, İstanbul 1995, s. 194-195.

³⁸ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 180-181.

³⁹ Azyumardi Azra, *Islam in the Indonesian World – An Account of Institutional Formation*, Published by Mizan Pustaka, Bandung-Indonesia 2006, s. 149-150.

⁴⁰ Syed Muhammad Naquib Al-Attas, "a.g.m." s. 195.

Türk tarihçi Kemal Öke ise İslam'ın Güneydoğu Asya'ya ne zaman geldiği ile ilgili farklı notlar iletir; Güneydoğu Asya'ya İslam'ı getiren Araplar olmuştur. Güney Asya'ya ilk ayak basan Müslümanlar Hindu prenslerin himayesinde Malabar kıyısında bir koloni kuran Arap gemiciler ve tüccarlardı. 660 yılında Hz. Ali'nin Sind'e bir akın yaptırdığı belirtilmekle birlikte, bu yörenin Müslümanlara geçmesi Emeviler zamanına rastlar.⁴¹ 711'de Muhammed bin Kasım'ın önderliğindeki ordunun zaferi ile Güney Asya'da bugüne kadar devam eden İslam'ın varlığı tesis edilecektir.⁴²

İsmail Hakkı Göksoy, konu ile ilgili kitabında İslamiyet'in Endonezya'ya girişiyle ilgili ilk yazılı kaynak, Fâtıma bint Meymûn'a ait 1082 tarihli Doğu Cava'nın Gresik yakınlarındaki Leran kasabasında bulunan bir mezar taşı olduğunu nakleder. Sumatra'nın kuzeybatısında yaşayan bazı Açeliler'in, Abdullah Arif adında bir Arap davetçi vasıtasıyla XII. yüzyıl başlarında İslamiyet'e girdikleri rivayet edilmektedir. Bunlar bu dönemde yerli halk arasında bazı ihtida hareketlerinin olduğunu göstermektedir.⁴³ Bunun yanında 1292'de buraya gelen ünlü seyyah Marko Polo, Sumatra'daki Müslümanlar ile ilgili bilgi vermektedir. İslamiyet, ilk Avrupalılar ve ilk Çin muhacirleriyle hemen hemen aynı zamanda bu adalara gelmiş olduğunu zikreder.

Anthony H. Johns, *Indonesia and Cultural Pluralism* adlı eserinde İslam'ın bölgeye gelişi ile ilgili tarihler vermektedir. İslamiyet ilk olarak 13. yüzyılda siyasi bir baskı olarak Hindistan'daki liman şehirlerinde hissedildi. Bu gelişme Hint Okyanusunda Müslüman kontrollerinin kurulmasını sağladı ve Kuzey Sumatra'nın doğu sahillerindeki Pasai'de ilk akım başladı. Bunu 15.yüzyılda Malezya yarımadasındaki Malacca, Kuzey Sumatra'daki Açe ve Banten takip etti. 16.yüzyılda ise Cava'nın kuzey sahillerindeki birçok şehir merkezi ve 17.yüzyılda Makassar İslam'ın etkisi altına girdi.⁴⁴

⁴¹ Kemal Öke, buradaki bu bilgiyi direkt olarak Endonezya-Malezya'yı referans göstermeyip, kanaatimizce Güney Asya'dan kastı Hindistan'ın batı ve kuzey taraflarıyla, Pakistan ve Afganistan topraklarını kastettiğini düşünüyoruz.

⁴² M. Kemal Öke, *Hilafet Hareketleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s. 3.

⁴³ İsmail Hakkı Göksoy, *Endonezya'da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği*, İsam Yayınları, Ankara 1995, s. 13-14.

⁴⁴ Anthony H. Johns, a.g.m, s,205 “*Islam first made its appearance as a political force in the Indies in the form of port city states at the turn of the thirteenth century. This development followed the establishment of Muslim control of the Indian Ocean trading system. The earliest of these states was Pasai on the east coast of North Sumatra. It was followed by Malacca on the Malay Peninsula in fifteenth century, Aceh in North Sumatra, Banten and a number of other centers on the north coast of Java in the sixteenth century, and Makassar in the seventeenth century.*”

Sonuç olarak, bugün dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip Endonezya'ya İslam'ın ne zaman geldiği meselesi hem uluslararası camiada hem de bizim tarihçiler tarafından tek bir dönem verilememiş ve bir fikir altında buluşulamamıştır. Kanaatimizce İslam bu topraklara 12. ve 13. Yüzyıllarda geldiği fakat ilk tanışma veya tanıma dönemi olarak hicri birinci yüzyıl olarak rahatlıkla söyleyebiliriz. Arap tüccarlar meselesi de gene ayrı bir kargaşa durumudur, acaba konuyla ilgili Arap tüccarlar, doğal bir süreç ile mi yoksa İslam misyonerliği ile mi bu topraklara girebilmiştir, cevap verilemeyen sorulardandır. Bu konu meçhul olmakla beraber İslam dininin, sadece anlatmak için değil de, Müslüman kişilerin hal ve hareketleri ve nitekim karakter yapısıyla birçok yere yayılabilmıştır, ancak Endonezya'nın tümüne etki etmesi bu durumun yeterli olup olamayacağı sorusu belirebilir.

1.7.2.2. İslam'ın Endonezya'ya Girişindeki Kilit Belde “AÇE”

Açe ülkesi, yani Uzakdoğu Hint takımadalarından, Sumatra'nın kuzey toprakları olan bu bölge, İslam kültürü ile tanışan ilk ülkelerden biridir. Sumatra adasının batı kıyısında yer alan Açe bölgesi Endonezya için önem arz eder. Konumuzun Osmanlı ile ilişkiler kısmında ilgili bölge çok zikredilecektir ve şimdiden bir takım bilgiler vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz. Açe toprakları tarihte oynamış olduğu rollerden dolayı, (burada vurgulamak istediğim İslam dininin bu bölgeden tüm Endonezya'ya yayılmış olmasındandır) Endonezyalılar tarafından farklı bir yeri vardır. Hâlihazırda Endonezya halkının bu bölgeye “Mekke Kapısı” (Serambi Mekah) olarak adlandırıyorlar.⁴⁵ Kanaatimize göre İslam'ı kabul eden Endonezyalıların Hac farızasını yerine getirmek için tarihte Açe üzeri bir yol izledikleri için “Mekke Kapısı” deme ihtiyacı da doğmuş olabilir. Bölgeyi iyi tanıyan ve belli bir süre de yaşamış olan Mehmet Özay eserinde Açe kelimesinin manasını da şu şekilde aktarır; *Sankrikçe'de “güzel” anlamına gelen Aca ile erkek/kız kardeş anlamına gelen Acih kelimesinden geldiği söylenen Açe kelimesi, tarihte Bandar Aceh, Acheh, Achem, Achin, Atceh şeklinde kullanılmıştır.*⁴⁶ Osmanlı Devleti'nin son dönem adamlarından *İhtifalci Mehmed Ziya Bey* Açe ile ilgili detaylı malumat vermektedir.⁴⁷

⁴⁵ Mehmet Özay, a.g.e. s. 18.

⁴⁶ Mehmet Özay, a.g.e. s. 18.

⁴⁷ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, a.g.e. s. 17.

İbni Battuta, Seyahatnamesinde Açaliler ve Endonezya ile ilgili şu dipnotları düşer; *Bu adalar ahalisi, dindar, imanlı ve halis niyetli kimseler olup, yedikleri helal ve duaları Allah indinde makbuldür. Bunlardan biri bir adam görünce “Rabbim Allah, peygamber'im Muhammed'dir. Ben bir ümmi-i miskinim”* der. *Bedenleri zayıftır, kavga ve niza ile alakaları yoktur, silahları duadan ibarettir.*⁴⁸ İbni Battuta 1345'lerde Açe topraklarına çıktığında bölgede çok güçlü bir İslam varlığının hâkimiyetine tanık olduğunu da nakleder. O Açe Sultanının İslam devletinin başkanı sıfatı ile civar kâfir devletlere karşı “cihad” ilan ettiğini anlatmaktadır. XV. yüzyılın büyük İslam düşünürü ve tarihçisi İbn-i Haldun da *Mukaddime*'sinde, Açe devletinin bölgenin en güçlü İslam devleti ve Açe halkının da dünyanın en fedakâr Müslümanları olduğunu kaydetmektedir.

Kuşkusuz, Açe'nin önemi bölgede İslami kaidelere dayalı ilk ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Dr. Antony Reid, Açe'nin önemini şu şekilde açıklıyor: *“Gerek İslami, gerekse modern dönemlerde Sumatra'nın kuzeyi bölgenin odak noktasını oluşturmuştur. İslamlık bakış açısından ele alırsak diyebiliriz ki; Açe – Sumatra beş asır boyunca bölgenin mihverini teşkil etmiştir.”* Uzakdoğu'nun bu ilk İslami devleti asırlar içinde İslami hayat ve düşünce yapısı ile özleşerek, Uzakdoğu'da güçlü bir İslam ulusunu ortaya çıkarmıştır.⁴⁹

Açaliler'in Menşei hakkında çok az şey bilinmektedir. İslamiyet'ten önce Hindistan Raca'larına bağlı olan Açe bölgesinde ilk müstakil devletin XIII. yüzyılda Müslümanlar tarafından kurulmuştur. Bu devlet'in ilk hükümdarı el-Melikü's-Salih'tir (Ö. 1297). On üçüncü ve on altıncı yüzyıllar arasında hüküm süren bu devlet ile ilgili günümüze pek bir kalıntı kalmamıştır ancak, bazı yazılı sikkelerle Arapça ve eski Malayca yazılı mezar taşları kalmıştır. 1511 yılında Malaya'yı ele geçiren Portekiz kuvvetlerinin 1521'de Pasai'yi fethetmeleri üzerine bu sultanlık yıkılmıştır. Ancak yine aynı dönemde Ali Mugayet Han tarafından Portekizlilere karşı verilen mücadeleler sonunda yeni bir devlet kurmuştur.⁵⁰

Ancak on altıncı yüzyıl tüm dünyada olduğu gibi Açe ve Endonezya'nın da kaderini değiştirmeye geliyordu. Bu yüzyıl sömürgeci güçlerin kâr odaklı her beldeye girmesi ve sömürmesinden bu adalar topluluğu da etkilenecek ve bunların başını Açe çekecektir. Bu konuyu ayrı bir başlık altında değerlendireceğiz.

⁴⁸ İbni Battuta (Muhammed Et-Tanci), *Seyahatname*, Cilt I-II, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul 1983, s. 419.

⁴⁹ Mehmed Kurtulmuş, *Açe-Sumatra Dosyası*, Akabe Yayınları, İstanbul 1986, s. 7.

⁵⁰ Numan Kurtulmuş, “Açe” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt: 1, İstanbul 1988, s. 330.

Açe Sumatra İslami devletini kuran ilk kişinin Ali Mugayat Han olduğunu demiştik. Kendisinden sonra oğulları olan Selahaddin ve özellikle Alaaddin Riayat Han babalarının kurduğu devletin kuvvetini arttırmışlardı. Açe devleti giderek artan bir güç ile parlak devrini devam ettirdi. Bu devir on yedinci yüzyılın ilk yarısına kadar devam edebildi. Gerileyiş dönemi İskender Muda'nın ölümü ile başlar. Prens İskender yaptığı başarılı saldırı ve taarruzlar sonrasında halk nezdinde adeta bir kahraman ilan edilecek ve adına destanlar yazılan bir prens olarak tarihe geçmiştir. Ancak her devlette olduğu gibi bir gerileyiş ve batış dönemi de olacaktır. İbn-i Haldu'nun deyimi ile yaşlanma ve ölümü olacaktır. Prens İskender'in vefatından sonra ülke arka arkaya dört prens tarafından yönetilmiş ve başarısız bir silsile şeklinde devam etmiştir. Bu gerileyiş neticesinde ve siyasi kavgalar sonucunda Açeli seyyidlerden (Hz. Hüseyin torunlarından) Cemal-ül Âlem Bedir El-Munir yönetimi ele almıştır.

Açe Sultanlığı veya Açe Prenslığı diye bilinen bu İslami nitelikli devleti kuruluşundan itibaren yöneten Sultanlar silsilesi aşağıdaki şekildedir.⁵¹ Tablo'da 29 sultanın tahta çıkış ve iniş tarihleri ve tam adları verilmektedir, dikkatimizi birde bir kadın sultan çeker; Safiyye Tac-ül Âlem, İskender Muda'nın kızı olup İskender-i Sani'nin dul hanımıdır.

Tablo1.1. Açe Sultanları Silsilesi

AÇE SULTANLARI	BAŞLANGIÇ	BİTİŞ
Ali Mugayat Han	1514	1528
Selâhaddin	1528	1537
Alaaddin El-Kahhar	1537	1568
Hüseyin	1568	1575
Sultan Sri Alem	1575	1576
Zeynel Abidin	1576	1577
Alaaddin Mansur Şah	1577	1586
Sultan Buyung	1586	1589
Alaaddin Riayat Şah	1589	1604
Ali Riayat Şah	1604	1607
İskender Muda	1607	1636
İskender-i Sani	1636	1641
Safiyye Tac-ül Âlem (İskender Muda'nın kızı)	1641	1675
Nakiyyeddin Nur-ul Âlem	1675	1678
Inayat Şah	1678	1688
Kalamat Şah	1688	1699

⁵¹ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, a.g.e. s. 103.

Tablo 1.1. Devam

AÇE SULTANLARI	BAŞLANGIÇ	BİTİŞ
Bedr-ül Âlem Şerif Haşim Cemaleddin	1699	1702
Perkara Âlem Şerif Lamtuy	1702	1703
Cemal-ül Âlem Bedr-ül Munir	1703	1726
Alaaddin Ahmed Şah	1727	1735
Alaaddin Cuhan	1735	1760
Mahmud Şah	1760	1781
Alaaddin Muhammed	1781	1795
Alaaddin Cevher-ül Âlem	1795	1815
Şerif Seyfül Âlem	1815	1818
Cevher-ül Âlem II	1818	1824
Muhammed Şah	1824	1838
(İbrahim) Mansur Şah	1838	1870
Mahmud Şah	1870	1874

Açe Sultanlığı genel manada köy düzeyinde bir yerleşimi esas almıştı. Açe’de Şafii mezhebi yaygın olduğundan bu köylerin erkek nüfusunun kırk kişiden az olmamasına dikkat edilirdi.⁵² İslamiyet’ten önce Hindu kültürü etkili olduğunda, İslamiyet ile birlikte bazı Açe beldelerinde bu iki unsuru harmanlamak zorunda kalan kabileler halen mevcuttur. Açe İslamiyet ile beraber bir çekim merkezi olmuştur İslam uleması arasında. Bunlardan en önemlisi İbn-i Hacer El-Heytemi’nin oğludur. Bu âlimler Malay lisanı ile kaleme aldıkları kitaplar bugün hâlâ Açe’de okutulmaktadır. Sağlam bir İslam temeli üzerine oturtulan Açe günümüz İslam beldeleri arasında kıymet-i harbiyesini muhafaza edebilmiş ve İslam dünyasında ki karizmasını yaşatabilmiştir.

1.7.3. İslamiyet’ten Sömürgecilik Faaliyetlerine Kadar Endonezya Tarihi

Endonezya, adalar devleti olduğundan tarihte aynı anda ve birçok adada bağımsız devletler görmek mümkündür. Bu bölümde biz belli başlı devletler olan Açe Sultanlığını ve bir efsane isim olan Gajah Mada’nın kurucusu olan Madjapahit devletlerinden değineceğiz. Bunun dışında bazı kabile devlet oluşumlarının yanı sıra İslam dinini kabul eden ve bir cihad anlayışı doğan yeni ve birçok İslam devletçikleri de mevcuttur.

Madjapahit devletinin hakiki devletinin hakiki kurucusu ve Cava devletini Endonezya’nın hakimi haline getiren adam, ikinci kralın vekili olarak işbaşına gelen

⁵² Bilindiği gibi, Şafii fıkıhına göre, bir beldede Cuma namazının eda edilebilmesi için en az kırk mukim (yerleşik) kişinin namaza katılması şarttır. Bkz. Mehmed Kurtulmuş, a.g.e. s. 7.

ve ölümüne kadar bu işte kalan Gajah Mada⁵³'dir. 1331 senesinde başvekil olmuş, daha sonra bu devleti belli bir seviyeye taşımıştır. Gajah Mada'nın emri üzerine, evvela Bali adası, sonra Sumatra adası, onu takiben Borneo adası ve daha sonra Sulu, Moluk ve diğer uzak adalarını fethetmiştir. Aynı dönemde Selebes ile Timor adalarını da zapt etmiş ve orada hüküm süren krallar, Cava'nın (Gajah Mada'nın) himayesini kabule mecbur edilmişlerdir. Madjapahit Devleti ile aynı dönem devleti olan Sunda devleti (Cava'nın Kuzey kısmına hâkim bir devlet) arasında daimi bir düşmanlık cereyan etmişti. Gajah Mada fiilen bir kral idiysede aslında hiçbir zaman ismen kral olmamıştır.⁵⁴ 1364 yılında onun ölümünden sonra yeni vekiller tayin edilmişse de bir istikrar sağlanamamıştır. Endonezya haritasını göz önünde tutarsak Gajah Mada tam manası ile olmasa da, genel manada Endonezya siyasi birliği sağlamış ve birçok devleti kendi çatısı altında toplamıştır. Madjapahit Devleti İslam'ı kabul etmemiştir bu yıllarda ve sembolik olan kralın Budist dinine mensup olduğu bilinen bir gerçektir.

İslamiyet'i kabul eden Endonezya halkı artık yeni bir misyon ve vizyon ile hareket edecek ve bölgede İslam'ın yayılmasında birinci dereceden etkili olacaklar. İslam dini bu halka çok yakışmıştı ve zararsız olan bu millet artık ümmi olarak nitelendirilecekti. Endonezya (özellikle Açe) İslam dinini kabulünden sonra bir takım fikhî ve tasavvufî hareketlere sahne oldu. İslam dünyasının dört bir yanından gelen İslam âlimleri, dinin inceliklerini ve güzelliklerini burada daha rahat idrak edebildiler. Açe Sultanlığı döneminde tasavvufî sohbetler ve tartışmalar ünlüydü. Bu tarihten sonra İslam'ı kabul eden halk bu adalar topluluğunda henüz İslam'ı kabul etmeyen veya henüz tebliğ edilmediğinden, bu dinden bi haber olan bu topraklara seferler ve tebliğciler gönderilmiştir. Endonezya halkı bu durumu bir vazife bilmiş ve tüm adalara ve hatta Malezya, Filipin dolaylarına kadar İslam'ı yaymayı bir vazife olarak görmüştür.

1409 yıllarında Malaka hükümdarı, Endonezyalı Müslümanların yoğun devlet faaliyetleri sonucunda İslamiyet'i kabul etti ve Kuzey Sumatra'daki Pasai sultanın kızıyla evlendi. Böylelikle Malaya yarımadasındaki ilk Müslüman olan Malaka olmuş oldu. Malaka, İslam'ın daha doğuya yayılmasına ön ayak olmuş, örneğin Malakalı bir prensesle evli bir seyidin oğlu olan Şerif Muhammed

⁵³ Gajah Mada, Endonezya devleti ve halkı için bugün dahi çok önemli bir şahsiyettir, nitekim ülkenin en büyük üniversitelerinden biri olan Gaja Madah Üniversitesi'ne (Yogyakarta) adını veren ve bil-umum kurumlarda da adına sıkça rastlanan bir şahsiyettir.

⁵⁴ W. Eberhard, a.g.e. s. 323.

Kabungsuan 1475'te Filipinlerdeki Mindanao adasına gitmiş ve İslamiyet'i orada yaymıştır.⁵⁵ Aynı yıllarda Açe sınırları içinde bulunan Aru, Samudra, Pedir ve Lambri yerli halkları da Müslümanlığı kabul ettiler. Gittikçe güçlenen Açe sultanlığı nüfuzunu güney taraflarına doğru genişletti. XVI. yüzyılın başlarında Açe İslam devleti sultanlarından Sultan Ali Mugayat Han, güneydeki birkaç bölgeyi ve doğu sahillerini sınırlarına kattı; oğullarından Sultan Alaeddin Riayet Şah el-Kahhar da 1537 tarihinde Orta Sumatra'yı (Batak bölgesi) ele geçirdi. Batak halkının tamamı İslam dinini kabul etmedi. İskender Muda'nın hükümdarlığı sırasında (1607-1636) Açe tarihi en parlak dönemini yaşadı. Açe ticari yönden kuvvetlendiği gibi askeri bakımdan da bölgenin sayılı güçleri arasına girdi. *Dünyanın Hükümdarı* (mahkota alem) unvanını alan İskender Muda Perak'ı fethetti ve Jahor'u yağmaladı. Cava ve takımadaların batı kesimleri hariç bölgenin tamamına hâkimiyeti altında toplaya İskender Muda döneminde Şemseddin-i Sumatrani'yi Açe şeyhülislamı yaptı. Açeli Müslümanlar, XIX. yüzyılın sonlarında Avrupalı Hıristiyan misyonerlerin bölgeye gelmesi üzerine XVI. yüzyıldaki ilk fetihleri sırasında tam olarak Müslümanlaştıramadıkları Batak bölgesine ikinci defa İslam'ı yayma hamlesi başlattılar ve Protestan misyonerlere karşı büyük başarı aldılar.⁵⁶

İslamiyet'in yayılmasından sonra başta Açe olmak üzere takımadada halkları siyasi birliğini sağladıktan sonra tüm güçleriyle İslam'ın bu topraklarda hakim tek din olması yolunda büyük çalışmalar gerçekleştirdiler. İslamiyet her ne kadar Açe'den girdi ise de bir dalga halinde batıdan doğuya doğru hızlı ama emin adımlarla ilerledi. İslam'ın giriş kapısı olan Açe'den sonra batı adaları ve nihayet Sumatra'nın büyük çoğunluğu ve oradan Malay toprakları, Cava ve Filipinler şeklinde ilerledi. Bir bayrak yarışı gibi adalar adalara İslam bayrağını teslim etmiş ve bir sonraki hedef olan diğer adalara doğru ilerlemiştir. XVI. yüzyıl bir dönüm noktası olmuş ve bu sefer batı kıyılarından, tam tersi bir etki görüldü. Bu seferki durum Arap topraklarından değil, daha batıdan Avrupa'dan bir etki; Sömürgecilik...

⁵⁵ Syed Muhammad Naquib Al-Attas, "a.g.m." s. 195.

⁵⁶ Syed Muhammad Naquib Al-Attas, "a.g.m." s. 195.

İKİNCİ BÖLÜM

ENDONEZYA'DA HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ

2.1. İLK SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİ

Güneydoğu Asya coğrafi keşifler sonucunda sömürgecilik faaliyetlerini dünya üzerinde herhalde en fazla hisseden bölgelerin başını çeker. On altıncı yüzyıl Avrupalı devletlerin bu topraklara gelmesi ve sömürgecilik yarışına girme mücadelesinin başlangıç yüzyılıdır. İlk olarak Vasco De Gama'nın 20 Mayıs 1498'de Ümit burnunu geçerek Malipar yolundan Caltutta (Kalküta) limanına ulaşması sonucu Uzakdoğu denizleri ve ülkeleri de Avrupalı sömürgecilerin dikkatini çekmiştir. Çok geçmeden bölgede üç batılı devletin (Portekiz, İngiltere, Hollanda) bayrakları görülecek, büyük bir mücadelenin ve asırlarca sürececek sömürgecilik faaliyetlerinin fitili ateşlenmiş oldu. Bu yüzyılda Avrupalıları şaşırtan bir durumda vardı o da kendilerinden yüzlerce yıl gelmiş olan İslam'ın varlığıydı. Herhalde ilk gelen kabileler buralarda kabile dinleri ve bir takım dinsiz toplulukların olacağını düşünmüş olacaklar ki beraberlerinde misyonerleri fazla bulundurmamışlardır. İslam'ın bölgedeki aktif yapısını gören Batılı güçler daha sonraları yanlarında misyoner orduları getirmiş ve buralara Hıristiyanlık dinini yaymak istemişlerdi. Emperyalist güçler Endonezya, Malezya, Filipinler, Buruney ve Singapur'u sömürmekle kalmayacak aynı zamanda buradaki İslam diniyle de asırlarca savaşıyorlar.

2.1.1. Portekizliler

Bölgeye ilk ayak basan Avrupalılar Portekizlilerdi. Sömürgecilik yarışına diğer batılı devletlerden önce başlayan Portekizliler 1511'de Malaka'ya gelen ve bölgenin baharat ticaretini uzun yıllar elinde tutmayı başarmıştır. Portekiz hükümeti bu yörelerde ticari kolonilerini kurarak sömürge faaliyetlerine başlamıştı. 1515 yılına geldiğimizde ise Portekiz'in Doğu Hint eyaleti genel valisi Albuquerque (Albukrek)

Portekiz hükümranlığını Mozambik'ten Çin kıyılarına kadar yaymıştı.⁵⁷ Malakka'nın zabtından sonra Portekiz'lerin faaliyetleri, bilhassa Doğu Endonezya'daki baharat adalarında hissedildi: Ceram, Halmahera, Batjan ve Amboina adaları, hem misyoner, hem de baharat satın alan tüccarlar tarafından ziyaret ediliyordu. Halmahera'nın yakınında bulunan Ternate ve daha güneydeki Amboina adaları, Portekiz'lerin ilk  sleri olmuş ve bu ilk olaydan sonra, Portekiz hâkimiyeti bugüne kadar bu civarda tutulmuştur.⁵⁸

Portekiz'ler bu adalara tamamıyla çıkar ve k r odaklı gelmişlerdi. Cava'daki yoğun bir şekilde var olan tarım kültürü ve sulama sistemleri 1500'l  yıllarda ciddi şekilde gelişim göstermişti. Bu durum karşısında Malakka'yı kendilerine merkez edindiler ve denizdeki g lerinden de bir şey kaybetmediler. Tarım kültürünün yanı sıra ticari yönden de Portekiz'lerin buraya gelmesinde önemli bir etken oluşturdu. Portekiz'ler Müslüman olan Ae topraklarını da ticari yönden hükmettiler, özellikle onlar bu bölgedeki ticari faaliyetlere katılarak batı ve kuzey Sumatra'da baharat ticaret yolunu kontrolleri altına topladılar.⁵⁹

Portekiz'ler bölgeye geldikten sonra kendileri için tek düşman Endonezyalı Müslümanlar olmamıştır, aynı zamanda sömürgecilik yarışında bulunan diğer Avrupalı devletlerde Portekiz için tehdit oluşturmaktaydı. İspanyollar tamda bu yıllarda Filipin adalarını işgal etmiş, Fransızlar, İngilizler ve bilhassa Hollandalılar hızlı bir şekilde bölgeye gelmeye doğru başlamışlardı. Portekiz hükümeti zaten aynı yüzyılın sonlarına doğru bölge kontrolünü kaybedecek ve Hollandalılara kaptıracaktır. Portekiz sömürgecilik yarışını başlatan devletlerden olmuş fakat bu yarıştan erken kopan da bir devlet olarak tarihe geçmiştir.

İhtifalci Mehmed Ziya Bey, Portekiz işgalini kitabında farklı bir şekilde ele almış ve aynen aktarıyorum: “ *Tarih bilir kimselere saklı olmadığı üzere, Portekizliler kuvvet ve kudretlerini muhafaza ettikleri zamanlarda Asya ve Afrika'da epeyce arazi zapt etmişler ve Hindistan taraflarına sair Avrupalı kavimlerden önce gitmişlerdi. Ancak bu  lemde hiçbir şey bir karar üzerine durmayıp birtakım doğal kanunlara tabi olduğundan Portekizliler, satvet zamanlarında kazandıkları m stemlekeleri yavaş yavaş ellerinden çıkarmışlardır. Bundan başka, zikredilen sömürgelerden istifade edememişlerdir. Bugün değil müstemlekesi, hatta asıl*

⁵⁷ Mehmed Kurtulmuş, a.g.e. s. 29.

⁵⁸ W. Eberhard, a.g.e. s. 324.

⁵⁹ J.D. Legge, *Indonesia - Third Edition*, Prentice-Hall of Australia Pty Ltd, New Jersey 1964, s. 78-79.

Portekiz denilen memleket bile terakkiden pek uzaktadır (Osmanlı son dönem şahsiyetlerinden olan Mehmed Ziya Bey 20.yüzyılın başlarını kasıt ediyor). Endülüs'te kurulan Emevi Devletinin yıkılmasından sonra İspanya yarımadası seri bir gerileme ve haraplık devresine girmiştir. Emevi hükümetinin devam ettiği devirlerde bu memlekette görülen ümran ve medeniyet dikkatli kimselerin akıllarına şaşkınlık verir. Fakat Araplarca ortaya konan bu medeniyet eserlerinin ne suretle ve ne gibi sebep ve tesirle imha edilerek, Araplarla birlikte Yahudilerin de bu kıtadan ne şekilde sürülüp Afrika sahillerine atıldıkları tarihlerde gerekli tafsilatla belirtilmiş olduğundan burada tekrardan kaçınıyoruz.⁶⁰Mehmed Ziya Bey yazısının devamında Portekiz'lere karşılık veren Kanuni Sultan Süleyman ile olan ilişkilerini aktarıyor. Yazar burada Portekiz'lerin başarısızlıklarını tamamıyla Endülüs Müslümanlarına yaptıkları mezalime bağlıyor.

On altıncı yüzyıl Endonezya için bir dönüm noktası olmuş ve bu yüzyıldan sonra günümüze kadar da etkileri devam eden bir yok oluşun başlangıcı olmuştur. Endonezya Portekiz hükümetinin dünya kamuoyuna duyurduğu fakat nimetlerini Hollanda'nın yediği bir adalar topluluğu haline gelecek. İslam dinini yeni yeni kabul etmiş bu halk maalesef sıcağı sıcağına İslam düşmanlarıyla mücadele edecek ve misyonerlik çalışmalarının merkezi konumuna gelecekti. Endonezya büyük bir pazardı ve bu pazar kendisinden çok çok küçük bir devlet tarafından kullanılacak olmasa da tarihin bizlere aktardığı enteresan ironilerdendir. Bundan sonraki bölümlerimiz Hollanda sömürgeciliği üzerine olacaktır.

2.1.2. İlk Hollanda Gemilerinin Endonezya'ya Gelişi

16.Yüzyılın sonlarından itibaren adalarda Hollanda bayraklı gemiler görülecektir. Bu yüzyılın sonu ve 17.yüzyılın başlarında Hollandalı denizci ve tüccarlar bölgeye akın etmeye başladılar. Cornelis de Houtman yönetimindeki ilk Hollandalı denizci ve tüccar kafilesi, Cava'ya 1595 yılında geldi. Bunu, değişik şirketlere bağlı denizci ve tüccarlar 1598'deki beş ve 1601'deki on dört ayrı sefer takip etti. Bu yıllarda Hollandalılar Sumatra adasına da çıkmaya çalıştılar; ancak 11 Eylül 1599'da başlattıkları saldırı Açe Sultanlığı tarafından püskürtüldü.⁶¹ İlk yıllarda kendi aralarında Rekabet halinde olan bu şirketler, daha sonra hükümet'in tavsiyesi üzerine birleşerek 1602'de Birleşik Doğu Hindistan Şirketi'ni (*Vereenigde*

⁶⁰ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, a.g.e. s. 51-52.

⁶¹ İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya – Sömürge Dönemi, İslam Ansiklopedisi", s. 204.

Oost-Indische Compagnie – VOC) kurdular.⁶² Ancak daha sonra bölgede faaliyet gösteren diğer Avrupalı sömürgeci devletler tarafından da bu isim kullanılmasından dolayı daha çok Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (*Dutch East India Company*) olarak bilinir. Aynı yıl Hollanda hükümeti şirkete, Asya kıtasında bağlılık yeminiyle personel almayı ve antlaşmalar yapmayı içeren yarı egemen yetkiler verdi ve bir genel vali tayin edip ona yardımcı olarak birde danışma meclisi oluşturarak şirketin gücünü arttırdı.

Harita2.1. Sumatra Adasının Batı Kıyıları Olan Açe Toprakları (XVI.yy.)

Açe topraklarını her zaman genel Endonezya haritasından farklı ele almak gerekir, çünkü Açe’de güçlü ve bağımsız bir devlet vardı. Hollanda deniz kuvvetlerinde kaptan olan Cornelis De Houtman 1599’da ağabeyi Amiral Frederick De Houtman’nın emri üzerine donanmasının başında Açe’ye gelmişti. İlk paragrafta da bahsettiğimiz 11 Eylül 1599’daki bu çıkarma sonucunda Cornelis De Houtman Müslümanlar tarafından ölüme mahkûm edilirken, ağabeyi ve yakalanan yirmi dokuz denizci de çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. Bir yıl sonra yeni Hollanda Hükümetinin başkanı Prens Maurits’in Açe ile ilişkilerini düzeltme niyetlerini ortaya koymasına karşılık diplomatik bir iyi niyet jesti olmak üzere Frederic De Houtman ve diğer gemiciler Açe Sultanı tarafından affedilerek serbest bırakıldılar. Açe’nin Müslüman halkı ile batılı sömürgeci devletler arasında ilk güç denemeleri de böylelikle yapılmış oldu. Batılılar Açe’nin bölgenin en güçlü İslam topluluğu

⁶² İsmail Hakkı Göksoy, *Endonezya’da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği*, s. 16.

olduğunu anlayarak, bu olaydan sonra bir daha 1873 yılına kadar Açe Müslümanlarına saldırmaya cesaret edemediler.⁶³

Cornelis De Houtman olayından 1873'de başlayan Hollanda işgaline dek tam 273 sene Açe'nin Müslümanları bölge sularında güçlülüğün, cesaretin, mertliğin sembolü olarak İslam'ın koruyuculuğu sıfatını taşıdılar. Ancak Açe'den kovulan sömürgeci güçler bu sefer daha doğuda ki adalara yöneldiler. Batıda birçok adayı işgal eden ve buralara yerleşen Hollandalılar Sumatra adası dışına birçok adayı zapt ettiler.

Hollandalıların bu toprakları yurt edinmesi ve ikinci cihan harbine kadar devam edecek olan bu dönem resmen başlamıştı. Hollanda diğer Avrupalı devletlerden kısmen daha şanslıydı çünkü Portekizlilerin bölgedeki sert tutumuna karşılık yerel sultanlar Hollanda hükümetinden yardım istediler ve bu durum Hollanda için daha rahat bir ortam yaratmasına vesile oldu. Kaynaklar 1600 yılında, Amboina adasının civarında, Portekiz ve Hollanda kuvvetleri arasında büyük bir deniz muharebesi olmuş ve zaferi, Hollanda kazanmıştır (Bantan Muharebesi).⁶⁴

Hollanda bu zafer sonrasında bölgedeki nüfuzunu daha da arttırdı. İlk etapta sıkı ve dostane ilişkiler kuran Hollanda ile Endonezya devletlerinin arası sonraki yıllarda bozulacaktı. Hollanda bölgeden Portekiz güçlerini uzaklaştırdıktan sonra siyasetinde de değişikliğe gidecek ve daha radikal adımlar atmasına vesile olacaktı. Hollanda'nın büyük devlet adamı J.P. Coen'e göre, Hollanda ticareti, sadece ticaret evleri ve gemiler üzerine kurulamazdı, Hollanda'nın da toprak sahibi olması gelirdi. İşgal planının da onun en büyük düşmanı Açe Devleti ile Portekiz'lerdi. J.P. Coen'nin bu siyaseti daha başa bir sebepten ötürü de zaruri olmuştu; çünkü yeni bir düşman daha belirmişti: İngiltere'nin Doğu Hindistan Şirketi'nin gemileri bu adalarda dolaşmaya başlamıştı ve Hollanda gelirleri günden güne düşüyordu.

Coen, buna karşılık bir Hollanda-Endonezya İmparatorluğu kurmak istiyordu ve yalnız Avrupa ile ticaret yapmayı değil, Asya'nın bütün diğer devletleri ile de münasebetlere girmeyi düşünüyordu. Burada Hollanda, Endonezya'daki potansiyeli tüm asya kıtasına yayarak, bütün Asya'yı bir nebzedeki kontrol altına alıp süper güç olma yolunda ilerlemek istemekteydi. Mesela Endonezya ile İran, Endonezya ile Japonya arasındaki ticaret, daha çabuk, daha emin ve daha kârlı görünüyordu. Bu doğrultuda 1618 senesinde Genel Vali olarak tayin edilen Coen,

⁶³ Mehmed Kurtulmuş, a.g.e. s. 31-32.

⁶⁴ W. Eberhard, a.g.e. s. 324.

1619 senesinde “Batavia (Batavya)” şehrini, Cava’nın küçük Jakarta⁶⁵ devletinin toprağı üzerine kurmuştur ve toprağını müdafaa eden Jakarta mağlup edilmiştir. Batavya bu tarihten sonra Hollanda kudretinin temeli olmuştur.⁶⁶

2.2. HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ’NİN KUVVET KAZANMASI

Hollanda’nın Batavia şehrini kurması ve akabinde Cava adasındaki nüfuzunu sağlama alma çalışmaları başlattı. Olaya Batavia şehrinden başladı ve ilk olarak bu şehirde tam bir itaat imparatorluğu çalışmalarına başladı. Şehirde az sayıda Hollandalı tüccar ve memurlardan başka özellikle Çin tüccarlarını da yerleştirdiler. Hollanda bunun gibi farklı milletten kişilerin gelmesini teşvik ediyordu, çünkü bunun gibi yabancı milletten tüccarlar ile hem onların ülkeleriyle olan ticari ağı geliştirecek, hem de bunun gibi milletler sayesinde yerli Cavalı’lara karşı farklı milletten olan bu sakinlerin de desteğini arkasına almış olacaktı. Çinli’ler dışında Batavia’da Japonlarda meskûndü, ancak Hollanda tarafından, Japonlar ticaretten ziyade askeri alanlarda kullanıldı.

Çinlilerin, Japon’ların, hatta Hollandalıların çoğu kadınsız geldikleri için, daha ilk yıllardan itibaren birçok karışık evlenmeler olmuştur. Hukuken, yarı Hollandalı olan bu çocuklar, Avrupalılara katılıyor idiyse de, gene daima bir fark gözetilmiştir: Melezler, Avrupa’ya gelemez ve oralarda oturamazlardı. Böylece melezlerin durumu, başlangıçtan beri zordu ve bugüne kadar zor kalmıştır.⁶⁷

Batavia’da hâkimiyetini güçlendiren Hollanda, önce sahil liman kentlerini kendi denetimleri altına aldılar, sonra zamanla iç kesimlerde toprak ilhakları yaparak ileriki asırlarda büyük bir sömürge imparatorluğu kuracaklar. 18. yüzyıl sonlarına kadar doğrudan yönetimi altında tuttuğu Endonezya adalarında angarya usulüne dayalı üretim ile serbest ticaret politikası takip ettiler. Nüfuzu altındaki bölgelerde ise mahalli hükümdarlarla yaptıkları antlaşmalar doğrultusunda, zorunlu ürün tevzi sistemi uygulayarak kendi ticari tekeli hâkim kıldılar. Bilhassa kahve, biber, şeker kamışı gibi Avrupa’da satışı yüksek ürünlerin zorunlu teslimini öngören bir tarım sistemini benimsediler.⁶⁸

17. yüzyılın ortalarına doğru yukarıda da bahsettiğimiz diğer sultanlıklar ile daha yakın bir ilişki politikası izlemeye başladı. 1658 yılında Sumatra’nın güneyinde

⁶⁵ Sömürgecilik sonrasında Bataviya olan başkent bugün Jakarta (Cakarta) olarak adlandırılmaktadır.

⁶⁶ W. Eberhard, a.g.e. s. 325-326.

⁶⁷ W. Eberhard, a.g.e. s. 326.

⁶⁸ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 182

bulunan Palembang, yaptığı savaş sonunda bölgesini ve bilhassa karabiber ticaretini ele geçiren Hollanda gücünü pekiştiriyordu. Aynı yüzyılın ikinci yarısında ise Hollanda'nın yönetim merkezi olan Batavia'nın da bulunduğu Cava adasında ki Mataram sultanlığında taht kavgaları başlamış ve tabii ki Hollanda'nın da bu mücadeleye katılmaması içten bile değildir. Yaşanan taht kavgaları sırasında Hollanda şirketi, tahtta oturan I. Amangkurat adına savaşmış ve Mataram sultanlığına devam etmesini sağlamıştır. Hollanda şirketi bu yardımı boş yere yapmamıştı ve Mataram sultanlığı ile imzaladıkları bir antlaşma neticesinde Doğu ve Orta Cava'yı kontrol altına aldı. Bu sırada, Kuzeybatı Cava'da bulunan Bentem Sultanlığı'nda da taht kavgaları başlamış ve veliaht prens Sultan Hacı, babası Ebü'l-Feth Agung'a isyan etti ve şirketin yardımıyla babası tahttan uzaklaştırıldı. Bu durumu da fırsata çeviren Hollanda Bentem sultanlığını daha sonra tamamı ile kontrolü altına aldı. Böylece Hollandalılar 17.yüzyılın sonlarına doğru yaptıkları toprak ilhaklarıyla Cava adasına tamamı ile hâkim konumuna geldiler.⁶⁹

Hollanda'nın tam manası ile sömürüye geçtiği bu topraklarda yaşayanların kaçını yerliydi ve ne kadarı yabancıydı. Aşağıdaki tabloda bunu çok rahatlıkla görebiliriz.

1755	3,5 Milyon yerli
1815	5,0 Milyon yerli
1860	11,0 Milyon yerli
1900	28,0 Milyon yerli
1942	48,0 Milyon yerli

Avrupalıların sayısı yukarıdaki rakamlara göre çok azdır.

1872	36.467
1892	58.806
1914	80.000
1930	242.000

Ülke'de azda olsa Japon nüfusu vardı;

1923	4.200
1940	8.000

⁶⁹ İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya – Sömürge Dönemi, s. 204.

Çinliler genel olarak dikkate değer bir kalabalıktı Endonezya için.

1860	150.000
1900	280.000

Çinliler 17.yüzyılda bilhassa Borneo adasına geliyorlardı ve burada aralarında küçük şirketler kurup maden ocakları işletiyorlardı. Yukarıdaki tablonun herhalde en dikkat çeken yanı 1900’lerde 30 Milyonluk nüfuslu Endonezya’nın takribi 100 Bin Hollandalı nüfusa teslim oluşudur.

18.yüzyıldaki olaylarına bakacak olursak, Sulawasi adasının güneyindeki olaylar dikkat çekicidir. Güney Sulawasi’de Bugis ve Makassarese arasında bir çekişmeye sahne oldu. Bu olaydaki en dikkat çeken şahsiyet Arung Singkang’dı ve o Bugis sultanlık ailesinin soyundan geliyordu. O 1726 yılında Pasir ve doğu Kalimantan bölgelerini ele geçirdi ve ismini güçlendirdi.⁷⁰ Bu gibi durumlar her zaman için bölgede varlığını sürdüren (Dutch) United East India Company – Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC)’in elini güçlendirmiş ve daha rahat hareket alanı bulmuştur. Uzun yıllar çok nadiren görülen bu taht kavgaları ve iç çekişmeler her nedense batılı sömürgeci güçlerin gelişi ile daha da sık görülmeye başladı.

Şirket işgal ettiği veya siyasi nüfuzu altına aldığı bu yerlerde ürünleri toplamak için merkezler kurarak yerli idarecileri kendisiyle ticaret yapmaya zorladı. Hollanda daha ileri giderek bazı ürünlerin ziraatını sınırlarken tam kontrolü elinin altında tuttuğu bölgelerde insanları bir köle gibi çalıştırıp ürettikleri malın tamamına yakını vergi olarak tahsil etti.

18.yüzyılın ikinci yarısında daha fazla idari sorumluluk yüklenmesi sonucu idari masrafların giderek çoğalması, kaçakçılığın ve yolsuzluğun giderek çoğalması ve İngiliz rekabetinin baskısının artması şirketin gelirinin azalmasına ve ekonomik durumunun bozulmasına sebep oldu. Hollanda’nın durumu 18.yüzyılın sonunda, Avrupa harpleri ile sarsıldı. 1780’de başlayan İngiliz – Fransız – Amerika harbinde, Hollanda Fransız dostu olduğu için, İngiltere, Hollanda’nın limanlarını abluka altına aldı. Endonezya malları, Hollanda’ya gidemediği gibi, Hollanda’nın gümüşü de Endonezya’ya gelemiyordu. Gümüşe ise her zaman ihtiyaç vardı, çünkü oralarda kullanılan para gümüş paraydı. Bu suretle Hollanda’dan gümüş gelmediği için

⁷⁰ M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, Macmillan Asian Histories Series, The Macmillian Press LTD, London 1981, s. 64.

Endonezya'nın parası azalıyordu. İngiltere bununla kalmayarak, 1784'te Endonezya'daki Hollanda ağırlığını yıkmış ve kendi başına orada ticaret yapmaya başlamıştı.⁷¹ 1750 yılında 10 milyon florin olan borç miktarı kırk yıl sonra 100 milyon florin'e yükseldi ve 1795'te Fransa'nın Hollanda'yı işgali üzerine önce işlerin tasfiyesi bir komisyona verilip 1 Ocak 1800 tarihinde de resmen kapatılarak bütün hakları, malları ve toprakları Hollanda Devleti'ne intikal ettirildi.⁷² 19.yüzyıl Hollanda ve tabii ki Endonezya için daha farklı olacaktır, çünkü bu topraklarda artık Hollanda Devleti'nin kendisi olacaktır.

2.2.1. Fransız İhtilâli ve Hollanda'nın durumdan Etkilenmesi

Fransız İhtilalı sadece Avrupa'da değil tüm dünya'da etki uyandıran dünya tarihinin nadir olaylarının başını çeker. Bu durum çoğu ülkeyi ve imparatorlukları etkilediği gibi Hollanda'yı da yakından ilgilendiriyordu. İlk etapta çıkan fikirler pek dikkate alınmasa da sonraki yıllarda durumun ciddiyeti malumdur. İhtilal, Endonezya'da da küçük çaplı yankı bulsa da, asıl merkez Avrupa idi. Hollanda'nın 1795 yılında Fransız işgali altına girmesi ve Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin 1800'de kapatılması olayları takip etti. Bu yıllarda Napolyon'un Hollanda işgali sebebi ile Hollanda belli bir süre Endonezya meselesine eğilemedi.

Bundan sonra, Fransız ihtilalı ile iç içe olan Hollanda, tamamen Fransız hâkimiyetine girdi (1795-1810). Fransa'da meydana gelen yeni fikirler, Hollanda'nın Endonezya siyasetini de derinden etkiledi. Bu yeni fikirlerin ilk neticesi, Şirket'in lağvı oldu ve Şirket doğrudan Hollanda Kralı'na bağlandı.⁷³ İngiltere durumdan istifade bazı adaları işgal etti. Batavia ise, hiçbir yere mal satamadığından, limanı herkese açık tutmak mecburiyetinde kaldı (1797-1807). Bu senelerde Batavia Limanına her devletten gemiler geliyor ve bilhassa İngiliz ve Amerikan gemileri bu ticaretin başını çekiyorlardı.

Hollanda'da işler yoluna girmeye başlayınca hemen yeni bir vali tayin edildi ve Batavia limanı kapatıldı. Yeni vali H.W. Daendels, tam bir diktatör gibi hareket ediyor ve Cava'yı valiliklere ayırarak yerli sultanları tanımıyordu. Bu durum yerli halk arasında bir takım hoşnutsuzluklar yarattı. Hülâsa, Hollanda Fransa işgali sebebi

⁷¹ W. Eberhard, a.g.e. s,331-332.

⁷² İsmail Hakkı Göksoy, "a.g.m." s. 205.

⁷³ Hollanda Kralı, Hollanda'yı işgal eden Napolyon Bonapart'ın akrabasıdır.

ile on-on beş yıla yakın bir süre adalardaki nüfuzunu kaybetti ise de tekrar kazanmasını da bildi.

1816 senesiyle birlikte ada'lar Hollanda'ya geri verildi. 1815'te kabul edilen yeni Hollanda anayasasına göre adalar, kralın malı idi. Geri dönen Hollandalılar için durum hiçte iç açıcı değildi. Memnuniyetsizliği büyüktü ve isyanlar ardı ardına geldi. Dünya genelinde bir ekonomik kriz vardı ve bu durumda Endonezya mahsullerinin fiyatları çok düşmüştü, ekonomik yönden kötü durumda olan Endonezya halkı başkaldırdı. Sonuç olarak, 1825'ten 1830'a kadar süren bir savaş oldu. Hollanda bu beş yıl içinde tam 15.000 insanını kaybetti. Ancak bu bir zafer değildi Endonezya için, çünkü onlar da tam 200.000⁷⁴ insan kaybı verdi ve tam bir Avrupa vahşeti yaşandı bu topraklarda. Artık mahalli sultanlıkların hiçbir ehemmiyeti kalmamıştı ve bu koca topraklar mini ülke Hollanda'ya kaldı.

2.2.2. Hollanda'nın Endonezya'daki Tarım Reformu

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Cava Savaşı (1825-1830) her iki devlet içinde bir milat olmuştu. 1825 yılında Yogyakarta Sultanı İkinci Hamengkubuwana'nın büyük oğlu veliaht prens Diponegoro, arkasında birçok din adamı ve ülkenin ileri gelenlerini de alarak Hollanda'ya karşı ayaklanmıştı. Tarihe bu savaş "Cava Savaşı" olarak yazıldı ve 1830 yılında Hollanda tarafından bastırıldı. Yogyakarta ve Sukarta'yı ilhak eden Hollanda artık halka karşıda farklı bir yol izleyecekti ve ekonomik yönden de farklı stratejiler geliştirilecekti.

Bu dönemde ekonomi "kültür sistemi" veya "yetiştirme siyaseti" (culture system) adı verilen bir yol haritası takip edildi. Buna göre çiftçiler verimli arazilerinin beşte birini hükümetin istediği, yani şeker kamışı, kahve, çay, tütün, tarçın ve pamuk gibi ihraç oranı yüksek olan değerli ürünlere ayırmak mecburiyetinde idiler. Kısacası bu sisteme göre Hollanda, halkın bütün zirai ürünlerine yardım edecek ve halkta ona göre (ihtiyaca göre) ürün yetiştirmek mecburiyetinde idi. Arazi vergisi olarak ta ürettiği mahsulden ödemek zorundaydı, yani hem belli oranda ürün alacak hem de vergi noktasında da ürün talep edecekti. Bu durum Hollanda için gayet makul olsa da köylülerin pekine işine gelmeyen bir durumdu. Düşünsenize kendi toprağınızda ürettiğiniz ürünü, başkaları vergi ve bir takım hizmet bedeli diye sizden talep ediyordu. Bu sistem gereği üretilen ürünler

⁷⁴ W. Eberhard, a.g.e. s. 331-332.

Hollanda Ticaret Şirketi'ne satılıyordu. Bu mallar bu şirket vesilesi ile Avrupa pazarına giriyor ve karşılığında da Cava'ya Hollanda'dan ithal mallar geliyordu. Bu uygulama sonucunda ilk on yıl içinde Cava'dan yapılan ihracat % 200 artış gösterdi. Yine yaklaşık 832 Milyon Florin değerinde bir gelir elde edildi.⁷⁵ Bu sistem sayesinde savaşımlardan yeni çıkan Hollanda rahat bir nefes almış oldu.

M.C. Ricklefs kitabında bu sistemin herkese fayda sağlayacağını ve köylerde çalışanların daha hızlı nakit para elde edeceğini ve böylelikle 1825'ten itibaren ise dünya ticaret merkezleri olabileceğini yazar.⁷⁶

Sistem, yalnızca Endonezya'yı istismar etmemiş bir yerde de modern tarım kültürünü de aşmıştır. Bugün dünyanın en büyük tarım ekonomilerinden olan Endonezya bir yerde bu günlere de borçludur. Asıl fayda sağlayan ülke Hollanda olmuştur ve sistem sayesinde birçok meseleden sıyrılmıştı. Durumu daha iyi izahat edebilmek için bir takım rakamlar vermekte fayda vardır; İlk çay filizi Cava'ya 1826'da gelişse de çay üretimi 1873'te başlamıştır, Tütün 1864'te gelmiştir ve bugün tütün ihracatının başını çeker. Yağ palmyeleri 1848'de, kinin ağacı 1852 senesinde getirildi. Kauçuk ağacı da 1883'te getirildi. Kısacası bu sistem ile birlikte birçok yeni mahsul getirilen Endonezya'da bir tarım devrimi gerçekleşti. Bunun en iyi örneği şeker üretimindeki rakamlardan anlayabiliriz. Şeker, 1637 senesinde 12 ton iken, 1885 senesinde 380.346 tona çıkmış ve 1914 senesinde ise 1.400.000 ton ile adeta fırlamıştır.⁷⁷

Yapılan bu ekonomik revizyon ve reformlar her iki taraf için memnun ediciydi. Fakat Endonezya'nın bu reformlar sonrası bölgede parlayan bir yıldız olması ve sanayi ile beraber doğan Avrupa'nın aradığı ham madde ihtiyacının bu topraklarda olması diğer güçlerin iştahını kabartacak ve bölge ile ilgileneceklerdi. Burada henüz işgal edilememiş olan Açe Sultanlığı başta olmak üzere diğer devletlerin dikkatlerini bu topraklara çevirmesine neden oldu. Hollanda ise bu kadar yatırımdan sonra, bu toprakları başkalarıyla paylaşmamakta kararlıydı. Genel olarak 1880'lere kadar sorunsuz iken bu tarihten sonra yeni savaşlar ve kayıplar Endonezya'nın kapısında idi.

⁷⁵ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 183.

⁷⁶ M.C.Ricklefs, a.g.e. s. 115.

⁷⁷ W. Eberhard, a.g.e. s. 335.

2.2.3. Açe'nin İşgali

(Dutch) United East India Company – Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC)'in 1800 yılında kapanmıştı ancak bu sefer Hollanda'nın kendisi devam edecekti sömürge politikasına. Bu doğrultuda şirket kapandıktan sonra, Hollandalılar Cava'nın büyük bölümü, daha geniş olan Sumatra adasının bazı parçaları, Maluku'nun (Molük) efsanevi doğu baharat adaları ve Sulawesi (Celebes) Adası'ndaki Makasar ve Timor Adalarında Kupang gibi kendilerine üstler kurdukları çeşitli limanların iç bölgeleri üzerindeki denetimlerini korudular.

19.yüzyılın sonunda buharlı gemiler ve yeni Süveyş Kanalı, Avrupa çıkışlı seyahatleri kısalttı ve yayılmayı kolaylaştırdı. 17.yüzyılın en büyük ticari gücü olma özlemi duyan minnacık Hollanda, Avrupa mantalitesinin ötesine taşan imparatorluk rekabetine katılmıştı. Hollanda'nın tam bir imparatorluk inşa etme girişimi güçlü ve bağımsız Müslüman Açe sultanlığıyla başladı. Engin ve gelecek vaat eden Sumatra Adası'ndaki Açe yakın tarihe kadar keskin çatışma ve isyanların merkezi olarak bilinirdi. Fransızlar, Britanyalılar ve Hollandalılar Güneydoğu Asya'daki varlıklarını pekiştirmeye çalışıyorlardı ve Açe'nin, başta biber ve petrol olmak üzere sahip olduğu doğal zenginliklerle yakından ilgiliydiler. 1873 yılında Hollanda, kontrolü sağlamak otuz yılını alsada Açe'yi işgal etti.⁷⁸

19.yüzyıl boyunca Hollandalılar Endonezya adalarının büyük bölümünü ele geçirmiş ve Açe bölgesini de barındıran Sumatra Adası'nın kıyılarına kadar yanaşmıştı. Açe özellikle Süveyş kanalının bitmesiyle önemi her geçen gün artan önemli bir merkez durumundaydı. Özellikle dünya biber ihtiyacının neredeyse yarını karşılayan ve yeni yeni bir takım kıymetli madenlere sahip olduğu öğrenilen Açe, sadece Hollanda'nın değil tüm güçlerin dikkatini çeken bir yerdi. Hollandalılar Açe'nin yeniden eski gücüne kavuşma veya başka bir Avrupa devletinin hegemonyası altına girme olasılığından duyduğu rahtsızlıktan dolayı İngilizler ile bir antlaşma imzalamışlardır. Bu sırada, Açe Sultanı, Fransa Kralı Napolyon'a özel bir elçi gönderirken; Osmanlı Devleti'nden de koruma talebinde bulunmuştur. İngilizler bu yüzyıldaki klasik siyasetini bu topraklar içinde uygulamış ve şöyle bir mantaliteyi tatbik edecektir; Açe toprakları Fransa veya Amerika hegemonyası altına girmektense Hollanda hâkimiyetinde olmasını istemiştir. Bu doğrultuda İngiltere ve Hollanda arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Buna göre Hollanda Afrika'da Altın

⁷⁸ Adrian Vickers, *Kominstlerden İslamcılara Bir 20. Yüzyıl Tarihi: Endonezya*, Çeviren: Atilla Tuygun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013, s. 26-27.

Sahil'deki (Gold Coast) haklarından vazgeçerken, İngiltere Hollanda'ya Sumatra adasında serbestçe dolaşma hakkı tanımıştır.⁷⁹ Bu antlaşma neticesinde İngilizler Afrika topraklarına yoğunlaşırken, Hollanda da Açe ile savaş yapmayı göze almış oldu. Baharat yolu üzerinde olan ve Malaka Boğazı'nın girişinde olan Açe'yi 1870'li yıllardan itibaren taciz edeceklerdi.

Bu noktada Hollanda hemen savaş hazırlıklarına başladı ve 1873 yılında ilk müdahalesini gerçekleştirdi. İhtifalci Mehmed Ziya Bey, eserinde bu ilk müdahaleyi sıcağı sıcağına anlatmıştır; *Tümgeneral Johan Harmen Rudolf Köhler komutasında 1873'te gerçekleştirilen ilk seferle Açe'nin sahil bölgelerinden birçoğu ele geçirildi. Hollandalıların amacı sultanın sarayına saldırıp orayı almak ve dolayısıyla bütün ülkeyi işgal etmektir. Sultan muhtemelen İtalya ve Birleşik Krallıktan yardım istedi. Ne suretle olursa olsun, Açe ordusu modernize edildi ve komutan Köhler öldürüldü (Bugün Banda Açe'deki Büyük Cami'de bu başarıyı temsil eden bir heykel bulunuyor). General Köhler ciddi taktik hatalar yapmış ve bu da Hollandalıların şöhretine helal getirmiştir.*⁸⁰

Hollanda bu ilk saldırıda 10 bin askerle adalardaki sömürge döneminde kullanılan en fazla ordu ile çıkarma yaptı. Genel manada 40 yıl sürecek bu savaş sömürge döneminde yaşanan en uzun savaş olarak tarihe geçer. Açe sultanı Mahmud Şah, sultanlığının içinde bulunduğu bu zor süreçte birçok ülkeye elçilikler göndererek yardım talebinde bulunmuştur. Ancak hiçbir devletten olumlu yanıt alamayan sultan son olarak halifeden yani İstanbul'dan da yardım istemişse de malum nedenlerden dolayı pek fayda sağlanamamıştır.

Açe bozgunu Hollanda'da ulusal bir krizin doğmasına da neden oldu. Ne pahasına olursa olsun düşmanın cezalandırılması Hollanda kamuoyunun genel isteği haline geldi. Bu isteklerin ardında, kilisenin teşvik ve baskıları başı çekiyordu. Açelilerin hadlerinin bildirilmesi için ikinci bir işgal harekâtı gerekli ise, bu da çekinmeksizin yerine getirilmeliydi. Kilisenin isteği üzerine kutsal bir günde⁸¹ 25 Aralık 1873'te, Hollanda'nın ulusal kahramanlık sembolü olan General Van Swieten komutasındaki Hollanda ordusu ilk çıkarmadan daha büyük bir çıkarma ile özgür Açe topraklarına ikinci çıkarmayı gerçekleştirdiler.

⁷⁹ Adil Yurdakul, a.g.e. s. 56-57.

⁸⁰ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, a.g.e., s. 95.

⁸¹ 25 Aralık – Hristiyanların yılbaşı tatili olarak kutladıkları Christmas Days'dir.

İhtifalci Mehmed Ziya Bey, ikinci müdahaleyi de aktarmıştır; *General Jan Van Swieten tarafından idare edilen ikinci seferle Hollandalılar “dalam”ı yani sultanın makamı olan sarayı ele geçirmeyi başardılar. Sultan yaralanmış olsa da kaçmayı başardı. On yıl boyunca bölgede aralıklarla devam eden gerilla savaşları sonunda iki tarafında hayli kayıpları vardı. 1880 yılında Hollandalıların yöntemleri değişti; savaşı devam ettirmek yerine ellerinde kalan bölgeleri (Büyük bölümü başkent Banda Açe ve Ulee Lheue limanıydı.) korumayı yeğlediler. 13 Ekim’de müstemleke hükümeti savaşı sona erdirdiğini ilan etti; fakat hâkimiyetlerini sürdürdükleri bölgelerde ciddi harcamalar yapmaya devam ettiler.*

General Van Swieten Açe topraklarına girmeyi başarmıştı, ama hiçbir zaman kelimenin tam anlamıyla Açe’yi fethedemedi. Savaştan birkaç yıl sonra emekli olan General, Açe’de geçirdiği süre içinde elde ettiği deneyimlere dayanarak, bu savaşa son verilmesini istedi. O Açelileri savaşta mağlup etmenin imkânsız olduğunu savunuyor ve Açe ile ateşkes antlaşması imzalanması gerekliliğini dile getiriyordu. Çünkü General için Açe savaşı tamamen bir hata olup, savaşın devam etmesi Hollanda’nın kendi kendini tahrip etmesinden başka bir anlam taşımıyordu.⁸²

Hollanda’nın bu topraklardaki başarısızlıkları dünya medyasında da geniş bir yankı buldu. Açe savaşları hakkında kaleme alınan gazete yazılarından bazıları şunlardır;

The London Times gazetesi 22 Nisan 1873 günkü yazısında, Açe savaşlarına uzun bir yer ayırdıktan sonra şunlar yazıyordu: “*Modern sömürge tarihinin en kayda değer olayının haberi Güneydoğu Hint takımadalarından gelmekte. Avrupalı hatırı sayılır bir süper güç, Açe Sumatra’nın yerli ordusu tarafından bozguna uğratıldı.*” Bu savaş üzerine New York Times’ın 6 Mayıs 1873 tarihli yorumu ise şöyleydi: “*Sumatra adasının kuzeyinde yerel sultanlığın bulunduğu Açe’de kanlı çarpışmalar süregelmekte. Hollandalılar adayı işgale kalkışmalarına rağmen, saldırıları kanlı bir şekilde geri püskürtüldü. Hollanda generali öldürüldü. Hollanda ordusu tam anlamıyla perişan bir durumda geri çekilmek zorunda kaldı.*”

İkinci çıkarma sonucunda Açe Sultanlığının başkenti Hollanda hâkimiyetine girmişse de, tüm Açe topraklarını henüz alamamıştı. Bunda böyle Hollandalılar Açe halkının kalanından ayıramadıkları yerli gerilla savaşçıların direnişi ile yüz

⁸² Mehmed Kurtulmuş, a.g.e. s. 39-40.

yüzezdiler. Açeli gerilla taktikleri arasında tuzaklar ve pusular, barakaların yakınında kendi başına dolaşma gafletine düşmüş askerlere yönelik sürpriz saldırılar yer alıyordu. Her köy potansiyel ölüm barındırıyordu. Sıradan Avrupalı askerler korku ve nefret içerisindeydiler ve köyleri basacak ve görünmez düşmanı zayıflatmak için kadın ve çocukları katledecek kadar zayıflamışlardı.

1894 yılına kadar Açe'de sürekli asker kaybeden Hollanda, bu yılda bir zafer yaşadı. Bali'nin doğusunda bir ada olan Lombok'ta, Hindu Balili yöneticilerinin yerel Müslüman Sasak halkına baskı yaptıklarına dair rapor gelmişti. Sasak liderlerinin yardım talebi sonucunda Hollanda ordusu harekâta geçti; Balili yöneticilerin çoğunu öldürdü veya tutsak aldı. Aslında bu zafer Açe'deki başarısızlığı örtmek için Hollanda'ya bir mesajdı. Ortalığı saran coşku askerlerin marşlarından birinde yankısını bulmuştu:

Ve yürüyoruz Lambok'a

Ve barıştan sıkılmışız artık

Barut ve mermiyle konuşacağız

*Bu Balililer ölüdür artık.*⁸³

Savaşçı General J.B. van Heutsz (1851-1924) sonunda Açe sorununu çözüme kavuşturdu. Esasında bir akademisyen olan ve İslam'ı ve bölgeyi araştıran Christiaan Snouck Hurgronje'yle (1857-1936) tanışması sonucu oldu. Snouck bu tarihten sonra Hollanda için çalışacak ve Açe halkı arasında uzun süren bir sosyolojik çalışma başlatacaktı. Snouck, dini liderlerin Açe mücadelesinde anahtar rol oynadıklarını ve bu Müslüman önderler ile geleneksel Açe aristokrasi arasında giderek büyüyen bir gerilim olduğunu keşfetti ve Açeli soyluları kazanmaya çalışarak bu ayrışmayı derinleştirmek gerektiğini tavsiye etti.

⁸³ Adrian Vickers, a.g.e. s. 28.

Resim 2.1. J.B. van Heutsz'un Açe Çıkarması

1898 senesinde Açe'ye kurmay başkanı olarak atanan van Heutsz, Snouck'un tavsiyesine uydu ve Açeli yerel yöneticilerin otoritesi güçlendirildi. Ateşli silahlarında gelişmesiyle, Açe yavaş yavaş kontrol altına alındı. Sonuç olarak, direniş yerel ikmal desteğini yitirdi ve van Heutsz 1903 yılında asayişin sağlandığını söyleyerek Açe'nin yöneticisi oldu. Savaşın toplam maliyeti 400 milyon *f* (160 milyon ABD Doları, o günün parasıyla) düzeyine çıkmış ve 37.000 Hollandalının öldüğü bu mücadelelerde 70.000'e yakın Açeli yitirilmiştir.⁸⁴

2.3. HOLLANDA'NIN ADALARDAKİ İSLAM POLİTİKASI

Hollanda bu topraklara gelirken sadece bu toprakları sömürmek niyetinde değildi. Kendince beraberinde getirdiği bazı misyonerler ile bu topraklardan İslam'ı silip, bir Hollanda Hıristiyan İmparatorluğu kurma hayali vardı. Bu siyaset sömürge yüzyılında pek tabii moda bir uygulamaydı. Özellikle İngilizler Afrika'nın iç kesimlerde pagan inançları ve bir takım yerel inançlara sahip toplulukları kolay bir şekilde Hıristiyan dinine geçiriverdi. Sömürgeci devletler bu politikanın İslam beldelerinde de tutacağı ümidi ile bazı faaliyetlere giriştiler. Onların unuttukları ise veye bilemedikleri ise, İslam dininin bu topraklara tahminlerinden de köklü ve derin yerleşmiş olmasıydı. Sömürgeci topluluklar bu topraklara ilk geldiklerinde adalar nüfusunun ciddi bir kısmı İslam inancından haberleri dahi yoktu. Kanaatimizce, sömürgeci güçlerin bu faaliyetleri belki de İslam toplumu arasında bir refleks etkisi

⁸⁴ Adrian Vickers, a.g.e. s. 30-31.

göstermiş ve bir cihad anlayışı doğrultusunda ve kısa sürede ülke nüfusunun büyük ve neredeyse tamamı İslam dinini kabul etmişti.

Portekizlerden sonra Hollanda, Batavia'daki Müslümanların dini ibadetlerini serbestçe yerine getirmelerine müsaade etmedi. Hatta daha ileri giderek, Hollanda'nın bu topraklardaki şirket'i bir karar alarak bir şok etkisi yarattı; Batavia Kilise Konseyi'nin 7 Aralık 1643 tarihinde aldığı bir karar gereğince, Müslümanların sünnet olması yasaklandı ve dini okullar kapatıldı. Birkaç yıl sonra da (1651) Müslümanların açık ve gizli toplantı yapmaları kesin bir şekilde yasaklandı. Müslümanların yoğun tepkileri sonucunda 1674'te alınan bir kararla bu yasaklar biraz daha yumuşatıldı ve Müslümanlara "karışıklığa meydan vermemek şartıyla" sınırlı bir toplanma ve ibadet hürriyeti tanındı.⁸⁵

Hollandalıların 19.yüzyıla kadar duydukları bir "hacı korkusu" vardı. Kısacası hacca giden hacıların bilgilenip ya da durumun vahamiyetini dışarıdan görüp ve İslam dininin bu konuya bakış açısını öğrenen hacıların döndüklerinde yerel halkı bu konuda bilinçlendirmesine sebep olacak ve bu da Hollanda için yeni ayaklanmalar demektir şeklinde açıklana bilinir. Hollanda hükümetinin bu konu ile ilgili henüz bir politikası yoktu. Hacca karşı tutumu, daha çok takımadalardaki mevcut siyasi atmosfere ve Hollandalı idarecilerin haccın fonksiyonuna getirdikleri yoruma göre şekillenmişti. Mesela 1664'te Bantam sultanının isteği üzerine ciddi bir Müslüman hacı kafilisinin ve 1667'de de Bentem'li bir prensin isteği üzerine bazı hacı kafilelerinin şirkete bağlı gemiler ile hacca gitmelerine izin verilirken, 1664'te Mekke'den dönen üç Bugili (Güney Sulawasili) hacının Endonezya'ya girişine "Müslüman halk arasında çok ciddi karışıklıklar doğuracağı" gerekçesiyle müsaade edilmeyip onları Güney Afrika'daki Cape Town şehrine sürdü. 1716 yılında ise şirketin gemileri ile hacca gidilmesi tamamıyla yasaklandı.⁸⁶

Bütün bunlar yapılırken, Müslüman çocukların eğitildiği "eğitim sistemi" baştan aşağıya seküler hale getirilmeliydi. Böylece yeni yetişecek neslin batı kültürü ve medeni düşünebilecekti (!). Uzun dönemli bir çalışma gerektiren modern eğitim politikası Eğitim Bakanlığının denetimi altında gerçekleştirilmeli, Müslümanların özel ve özgür eğitimlerine müsaade edilmeyerek, tedrisatta birlik sağlanacaktı. Eğitimde sağlanması istenilen Sekülerizm çalışması her türlü araç ve gereçle desteklenmeliydi. Bu politikanın uygulanması için emin bir el bulunmalıydı ve sonuç

⁸⁵ İsmail Hakkı Göksoy, *Endonezya'da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği*, s. 18.

⁸⁶ İsmail Hakkı Göksoy, a.g.e. s. 19.

olarak Hollanda istekleri doğrultusunda batılılaşmaya dünden hazır olan Cava'lı Aristolara bırakılmıştı.⁸⁷ Nitekim bu politikası da tutmayan Hollanda bu topraklara bir şekilde Hıristiyanlık inancını sokamıyordu.

Gerçekten Hollanda'nın bölgedeki şirketi, Endonezyalı Müslümanları, bilhassa hacı, şeyh, hoca gibi toplumda itibar sahibi olan Müslüman liderleri kendi varlığı ve ticari faaliyetleri için her zaman bir tehdit unsuru olarak görmüştür. Bu tutum şirketin 1800 yılında feshedilmesinden sonrada devam etti. Ancak, Hollanda bu politikanın bir fayda sağlamadığının ve hatta zarar getirdiği gerekçesiyle 19.yüzyılın sonlarına doğru bu politikada biraz revizyona gidecek ve İslam'a karşı olan tutumunda değişikliklere gidecektir.

Fransız İhtilalı'nın neticesinde Avrupa'da ortaya çıkan hürriyetçi fikir akımları, etkisini kısa sürede Endonezya'da göstermeye başladı. Kamu yararına aykırı olmamak şartıyla hükümetin başka bir dine tarafsız kalması ilkesi ve din hürriyeti prensibi devlet düzeni içerisinde aynı yüzyılın başlarından itibaren hakim olmaya başladı. Hollanda hükümetinin 1803 yılında genel valiye gönderdiği bir direktifin 13. Maddesinde şu prensip belirtilmişti: "Genel vali, karışıklıklara sebep olabilecek şartlar hariç tüm dini cemaatlere inandıkları dini serbestçe tatbik etmelerine izin verir." şeklinde belirtilir. Pek tabii burada Fransız İhtilalı ve Hollanda'nın bu tarihlerdeki işgali bu durumu çok etkilemişti. Ancak bir türlü hac olayını aşamayan Hollanda bu durum karşısında çok tedirgindi. Durumu en iyi izahat edecek olan durum şudur; Hollanda genel valisi Herman Willem Deandels Cava'lılara ülkeden çıkma durumunda pasaport zorunluluğu getirir.⁸⁸

Ancak Endonezyalıların Mekke ile münasebetleri, her zaman dostane ve sıkı idi. Bunun açık bir delili aşağıdaki verilerdir.⁸⁹ Endonezya bu yasaklara bir tepki mahiyetinde Hacca daha fazla gitmişlerdir. Özellikle Hollanda'nın, Açe'ye karşı

⁸⁷ Mehmed Kurtulmuş, a.g.e. s. 53-54.

⁸⁸ İsmail Hakkı Göksoy, *Endonezya'da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği* s. 20. - Aynı sayfada 1811-1816yılları arasındaki İngiliz yönetimi sırasındaki İngiliz Genel Valisi Sir Thomas Stamford Raffles, hacı siyasi bir tehlike olarak görmekte ve bu durumla ilgili izlenimlerini şu şekilde aktarır: "Mekke'den gelen her Arap ve Hacdan dönen her Cavalı, Cava'ya döndükten sonra bir aziz özelliği almaktadır. Sıradan halk o kadar saf ki, onlar bu tür insanların olağanüstü kuvetlere sahip olduklarına inanmaktadırlar. Saygı duyulan bu insanların ülkeyi ayaklandırmaya teşvik etmeleri hiçte zor değil ve Hollanda menfaatlerine muhalefet olan yerli otoritelerin ellerinde en tehlikeli bir araç olmaktadır. Her karışıklıkta, Müslüman –papazlar- hemen hemen istisnasız bir şekilde en aktif kimseler olarak rol almışlardır. Genellikle Araplar ve yerlilerle karışmış olan bu insanların çoğu, doğudaki adalarda bir bölgeden bir bölgeye seyahat ederler ve genellikle bunların entrikaları ve kışkırtmalarıyla ki, yerli reisler kafır veya işgalci olarak niteledikleri Avrupalılara karşı saldırmaya ve onları katletmeye kalkışırlar."

⁸⁹ W. Eberhard, a.g.e. s. 336.

giriştiği savaş, Müslümanlar tarafından dini bir savaş olarak bakılıyor ve Hollanda’ya İslam’ın baş düşmanı olarak görüyorlardı.

1895	2.000 hacı
1914	20.000 hacı
1926/27	52.000 hacı

19.yüzyıl boyunca sık sık görülen dini kaynaklı ayaklanmalar sonucunda Hollanda hükümeti bu durumu çözebilecek bir isme ihtiyaç duydu ve bölgeyi, İslam’ı ve Arapları çok iyi tanıyan bir görevli tayin edildi. Bu görevli, 1898 yılında hükümete yerli ve Arap işleri danışmanı olarak atanan C. Snouck Hurgronje idi.⁹⁰ Hurgronje’nin savunduğu İslam politikası, 1901 yılında resmen kabul edildi. Bu politika gereği din hürriyeti sağlanan halkın maddi ve manevi refahını da yükseltmeyi ve Endonezya’dan sağlanan kazançların Hollanda’ya aktarılmasından doğan “vefa borcunu” ödemeyi amaçlıyordu. Bu politika çerçevesinde, ülkede Batı eğitim sistemini uygulayan çeşitli idari, teknik ve mesleki okullar açıldı. İdari sahada da, mahalli meclisler açılarak bazı sorumluluklar yerel yönetimlere kaydırıldı.⁹¹ Hurgronje’nin emperyalist Hollanda hükümetine önerdiği bu “İslam Politikası”, 2. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar ve daha sonra 1945-49 yılları arası dönemde, Uzakdoğu takımadalarındaki İslam uluslarına karşı resmi politika olarak uygulandı.⁹²

2.4. HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN SONU

Uzun bir süre Hollanda sömürgesinde kalan Endonezya 20.yüzyıl ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi bu adalarda da milli ve dini uyanış hareketleri gerçekleşecekti. Bunun altında yatan sosyolojik ve tarihi etkenlerin yanı sıra, artık dünya emperyalist güçlere karşı bir şeylerin yapılabileceğini görmüştü. 20.yüzyıl sadece Endonezya adaları için bir uyanış yüzyılı olmamakla beraber, bu yüzyılda

⁹⁰ 1857 yılında Hollanda’nın Oosterhout şehrinde doğan C. Snouck Hurgonje, Leiden Üniversite’sinde şarkiyat okudu. 1880’de tamamladığı Het Mekkansche Feest adlı doktora teziyle doktora payesi kazandı ve aynı üniversitede hocalık yapmaya başladı. 1884 yılında araştırma yapmak gayesi ile Cidde’ye geldi ve Abdülgaffar sahte adıyla kendini müslüman göstererek Mekke’ye girdi. Ertesi yıl Mekke’deki önemli bir taşın çalınması olayına karışınca dönemin Türk yetkilileri tarafından sınır dışı edildi. Mekke’de kaldığı süre zarfında yaptığı çalışmalarını bir kitap halinde yayımladı (Mekke in the Latter Part of the Nineteenth Century). 1889 yılında Endonezya’ya gelen Snouck Hurgonje, burada 1891 ve 1898 yılları arasında genel valiye doğu dilleri ve İslam hukuku alanlarında danışmanlık yaptı. Daha sonra 1898’de hükümete Yerli ve Arap işleri danışmanı olarak atandı ve 1906 yılına kadar devam etti. (bkz: İsmail Hakkı Göksoy, Endonezya’da İslam ve Hollanda Sömürgeçiliği.)

⁹¹ İsmail Hakkı Göksoy, *Endonezya’da İslam ve Hollanda Sömürgeçiliği*, s. 27.

⁹² Mehmed Kurtulmuş, a.g.e. s. 54.

tüm dünya milletleri bu sömürgeci devletlere baş kaldırış yılı olmuştu. Hindistan'dan Afrika'ya, Ortadoğu'dan Pasifik adalarına kadar yayılan bu dönem çok savaflara sahne olduğu gibi, iki koca dünya savaşı görmüş bir yüzyıldı. Her millette olduğu gibi bağımsızlık almak o kadar kolay ve ucuz olmamıştı. Endonezya bağımsızlık hareketlerinden, yapılacak olan savaş ve işgallere ve sonunda bağımsızlık ile bu başlığı bitirmeyi düşünüyoruz.

2.4.1. Milli Uyanış Hareketleri ve Teşkilatlanmalar

20.yüzyılın başlarından itibaren Endonezya'da bir takım İslami ve milli teşkilatlanmalar görüldü. Özellikle Açe'li Müslümanlardan Mekke'ye hac için gidenler veya eğitim için çıkanlar döndüklerinde bir takım modern İslam fikirlerini beraberinde getirdiler. Açe'li yeni fikir sahiplerinin fikirleri Batı Sumatra'da, Java ve diğer yerlerde etkisini gösterdi. Bu fikirler bölge Müslümanları tarafından çekici bulundu ve hemen yayılıverdi.⁹³ Bu Endonezyalı genç Müslümanlar ülkelerine döndüklerinde, İslami modernizimin gelişmesine öncelik ettiler. Bu yeni fikir akımlarının kaynağının bir ayağı Mekke olurken bir ayağı da Mısır olmuştu. Mısır bu tarihlerde gerek Ezher Üniversitesi gibi kurumlarla gerekse medrese kurumlarıyla bu fikirlerin ana taşlarını oluşturuyordu. Endonezya'da, özellikle Cava'da Hindu tesiri altındaki dini yaşantı, Mısır ve Hindistan'da çıkan İslam modernizemi, Hollandalıların katı sömürge idaresi, misyoner okulların ülkede giderek yayılması ve münevverlerin dine olan ilgisiz tutumları da, eğitim görmüş Endonezyalı Müslümanların İslam'da ıslahat yapma düşüncelerini iyice arttırmıştı. Bu yöndeki ilk teşebbüs, Arap asıllı Endonezyalıların 1905 yılında Cakarta'da modern eğitim tekniklerini kullanan ve dini derslerin yanında diğer kültür derleri de okutulan İslami okullar açmayı hedefleyen *Jamiyyat-ı Khair* adında bir hayır cemiyeti kurmalarıyla başladı.⁹⁴ Bu cemiyet kısa sürede yerel dilde eğitim vermeye başladığı gibi İstanbul ve Kahire gibi şehirlere de öğrenciler gönderdi.

Dini kaynaklı ulema liderliğindeki çiftçi ayaklanmaları, geleneksel toplum yapısında derin izler bıraktı. Emperyalist yönetimin katı ve haksız uygulamalarına tepki olarak doğan Endonezya milliyetçiliğinin de temelleri yavaş yavaş atılmış oluyordu. Hollanda eğitimi almış orta tabaka ve mahalli memurlar dünyadaki

⁹³ R. Michael Feener, "The Acehnese Past and Its Present State of Study", *Mapping the Achenese Past*, Edited by R. Michael Feener, Patrick Daly and Antony Reid, Kitlv Press, Leiden 2011, s. 17.

⁹⁴ İsmail Hakkı Göksoy, *Endonezya'da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği*, s. 28.

milliyetçilik hareketlerinden etkilenerек Endonezya halkının siyasi ve kültürel şuurlarını geliştirmeye çalıştılar. Bu maksat ile çeşitli teşkilatlanma çalışmalarına girdiler. Cava'lı aydınlar 1908 yılında aşırı Batılılaşma karşısında gündün güne eriyen Cava kültürünü yeniden geliştirmek ve halkın eğitim seviyesini arttırmak maksadıyla *Budi Utomo* (Asil Emek) bir kültürel cemiyet kurdular. Teşkilatlanma çalışmaları bununla sınırlı kalmadı. Daha radikal bir siyasi teşkilat ise, *Indische Partij* (Doğu Hindistan Partisi) adıyla 1911 yılında Efi Douwes-Decker tarafından kuruldu. Avrupalıların yerli kadınlarla evlilikleri sonucunda oluşan melezler tarafında kurulan bu teşkilat, ilk olarak kendilerinin yani Hint-Avrupalıların menfaatlerini korumak ve Avrupalılar ile eşit haklara sahip olmayı hedeflemişti. Ayrıca, bu parti ilk defa birleşik bir Endonezya için siyasi bağımsızlık talebinde de bulundu.⁹⁵

Teşkilatlanma çalışmaları sanki bir göle atılan bir taşın çıkardığı dalgalar gibi tüm adalara süratle yayılıyor ve her geçen gün yeni teşkilatlanma haberleri geliyordu. Bunu 1912 yılında, geniş tabana dayanan ve dini niteliği olan *Sarekat Islam* adlı derneğin kurulması takip etti. İlk etapta giderek artan Çinli tüccarların rekabetine ve yaygınlaşan Hıristiyan misyonerlik faaliyetlerine karşı koymak için Cavalı Müslüman tüccarlar tarafından kurulan İslam Birliği kısa bir süre sonra siyasi bir halk harekâtına dönüştü ve ilk defa Endonezya'ya muhtariyet verilmesi fikrini ortaya attı. Hollanda buna 1918 yılında, bir kısmı tayin yoluyla gelenlerden, bir kısmı da mahalli meclislerin seçip gönderdikleri temsilcilerden oluşan ve sadece danışmanlık yetkilerine sahip bulunan Volskrad (Halk Meclisi) adında bir meclis kurmakla karşılık verdi. 1925'te bu meclise sınırlı sayıda kanun yapma yetkisi tanınan yeni bir uygulamaya geçildi; 1931 yılında da başlangıçta % 39 olan Endonezyalı üye oranı % 50'ye yükseltildi.⁹⁶ Ancak bir türlü istenen parlamenter sisteme geçilemedi.

Bu yıllarda dünya bir savaş halindeydi ve dünya tarihine 1914-1918 yılları arası meydana gelen Birinci Cihan Harbi olarak neşredildi. Bu yıllarda Endonezya meşgul olan Hollanda'dan bir takım imtiyazlar kapması pek tabii doğaldı. Hollanda savaşı dibinde hissetse de Endonezya bu savaştan bihaber olarak hayatını devam ettiriyordu. Sadece savaştan birkaç yıl sonra ülkede bir takım kesimler üzerinde kıpırdamalar oldu o kadar. Ancak savaş sonrasındaki Rus Devrimi ve Wilson İlkeleri

⁹⁵ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 188.

⁹⁶ İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya-Sömürge Dönemi" s. 206.

ülkede de derinden ses getirdi ve Endonezya toplumundan cevap geldi.⁹⁷ Dünya tarihindeki bu takım gelişmeler bazen kontrolden çıkıp genel bir harekâta dönüşebilir. Belki de Endonezyalıların 20.yüzyıl ile birlikte istedikleri birtakım özgürlükleri kısmen de olsa almaları bu halkı cesaretlendirip daha emin ve büyük adımlar atmasına sebep oldu.

Muhammadiyah, bugün Endonezya'sının en önemli cemiyetidir. Bugün dahi üzerine yüzlerce araştırmanın konu edildiği nadir cemiyetlerdendir. Endonezya için 1912 yılında Yogyakarta şehrinde Hacı Ahmed Dahlan tarafından kurulan Muhammediye Cemiyeti en önemli cemiyettir. İslamiyet'i Hindu kökenli eski örf ve adetlerden temizlenmeyi ve Müslüman toplumun eski günlerine tekrar dönmesini amaçlayan bir örgüttür. Muhammediyye, Kuran ve Sünnet'te belirtilen dini vecibelere dayalı dindar bir hayatı öngörmekte ve eski âlimlerin görüşlerine ve içtihatlarına pek itibar etmemekteydi. Doğum, sünnet, cenaze ve düğün törenlerinde aşırı merasimlerin yapılmasına şiddetle karşı çıktı. Büyük zatların mezar ve türbelerinden şefaath dilenmesini kesinlikle uygun görmedi. Ahlaki değerlerin geliştirilmesi, ruhun temizlenmesi, kötülüğe meyilecek dünyevi arzuların kaçınılması gibi noktaları ön planda tuttu. Muhammediyye harekâtının sınırlarını belirledikten sonra uygun siyasi zeminde birtakım fiiliyata girişti. Bunun en belirgin örneği, modern eğitim araç ve gereçlerini kullanan çağdaş dini eğitim kurumları açtı. Geleneksel İslam ilimlerinin de öğretildiği bu kurumlar işlevselliği bakımından toplumdan olumlu yanıtlar aldılar. Bu okullarda temel dini ilimlerinin yanı sıra Arapça, Hollandaca, İslam tarihi, Matematik ve Felsefe gibi kültür dersleri de okutulmaktaydı. Karatahta ve sıra gibi modern eğitim araçlarının kullanıldığı bu kurumlarda kitap geçme yerine sınıf geçme metodu uygulandı. Muhammediyye sadece bu ilimlerin okutulduğu kurumlar açmakla kalmadı ve mesleki okullar da açtı. 1929 yılına kadar Muhammediyye 64 köy okulu ve birkaç tane de öğretmen yetiştirme okulları kurdu. Ayrıca, kütüphane, hastane, fakir evleri ve saysız benzeri kurumlar kurdu. Muhammediyye'ye bağlı Aişiyeye adıyla bir kadın kolu, Pemuda Muhammad adıyla gençlik teşkilatı ve Hizbu'l-Vatan adıyla da izci grupları vardı.⁹⁸

Diğer önemli bir cemiyet PUSA (Persatuan Ulama-Ulama Seleruh Aceh),(PUSA; All Aceh Ulama Association) idi. Muhammediyye harekâtına benzer

⁹⁷ Robert Van Niel, *The Emergence of the Modern Indonesian Elite*, Foris Publications, Dordrecht-Holland/Cinnaminson-U.S.A. 1984, s. 105.

⁹⁸ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 191.

bir hareket olan Pusa, kuran ve sünnet esaslı bir din düşünüyor ve daha çok Açe bölgesinde etkiliğini sağlıyordu. Bu reformist hareket ilk şubelerini T.Muhammad Hasan tarafından 1939 yılında kuruldu. Pusa hızlı bir şekilde Anti-Dutch (Hollanda karşıtı) bir görüntü aldı. Hızla yayılan ve pek çok noktada Muhammediyye harekâtına benzese de ufak farklılıkların olduğu bu cemiyet, Açe'deki İslam reformu için açıkça kurulduğu malumdur.⁹⁹ İslam dinindeki eklemelere karşı olan Pusa, yukarıda Muhammediyye için yazdıklarımız hemen hemen tüm alanları bu teşkilatta dışlıyor ve yok sayıyordu. Bu grup Endonezya dilinde sayısız risale ve kitap yayımlayarak basın ve yayın faaliyetlerinde bulundular. Ayrıca çeşitli çalışma grupları oluşturarak Müslüman toplumun İslami yönden bilinçlenmesini sağlamaya gayret ettiler.

Adalarda özellikle 1905 ve 1925 yılları arası onlarca teşkilatlanma hareketleri görüldü. Bu tarihler arası Avrupa'nın malum nedenlerden dolayı kendi dertlerine düşmüş olması ve bu topraklarla yakinen ilgilenememelerinden dolayı bu teşkilatlanma yapıları hız kazanmıştı. Dünya savaşının sonrasında, bu topraklardaki teşkilatlanmaların genel ekseninde saf bir İslam'ın tanzimi yönünde idi. Bu noktada asıl amaç eski Hindu geleneklerin getirmiş olduğu bazı İslama aykırı davranışların son bulması ve duru bir İslam'ın kurulması yönündeydi. Bu teşkilatlanmalara dünya savaşı sonrasında popüler olan Komünizm fikirleri ve bir takım öğrenci hareketleri de eklenince bir karışık ortam gözlemlendi. Sonuç olarak bu yıllardaki bu teşkilatlanmalar çok önemliydi, çünkü her bağımsızlık hareketinin arkasında bu tarz yapılanmalar bir gerçektir.

1930'lu yılların sonlarına doğru milliyetçi ve İslamcı muhalefetin artması üzerine Hollandalılar bu politikadan vazgeçerek merkezîyetçi ve baskıcı bir politikaya geri döndü. Tarih sebep ve sonuç ilişkisidir ve bu durum Avrupa'daki tehlikenin geçmesiyle Hollanda'nın bu topraklara yönelmesi paraleldir. Dini ve milli teşkilatların eğitsel faaliyetlerini çıkardıkları kanunnameler ile sınırlandırmaya ve din eğitimini devlet denetimi altına almaya çalışan devlet, 1932'de özel okulların açılmasını hükümetin iznine bağladı. Sömürge hükümetine 1935'te siyasi partileri kapatma hakkı verildiği gibi, 1940'da da siyasi toplantı ve gösterileri yasaklama

⁹⁹ R. Michael Feener, "a.g.m." s. 17.

yetkisi verildi.¹⁰⁰ İkinci Dünya Savaşı arifesinde alınan bu kararlar için geç kalınmıştı ve Bağımsız Endonezya Devleti'nin temelleri atılmıştı.

2.4.2. 2. Dünya Savaşı ve Japon İşgali Dönemi

2.Dünya savaşı bir öncekinden farklı olacaktı ve bu sefer Endonezya savaşı iliklerine kadar hissetmiş oldu. Hollanda Birinci Dünya Savaşı'na mesafeli dursa da bu savaştan kaçış yoktu, bu durumda Hollanda Endonezya'sı da etkilenecekti. Gerçektende, tarihçilerin deyimi ile dünya haritası yeniden çiziliyor ve bu kargaşa döneminde, Endonezya doğuda Japon tehlikesi batıda ise diğer emperyalist güçlerin arasında kalmıştı. Japonların 8 Aralık 1941 tarihinde Malaya'yı işgal etmeleriyle birlikte, Uzakdoğu'daki durum Endonezya içinde tehlike çanlarının çalmasına sebep oldu. Üç hafta sonra ise Almanya'nın Hollanda'yı işgal etmesi üzerine Londra'da bir sürgün hükümeti kuran Hollanda Kraliçesi Wilhelmina, buradan Endonezya'yı yönetmek mecburiyetinde idi. Bu savaş Hollanda için hiçte iyi gitmiyordu. Bu arada Hollanda bu yıllarda tamamen Amerika'nın arkasında durdu ve savaş sonrası onların yardımıyla tekrar Endonezya'ya hâkim olacağını düşünmüştü, zaten Hollanda'nın artık bu güç ile buralara hâkim olması da imkânsızdı.

1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra, bütün batı devletleri zayıf düşmüştür. Böylece ucuz işçilik sayesinde ucuza mal olan Japon mallarını satmak için Japon ticareti, büyük bir fırsat yakalamıştı. Japon malları yığın halinde Endonezya'ya gelmeye başlamıştı ve Japon tüccarlar buralardaki diğer tüccarları elemine edip tek söz sahibi olmayı başarmıştı. Bu ekonomik buhran savaşın hemen öncesinde Japonların buralara yerleşmesine sebep oldu. Pearl Harbour baskını ile Endonezya (Hollanda)'da Japonya'ya savaş ilanında bulunmuştur. Bu durum esasında Japonya'nın işine geldi, çünkü uzun yıllar Hollanda sömürgesi olan bu topraklarda henüz düzenli bir ordunun olmayışından dolayı buraları işgal etmek Japon'lar için çocuk oyuncağı olsa gerek.¹⁰¹

Mart 1942'de tüm Endonezya adalarının Japonlar tarafından işgal edilmesiyle birlikte Hollanda sömürge rejimi fiilen son bulmuş oldu. Yaklaşık üç buçuk yıl sürecek olan Japon işgali döneminde ülkedeki tüm dengeler değişti. Japonlar, Hollandalıların aksine milliyetçi ve İslamcı çevrelerle işbirliği yaparak eski

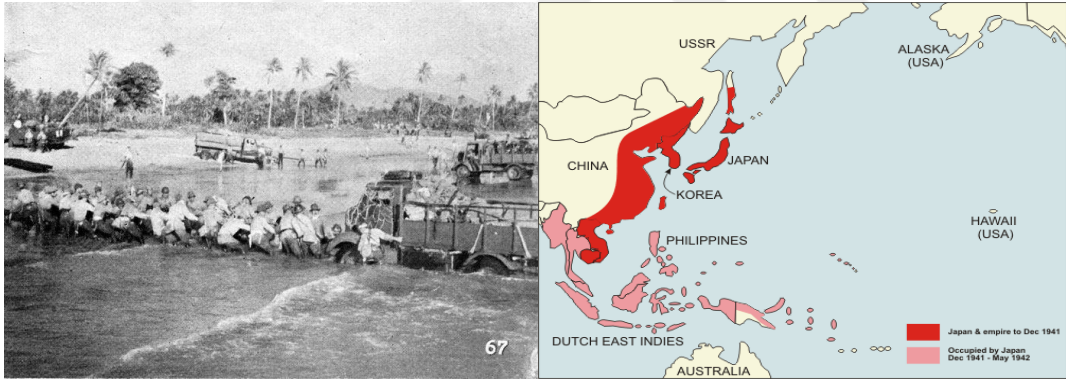
¹⁰⁰ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 194.

¹⁰¹ W. Eberhard, a.g.e. s. 339.

mahalli aristokrasiyi etkisiz kıldılar. Tüm siyasi partileri yasaklarken, dini amaçlı Muhammediyye ve Nehdatü'l-ulema'nın faaliyet göstermelerine izin verdi.¹⁰²

Ulusal tarihleri boyunca Japonlar ilk kez 120 milyona yakın Müslüman nüfusu üzerinde hâkimiyet kurdular. Aslında, Japonlar – Hollandalıların ve Avrupalıların aksine – Müslümanları yönetmek için herhangi bir politika'ya ve hazırlığa sahip bulunmuyorlardı. Üstelik kendilerini aniden savaşın ortasında bulan Japonların yeni bir politika tanzim edecek zamanları da yoktu. Bundan dolayı Japon askeri yetkilileri tamamen günlük deneyimlerine dayanan geçici politikaları ile hareket etmek zorunda kaldı. Japonların asıl niyetleri sonralardan anlaşıldı ve bölgedeki tüm yerel kültürleri yok ederek, Japon Shintoizm'ini yerleştirmektir. Japonlar ilk etapta halkı zorlayarak doğuya dönüp tanrılarını selamlamaları için baskı kurdularsa da, bölge insanı Batı'ya, kıbleye doğru dönerler ve sadece Rableri huzurunda tazimle eğilirdi.¹⁰³ Fakat Japonlar bu noktada Hollandalılar kadar inatçı olmamışlardır.

Resim 2.2. Japon Askerlerinin Adalara Çıkarması ve İşgal Haritası

Son dönem Osmanlı mütefekkirlerinden ve seyyah olan Abdurresid İbrahim, doğuya ve özellikle Japonya'ya yaptığı seyahatlerini kaleme aldığı eserinde çok enteresan bir ümidinin olduğunu görüyoruz. Endonezya adalarını anlattığı bölümde tamda bu konu ile ilgili ve hatta işgalden çok önceleri kaleme aldığı şu kısmı aktarmak istiyorum. Abdurresid İbrahim şöyle der:”*Ben vaktimin müsaadesi nispetinde buralarda bu kadarlık malumat toplayabildim. Buralarda olan Müslümanlar hakkındaki fikirlerimin özeti: Bunlar için hayat ümidi ancak Allah'tan*

¹⁰² İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 194.

¹⁰³ Mehmed Kurtulmuş, a.g.e. s. 55-56.

olabilir, Müsebbibi'l-Esbâb (Allah) çarelerini halkeder; Kun (ol)! Emr-i celilini verir, Fe-yekûn (hemen olur) gider, hiç şüphe yoktur. Bilim ve maariife kalırsa Flemenk devleti bunlara tahsil değil, nefes almaya bile meydan vermeyecektir. 20.yüzyıl medeniyeti biçare Müslümanların hayatına çullanmışlardır. Müsebbibi'l-Esbâb'ın (Allah'ın) çaresini halkedeceği şüpheden uzaktır. Japonların ihtiyaçlarının bu biçare Müslümanların kurtuluşu için mükemmel bir çare olabileceğine ümit edebilirim, zaman gelecek ve belki de gelmiştir. Japonlar kendi adalarına sığmamaktadır. Nihayet bir gün Japonlar için Flemenk devleti üzerine yürümek mecburiyeti tahakkuk edecektir, o da mukavemet edemez, bilahare zikri geçen adalar Allah tarafından Japonlar gibi bir hür devletin idaresi altına bırakılır, bu suretle O ki kalemler öğretti; insana bilmediklerini öğretti (Alak: 4-5 âyetlerinin) sırrı zâhir olur da, bizde bu Rabbimin lütfundandır (Neml: 40) deriz.¹⁰⁴ Bölgeyi çok iyi bilen bu Osmanlı seyyahı, sanki olacakları önceden haber edermişçesine bizlere aktarıyordu.

Konumuza tekrar dönecek olursak, bütün Endonezya adaları gibi Açe bölgesi de 1942'de Japonya'nın işgaline maruz kalmıştır. 1942 yılında Açeliler, Hollanda sömürgesinden kurtulmak amacıyla Japonlarla işbirliği yapmışlardır. Açeli liderler Japon Amiralî Fujiwara ile Hollandalıların Açe'den çıkartılması konusunda anlaşmışlardır. Ancak Japon orduları verilen sözde durmamış 1945 yılında Hiroşima ve Negasaki'ye atom bombası atılana değin yeni bir sömürgeci güç olarak bölgede şiddeti devam ettirmiş ve Açe-Sumatra bölgelerini de böylelikle ele geçirmiştir. Japonlar, Açe'de buldukları kısa süre içerisinde karşılıklarına İslam Birliği Hareketi'nin çıkmasından endişe duymuşlardır. Bu yüzden eğitim kurumlarında Arapça öğretimini yasaklamışlardır.¹⁰⁵ Japonlar Açe'ye girdikten altı ay sonra ilk kez Açe halkının başkaldırısı ile karşılaşmışlardır. Japonların İslam'ın adını kullanarak, halk içindeki gücünden yararlanmak için kurdukları "Hizbullah" gönüllü ordusundan bir grup Müslüman Japonların insanlık dışı davranışlarına karşılık ayaklandılar. 33 yaşındaki genç âlim-lider Tengku Abdul Celil, İslam'ın adının Japonlarca kendi çıkarları doğrultusunda kullanıldığına dikkati çekerek, İslam'a karşı böylesi bir saygısızlığa ve Japonya'nın bölgedeki politikasına karşı olduğunu ilan etti. Japonlar bu durum karşısında, Tengku Abdu Celil'e defalarca elçi göndermelerine karşılık o hiçbir zaman böyle bir antlaşmanın olmayacağını dile getirmiştir. Çok geçmeden 10 Kasım 1942'de kendisine genel karargâh olarak seçtiği Tjot Plieng köyü Camii'nde

¹⁰⁴ Abdurreşid İbrahim, s. 253.

¹⁰⁵ Adil Yurdakul, a.g.e. s. 60.

100 adamı ile beraber Japon askerleri tarafından katledildi.¹⁰⁶ Her ne kadar bazı zorbalıklar ve yasaklar sergilese de, genel kanaat Hollanda sömürgesinden sonra Japonlar bir nebze de olsa daha ılımlı bir politikaya sahipti.

İşgal zamanında, milli liderler serbest bırakılmıştır ve bunların bazıları, Japonlarla işbirliği yaparak, Japon himayesi altında bir Endonezya devleti kurmak istemişlerdir (Sukarno ve Muhammed Hatta), diğer bazıları ise, çete harbi yaparak, hem Hollanda, hem de Japon hâkimiyetinden kurtulmak istemişlerdir (Şahrir ve Emir Şerafeddin).¹⁰⁷ Devam eden İkinci Dünya Savaşı'nın kritik bir döneme girmesiyle Japonlar hâkimiyetleri altına aldıkları adaların halklarını Japonya'nın yanında savaşa girmesi yönünde teşvik etme gereksinimi duyuldu. Ancak tüm ada halklarını savaşa teşvik edecek tek gücün İslam olduğu aşikârdı. Japonlar en iyi sonucu almak için İslam'ın bu gücünden faydalanmayı planladılar. Denilebilir ki; bu saptama bölgede 350 yıla yakın İslam ile fiili bir savaşı sürdüren Hollanda'nın aksine, Japonların görebildiği sürpriz bir buluştu. Çünkü İslam sadece bölgede hala canlılığını koruyan bir din değil, aynı zamanda Müslüman nüfusu 100 milyonu bulan bölge halkı arasında yegane ortak özellik, ortak kimlikti. Bu amaçla her adada bir "İslam Konseyi" kuruldu. Bu konseylerin genel merkezi Cava adasındaydı. Tüm adalarda "Hizbullah", "Sebilullah" ve "Mucahidin" isimleri altında toplanan Müslüman gönüllüler ordusu, Japonlar tarafından eğitiliyor ve teçhiz ediliyordu.¹⁰⁸ Japonlar bölge Müslümanları tarafından benimsenmişti bile, çünkü ezeli düşmanları olan ve yıllardır besledikleri kin ve nefret duygularını, Hıristiyan güçlere karşı kullanabilecek "cihad" fırsatı veren ve ellerine silah tutuşturan bu Japonları bir kurtarıcı olarak gören bir hayli kesim de vardı. Pek tabi bu durumda kısa süre içinde farklı bir boyut alacak ve Japonların bir yandan zeytin dalı uzatırken, diğer yandan İslam dışı amaçları için İslam'ın adını kullanmaları duyulacak ve bir takım problemler yaşayacaktı.

Savaş yıllarında müttefik ülkelerin Japon işgali altındaki Endonezya'nın durumu ile ilgili elde ettiği bilgiler, daha çok Japonların yaptığı radyo yayınlarından ibaretti. Dolayısıyla savaş sebebi ile Avustralya'da bulunan Hollandalı yetkililer Japonların Endonezya'daki Müslüman lidere karşı tutumları hakkında çok az bilgiye sahiptiler. Çünkü savaş sebebi ile tüm sınırlar kapatılmıştı. Hollandalılar arasındaki

¹⁰⁶ Mehmed Kurtulmuş, a.g.e s. 60

¹⁰⁷ W. Eberhard, a.g.e. s. 340.

¹⁰⁸ Mehmed Kurtulmuş, a.g.e. s. 57-58.

hâkim görüş, Japonların İslam'a karşı baskıcı bir politika izledikleri ve yaptıkları yanlış uygulamalar ile dindar Müslüman halkın duygularını incittikleri yönündeydi ve derhal bu durumdan faydalanılması kanaatindeydiler. Bu arada, 22 Nisan 1944 tarihinde Batı İrian'daki Cayapura bölgesi (eski adı Hollandia), General MacArthur komutasındaki SWPA (South West Pacific Area – Güney Batı Pasifik Bölgesi) Amerikan kuvvetleri tarafından alındı. Müttefik ülkelere ait askeri birlikler daha sonra Batı İrian'ın kuzey sahillerini de işgal ettiler. Japonlara karşı elde edilen bu başarılar, 15 Eylül 1944 tarihinde Halmahera yakınlarında stratejik bakımdan önemli küçük bir ada olan Morotai'nin tamamen alınmasıyla sonuçlandı. Amerika Birleşik Devletleri hükümeti ve özellikle SWPA komutanı General MacArthur, Japon işgalinden kurtarılan bölgelerin sivil idaresine karışmak istemediler. Çünkü, SWPA'nın sivil işlerle uğraşacak bir şubesi yoktu.¹⁰⁹ Giderek kan kaybeden Japonya, kendi ülkesinde de işler iyi gitmiyor ve bir türlü dünya siyasetine aniden oturan Amerika'ya karşı koyamıyordu. Son olarak ülkesinde iki atom bombası yemesiyle sarsılan Japonya, Endonezya ile fazla ilgilenemedi.

Endonezya'da Hollanda mirasını yıkan Japonlar, 1945 yılı başlarında savaşı kaybedeceklerini anlayınca Endonezya'nın bağımsızlık taleplerine olumlu bakmaya başladılar. Japonlar her ne kadar bağımsızlık hareketinin mimarı değillerse de bağımsız bir Endonezya onların çoklarına hizmet ediyordu. Bu nedenle Japonlar sürgünde bulunan Sukarno ve diğer bağımsızlık hareketi liderlerinin ülkeye dönüşlerini sağladılar. Sukarno kısa sürede ulusal bağımsızlık hareketi lideri haline getirildi ve karizması hızla yükseldi.¹¹⁰ Bu tarihten itibaren kırmızı-beyaz Endonezya milli bayrağının kullanılmasını ve daha sonra ülkenin milli marşı olan Indonesia Raya (Büyük Endonezya) marşının alenen söylenmesini serbest bıraktılar. Bağımsızlık hazırlıklarını yapmak üzere 62 seçkin üyeden oluşan milli bir komitenin kurulmasına onay verdiler. 17 Ağustos 1945'te¹¹¹ bu komitede görev alan milliyetçi liderlerden Sukarno ve Muhammed Hatta Endonezya halkı adına Cakarta'da ülkenin bağımsızlığını ve Endonezya Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan ettiler.¹¹² Böylelikle Japonya ülke topraklarından tamamen çıksa da Hollanda pes etmeyecek ve bir takım işgal faaliyetlerine girişecektir.

¹⁰⁹ İsmail Hakkı Göksoy, *Endonezya'da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği*, s. 46,47.

¹¹⁰ Hasan T. Kösebalaban, *Güneydoğu Asya'da İslâm ve Siyaset*, İlke yay. İstanbul 1997, s. 107.

¹¹¹ Endonezya'nın bağımsızlık günü olarak her yıl kutlanılır.

¹¹² İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 195.

2.4.3. Endonezya'nın Bağımsızlığı

Dünya tarihinde her devrimde olduğu gibi Endonezya bağımsızlık devrimi de zor olmuştur. 1944 yılı başlarında Batı Cava'da isyanlar çıkması, milliyetçi liderlerin bağımsızlık isteklerinin giderek artması ve Japon askerlerinin savaşta ağır kayıplar vermesi üzerine, Japon Başbakan Koiso 7 Eylül günü, resmen yakın bir tarihte Endonezya'ya bağımsızlık tanıyacaklarını vaat etti. Nitekim bu tarihten sonra Endonezyalıların bayrakları ve milli marşları serbest olduğu gibi Mart 1945'te de bir anayasa hazırlanması için 60 kişilik bağımsız bir meclis'in kurulmasını sağladı. Çok geçmeden müttefiklere yenildiğini ilan eden Japonya, toprakları terk etmesinin hemen ardından Sukarno ile diğer önemli bir milliyetçi lider olan Muhammed Hatta Endonezya halkı adına ülkenin bağımsızlığını ve Endonezya Cumhuriyeti'nin kurulduğunu tüm dünyaya ilan ettiler. 17 Ağustos 1945 günü yapılan bu ilan Endonezya'nın bağımsızlık günüdür.

Resim 2.3. Sukarno (solda) ve Muhammed Hatta (sağda)

Ancak Hollanda bu bağımsızlık bildirgesini hemen kabul edecek gibi durmuyordu. Savaştan galip çıkan müttefiki Amerika'ya güvenen Hollanda bu işi uzatma noktasında kararlıydı ve gene birçok can heder olacaktı. Endonezya bağımsızlığını ilan etmiş ancak Hollanda'dan bir türlü alamamıştı ve dört buçuk yıl sürecek çetin bir istiklal mücadelesinin sonunda gelecekti. Hollandalılar, savaş sonrasında İngiliz ve Avustralyalı askeri birliklerin yardımı ile ülkenin büyük bir kısmını işgal ederek tekrar Endonezya'nın denetimini ele geçirmeye çalıştılar. Hollanda bir yandan işgal ettiği yerlerde federe devletler kurmak isterken, diğer

yandan devrimci liderler ile görüşmek hedefledi.¹¹³ Hollanda'nın bu isteklerine esasen çokta karşı olmayan bu ikili mevcut durumdan dolayı her seferinde olumsuz karşılandı ve çatışmalar ateşlendi.

Endonezyalı liderler popüler hassasiyetle uzlaşma yolları arıyorlardı. Bazıları artan mücadele tutkusuna öncülük etmek istiyor, diğerleriyse daha akılcı bir yaklaşımdan yanaydı. Cakarta'da Tan Malaka, Sukarno ve Hatta'nın alelacele önlemeye çalıştıkları kitlesel gösteriler başlatmak üzere Menteng 31 adlı grubun liderleriyle bağlantıya geçmişti. Tan Malaka ve yanında yer alanlar bunun Endonezya gençliğinin sürüklediği, mücadele ruhuyla özgürlüğü getirecek bir devrim ruhu olduğunu yayıyorlardı. Sukarno ve Hatta bağımsızlığı diplomasi yoluyla elde etmek amacıyla bir hükümet kurma ve yeni kurumlar oluşturma planlarıyla ilgilidiler daha çok.¹¹⁴ Ancak her ne olursa olsun bir defa devrim ateşi tüm Endonezya'yı sarmış ve durumu daha yatıştırıcı bir politika izlemesi gerektiren Hollanda resmen bu ateşe körükle gitmişti.

Resim 2.4. Endonezya'daki 1945-49 Yılları Arası Mücadelelerden Örnekler

Ülkede tüm bunlar yaşanırken, İngiliz ve Avustralyalı askerlerden oluşan müttefik kuvvetleri, Japonları teslim almak amacıyla Cava ve Sumatra'nın önemli liman şehirleriyle bu adalar dışında kalan diğer tüm Endonezya adalarını tekrar işgal etmişlerdi. Bu kuvvetlerin koruması altında geri gelen Hollandalıların hedefi eski sömürgelerini tekrar ele geçirip yeniden kendi idarelerini kurmaktı. Çok geçmeden Endonezyalılar ile Hollanda askerleri arasında sıcak çatışmalar gerçekleşti. Özellikle Kasım 1945'te, Japonların kurduğu eski gerilla teşkilatı Peta'nın çekirdeğini oluşturduğu Endonezya millî ordusu ile milis kuvvetleri güçlü İngiliz birliklerine karşı Surabaya'da üç hafta süren başarılı bir savunma savaşı verdiler. Özellikle

¹¹³ İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, s. 195.

¹¹⁴ Adrian Vickers, a.g.e. s. 136.

Temmuz 1947 ve Aralık 1948’de cumhuriyeti yıkmaya yönelik iki ayrı askeri operasyon düzenleyerek işgal ettiği yerlerde etnik ve coğrafi farklılıklara dayanan otonom federe devletler kurdu.¹¹⁵ Uzun süren bu mücadelelerde genel manada başarısız sayılan Hollanda artık dünya kamuoyunun sabrının taşmasına sebep oldu ve büyük bir baskı dönemi yaşadı. Özellikle dışarıdan milletlerarası kamuoyunun, içeriden gerilla savaşlarının baskısı altında bunalan Hollanda, Lahey’de Birleşmiş Milletlerin gözetiminde cumhuriyetçi ve federal liderlerin katıldığı bir yuvarlak masa konferansına oturmak zorunda kaldı ve imzalanan antlaşma gereğince, Yeni Gine adasının batı yarısını teşkil eden Irian Caya bölgesi hariç, Endonezya üzerindeki egemenlik haklarının tamamını aynı tarihte kurulan bağımsız Endonezya Birleşik Devletleri’ne devretti. Böylece yaklaşık 350 yıl devam eden sömürge dönemi nihayet son buldu (27 Aralık 1949).¹¹⁶

Devrim süresi boyunca ölen Endonezyalıların sayısı tam olarak bilinmemektedir, fakat savaşırken ölenlerin sayısı 45.000 ila 100.000 arasındadır. Hollandalıların acımasız ayaklanma karşıtı taktiklerinin bir parçası olarak Sulawasi’de altı bin Endonezyalının 1946’nın sonuyla 1947’nin ilk ayları arasında infaz edildiği tahmin edilmekteydi (Cumhuriyetçilerin iddiasına göre bu rakam 40.000’di). Cava ve Sumatra’da 7 milyondan fazla insan yerinden edildi. Durum diğer taraf için o kadar da vahim değildi; 1945 yılından 1949 yılı sonuna kadar olan sürede öldürülen Britanyalı ve Hollandalı askerlerin sayısı sadece 700’dü.¹¹⁷ Sonuç olarak Endonezya bağımsızlığı kazanmış ve yapması gereken bir dünya yenilik ve reform harekâtı vardı. Uzun bir süre devlet bilincinden uzak olan bu toplumun tekrardan düzelmesi ve dünya siyasetine adapte olması uzun yıllar alacaktı. Yeni paradan yeni pullara, ekonomik reformlardan sosyal reformlara değin onlarca ödev.

Siyasi bağımsızlığını kazanılmasıyla birlikte hemen çok partili parlamenter sistem kabul edildi. 17 Ağustos 1950’de (Bağımsızlığın 5.yılında) 16 eyalete ayrılarak, federe devlet yapısını aldı. Bağımsızlık tarihinden belli bir süre siyasi istikrarsızlık görüldüyse de, daha sonraları bir düzen getirildi ve bugün büyük bir ülke konumuna geldi. Günümüzde en büyük ekonomileri arasına giren Endonezya, hızlı büyüme oranıyla da dikkat çekiyor ancak beklenen ve istenen seviyeye henüz gelmiş değil.

¹¹⁵ İsmail Hakkı Göksoy, “Endonezya-Sömürge Dönemi” s. 207.

¹¹⁶ İsmail Hakkı Göksoy, “Endonezya-Sömürge Dönemi” s. 207.

¹¹⁷ Adrian Vickers, a.g.e. s. 138-139.

Son olarak durumu toparlaması bakımından bağımsızlıktan günümüze kadarki süreci özetle aktaracak olursak; Endonezya, uzun süreli bir sömürge ve bağımsızlık mücadelesi dönemi, ayrıca altyapı ve sermaye yetersizliği nedeniyle 1960'lı yıllarda dünyanın en fakir ülkeleri arasında yer almıştır. Suharto dönemindeki 5 yıllık ekonomik kalkınma programları ile ekonomide belli bir gelişme kaydedilmiş, 1996 yılında kişi başına 1150 dolar gelire ulaşılmış ve orta gelirli ülkeler grubuna girmiştir. Ancak 1997 mali krizinden bölgede en olumsuz etkilenen ülke Endonezya olmuştur. 1998 yılında ekonomi % 13 düzeyinde küçülmüştür. Endonezya ekonomisi 2002 yılından itibaren düzelme sürecine girmiş ve 2004 yılında iktidara gelen Cumhurbaşkanı Yudhoyono hükümetinin aldığı tedbirlerle son 4 yılda ortalama % 6 büyüme oranı yakalanmıştır. Bugün dünyanın en büyük ekonomilerinden olan Endonezya G-20, Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve D-8 gibi uluslararası kuruluşlara üye olup, bu teşkilatlanmalarda aktif bir ülke konumuna gelmişti.

Durumu daha iyi izah etmesi bakımından, Endonezya Cumhurbaşkanınının 17 Ağustos 1962 günü yaptığı konuşmadan¹¹⁸ bir kısmı aşağıda aktarılmıştır.

Kardeşlerim,

Bugün, günlerden Cuma. Bazılarınız, davul çalmazdan önce Cuma namazına gitmek üzere bu meydandan ayrılacaksınız. Bu sebeple, bugünkü konuşmam eskileri kadar uzun olmayacak. Fakat size, benim nazarımda dikkatimizi çeken başlıca konulardan bahsedeceğim.

Öyleyse dinleyiniz, Kardeşlerim!..

Bugün 17 Ağustos 1962. Bugün Cumhuriyetimiz tam 17 yaşında! Geçmiş yıllardakinden daha çok bu gün için “kutsal” deyimini kullanıyoruz.

Kutsal bir gün, çünkü Endonezya halkının millî hayatının temelini teşkil eden bağımsızlığımızı 17 Ağustos'ta ilân etmiştik.

Kutsal bir gün, çünkü evvelce de belirttiğim gibi Endonezya milletinin benliğini en geniş anlamı ile canlandıran bir “Bağımsızlık Deklarasyonu” mahiyetindeki 1945 Anayasası, 17 Ağustosta doğmuştur:

¹¹⁸ Sukarno (İlk Endonezya Başkanı), Bir Zafer Yılı, Endonezya Cumhurbaşkanınının 17 Ağustos 1962 Günü Yaptığı Konuşma, Endonezya Cumhuriyeti Büyükelçiliği Haberler Bürosu Tarafından Yayınlanmıştır, Güzel Matbaası, Ankara 1962, s,3-44.

Bu deklarasyon, siyasi benlik, iktisadi benlik, sosyal benlik, kültürel benlik, özetle Milli Benliği canlandırmıştır!

Kutsal bir gün, çünkü her Ağustosun on yedinci gününde on yıllarca önce başlayan Endonezya Milletinin mücadelesinin esas idealini, yani Halkın ıstıraplarının dinlendirilmesi hedefini bir kere daha bütün canlılığı ile hatırlıyoruz.

Kutsal bir gün, çünkü her 17 Ağustos, ağır ve engellerle dolu mücadelemizde bize yeniden azim ve ilham vermektedir.

Kutsal bir gün, çünkü her 17 Ağustosta, henüz tamamlanmış olmaktan çok uzak olduğunu bildiğimiz millî ihtilâlimizde; sapmaları düzeltmek üzere en geniş şekilde toplantılar yapmak istiyoruz.

Ve yine Kutsal bir gün, çünkü her 17 Ağustosta geçen yılın muhasebesini yapıyoruz: İlerleme ve gerileme, ümit ve hayal kırıklığı, kurban verme ve kazanç, kötülük ve talih, velhasıl, her 17 Ağustos'ta, müteakip yıl için mücadelemizde göz önünde bulundurulmak üzere, geçen yılın muhasebesini yaparız.

Her 17 Ağustos yıldönümünün geniş manası budur zannedirim. 17 Ağustos 1946'dan 17 Ağustos 1962'ye kadar geçen bütün 17 Ağustoslarda bunu yaptık, bundan sonraki bütün 17 Ağustoslarda yapacağımız da budur.

Biraz evvel bahsettiğim önemi dolayısıyla 17 Ağustosunu kutsal olarak vasıflandırdım ve hattâ ona en kutsal gün dedim. Özellikle bugün idrak ettiğimiz 17 Ağustos için bu deyim çok yerinde olur!

Kardeşlerim!

Halkın beklediği şeyin – heyecan ve ümitle dolu bekleyişin- bu olduğunu biliyorum. Bu konuşmamın bütün dünya tarafından ilgi ile izlendiğini ve hattâ dünyanın bir kısmı tarafından tecessüs ve kötü niyetle izlendiğini de biliyorum...¹¹⁹

¹¹⁹ Sukarno (İlk Endonezya Başkanı) a.g.e. s. 3- 44.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOLLANDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ DÖNEMİNDE

ENDONEZYA – OSMANLI DEVLETİ İLİŞKİLERİ

Osmanlı Devleti, belli dönemlerde kendi sınırlarını aşarak belli idealler ve misyonlar çerçevesinde dünya siyasetinde etkin olmayı başarmıştır. Daha önceki bölümde de dediğimiz gibi, bu durum sadece belli padişah dönemlerini veya devlet adamları ile kısıtlı kalabilmiştir. Bu konuda örnek oluşturacak olan Uzakdoğu adaları ile olan ilişkilerimizdir. Bu dönemde adalar Endonezya olarak adlandırılmıyordu, genel söylem Hint Adaları olarak literatürde yerini bulmuştur. Osmanlı Devleti genel manada direkt bu adalarla ilişki kurmadı ancak, sömürgeci devletlerin bu topraklara adım atmasıyla her şey başladı. Osmanlı malumunuz olduğu üzere hilafet makamının temsilcisi olarak ve döneminin en güçlü İslam devleti olarak bu adalara yardım etmeliydi ve bir takım ilişkiler kuracaktı. Resim'e genel bakacak olursak bu ilişkilerin ilk aşamaları, ada sultanlarının Osmanlı'dan yardım istemesi ve buna cevaben gelişen ilişkilerdir. Adalar, o gün pek bilinmese de en yoğun İslam nüfusunun yaşandığı yerlerdi ve artık bu adalar ilk Portekizliler olmak üzere, Hollanda, İngiltere, Amerika ve hatta Japonya'nın nazarına girmiş ve tehlike çanları başlamıştı.

Türkler tarih boyunca bu adaların yakınlarına kadar gelmiş ancak bir türlü bu adalar ile hiçbir şekilde iletişime geçilmemiştir. İslam'ın yaygın bir şekilde yayıldığı dönemde Arap tüccarların bu adalara seferleri malum, belki bazı Türk tüccarlarında buraya seferler yapmaları pek doğaldır. Sonraları Müslüman Türklerin Hindistan'a girmesi ise Gazneli Devleti'nin güneye doğru büyümesi ile başlamıştır. Dandanakan Savaşında (1040) Selçuklulardan ciddi bir darbe alan Gazneliler, dikkatlerini Güney Asya'ya çevirmek zorunda kalmıştır. Dediğimiz gibi Türklerin Güneydoğu Asya'ya inişi kısıtlıdır. Kayıtlara göre Endonezya Adaları ile ilk resmi ilişki Osmanlı Sulatani Kanuni Sultan Süleyman devrine denk gelir.

Osmanlı devleti ilk olarak en iyi devrini yaşadığı Kanuni Sultan Süleyman döneminde Açe sultanlığı ile ilişkileri kurmuştur. Esasen buradaki durum Açe sultanlığının Portekizlilere karşı yardım imdadı ile başlar. 3. Bölüm bu konu altında genişleyerek II. Abdulhamid dönemi ile devam edecektir.

3.1. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN DEVRİNDE AÇE SULTANLIĞI İLE İLK İLİŞKİLER

15. ve 16. asırlarda dünyanın en güçlü ve istikrarlı devletini kurmuş olan Osmanlılar, Endonezya adalarını pek fazla bilmiyorlardı. Bazı Osmanlı tüccarları ile kısıtlı olan ilişkiler zamanla saraya kadar taşınacak ve ilişkiler bambaşka bir boyut kazanacaktır. Osmanlı Devleti Avrupa'da çok para eden baharat ve ipeğin geliş yollarına hâkim olup genellikle İskenderiye limanından Venediklilere satmak suretiyle tekel kurmak istiyordu. Önemli bir deniz gücünü elinde bulunduran Portekizlilerin bu kârlarını ele geçirme arzusu netleşmişti. Bu arzu ve istek ilk olarak Kanuni Sultan Süleyman devrine denk gelir. Bu dönemde sayılı İslam devletlerinden olan Açe Sultanlığının Portekizlilere karşı Osmanlıdan yardım istemeleri ile bu ilişkiler yumağının ilk düğümü atılmış olur.

Portekiz denizci ve askeri kuvvetleri, 1522 yılında bugünkü Sumatra ve Malaka yarımadasına çıkıyorlar ve hemen ardından da Cava Adası ve Cakarta şehrini ele geçiriyorlar. Doğu Hint adalarına gelen Portekizliler buraları işgal edince, bölgenin en güçlü devleti olan Kuzey Sumatra'daki Açe Sultanlığı harekete geçti ise de Portekiz teknik bakımdan çok güçlüydü. Açeliler bütün mücadelelerine rağmen galip gelemedi ve o zaman Mekke'ye gelmiş olan hacılar vasıtasıyla, İslam halifesinden yardım isterler. Sultan Süleyman'ın ilk devirlerine rastlayan bu talepler sonunda, Hint Okyanusu üzerinden Mehmet Reis ve Lütfi Reis isimdeki gemicileri padişah oraya keşif için gönderir.¹²⁰ Sonuç olarak gemilerimiz oralara gidip gerekli malumatı aldıktan ve muhtemelen yardımlarını yaptıktan sonra geri dönerler. Böylece ilk ilişki veya temas kurulmuş oldu Hint takımadaları ile.

Padişah'ın nüfuzlu hadımlarından olan eski darüssaade ağası Süleyman Paşa, 1525'te Mısır Beylerbeyiliğine atanmıştı. Kendinden önceki Memlûk sultanları gibi, Süleyman Paşa Kızıldeniz, Hicaz, Nübya ve Yemen ile Osmanlıların Hint Okyanusu politikasından sorumluydu. 1525'te Süleyman Paşa Hint Okyanusu

¹²⁰ Metin İnegöllüoğlu, *Asya-Pasifik'te Türk İzleri*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğrenim Vakfı Yayını, Manisa 1998, s. 4.

politikası gereği Kızıldeniz ve İran topraklarını ihlal eden Portekiz kuvvetlerini tehdit etmeye başladı. Paşa Portekiz ordusunun gücünü ve avantajlarını çok iyi biliyordu. O bölgedeki Portekiz güçleri ile ilgili bir rapor hazırladıktan sonra, Malezya-Endonezya takımadalarındaki baharat ticaretinin tehlikeye girdiğini ve bir Osmanlı donanması talep etmiştir.¹²¹ Süleyman Paşa daha sonra Süveyş'te güçlü bir filo inşasında ısrar etmesine karşın İstanbul'daki divan-ı hümayun 1530'a kadar bu konuya öncelik vermemiştir. Ancak bu tarihe gelindiğinde, Portekiz'in Kızıldeniz trafiği üzerindeki denetimini giderek sıklaştırmakta olduğu anlaşılıyordu.

1530'da Portekizliler, Mısır'ın Hindistan ticaretinin başlıca ikmal merkezlerinden olan Diu'yu almaya kalkıştılar. Diu yakınlarındaki, Bender-i Türk olarak da bilinen Gogala'da Portekizlilerin eline geçti. Bunun üzerine İstanbul yönetimi Portekizlilere karşı mücadeleye öncelik tanıdı ve Süleyman Paşa'ya gerekli parayı verdi. Süveyş'te 17 kadirge ve 2 kalyon dâhil yaklaşık 80 gemiden oluşan güçlü bir filo inşa edildi. Lazım olan malzeme Salih Reis¹²² ile Mısır'a gönderildi. Bu donanma 7.000'i Yeniçeri olmak üzere 20.000 asker bindirildi.¹²³ Bu filo yaklaşık 1 milyon akçe'ye mal olmuştu. Ancak bu sefer 1532'de Mora'da Koron'un İmparator V. Karlos (Şarlken) tarafından zapt edilmesi, ardından da Sultan Süleyman'ın 1533-35 yıllarındaki İran seferleri sebebiyle ertelendi.¹²⁴ 1538'de Süleyman Paşa'nın Diu'ya yaptığı ve başarısızlıkla sonuçlanan seferinden hemen önce veya sonra Portekizlilere karşı saldırı planında destek görmek için Gücerat ve Arap topraklarına elçiler göndermiştir. Onun Açe'ye de bir elçi gönderip göndermediğini bilmiyoruz.¹²⁵ Ancak genel kanaat Süleyman Paşa'nın Endonezya'ya hiçbir şekilde elçi göndermediği yönündedir. Bir takım iddialar ise Hadım Süleyman Paşa'nın ganimet arzusu olduğundan Müslüman Açelilerle ilgilenmediğidir.

1554'te 25 gemilik Portekiz donanması ile bir savaş yapıldı ve savaşta kimse bir üstünlük kuramadı ise de Hint Kaptanı olan Seydi Ali Reis'e göre düşman gemilerinin kaçtığı yönündedir. Aynı yıl ikinci defa Osmanlı donanması Portekiz

¹²¹ Azyumardi Azra, s. 167-168.

¹²² Fas Fatihî ve Cezayir Beylerbeyi, Bkz. Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*.

¹²³ T. Yılmaz Öztuna, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, Hayat Kitapları, 6. Cilt, 1964, s. 109.

¹²⁴ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt 1, Eren Yayıncılık, Çev: Halil Berkay, İstanbul 2000, s. 385.

¹²⁵ N. Ahmet Asrar, *Kanuni Sultan Süleyman ve İslam Âlemi*, Hilal Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s. 286.

donanması ile karşılaştı ancak bu sefer Portekiz donanması 34 gemiden müteşekkildi. Savaş çok çetin geçti ve iki taraf ağır yaralar aldı ve karşılıklı anlaşarak ayrıldılar.¹²⁶ Kanuni döneminde Portekiz ile sürekli bir savaş halinde olduk ve belki de bu durum bizi Açe Sultanlığı ile daha da yakınlaştırdı.

Portekizlilere karşı Osmanlı Devleti ile Açe Sultanlığı ittifak kararı aldı. Bu koalisyon muhakkak ki Süleyman Paşa'nın Portekizlileri yenme arzusundan olduğu gerçektir. Portekiz kaynaklarına göre, Açe sultanı Alâeddin¹²⁷'e ateşli silahlarla donatılan 300 kişilik bir Osmanlı müfrezesi gönderilmişti.¹²⁸ Osmanlı arşiv belgeleri de bu iki güçlü İslam devletinin 1560-80 döneminde tam bir işbirliği içinde olduklarını ortaya koymaktadır.

Kanunî de Sultan Alâeddin'in istemiş olduğu yardımı küçük bir filo ile Açe'ye göndermiştir. Kanunî'nin göndermiş olduğu bu küçük filo 1564'te bir Portekiz filosu ile Açe sularında savaşa tutuşmuş; yapılan savaşta Portekizliler bir gemiyi batırmış ve beş yüz Müslüman'ı esir almışlardır. Portekizliler Hint Denizi'ndeki adaları ticari tekel oluşturmak adına birer birer işgal edip hükmü altına almaya başlamıştı. Açe hükümdarı, Portekizlilerin bu savaşı kazanması üzerine Portekizlileri Açe sularından atmak için Kanunî'den daha büyük çapta yardım istemek zorunda kalmış; bu sefer Hüseyin adındaki elçisinin başkanlığında bir heyeti kıymetli eşya, hediyeler ve bir mektupla Yemen-Hicaz-Süveyş yolu ile İstanbul'a göndermiş ve Kanunî'den, mürettep bir donanma, teknik elemanlar, gemi ve top ustaları ile hisareri göndermesi talebinde bulunmuştur.¹²⁹ Bu gaye ile 1565 yılında İstanbul'a gelen elçi Açe sultanı adına Osmanlı'dan asker yardımı ve fakat daha çok top, tüfek ve sair mühimmat istiyordu. Maalesef Sultan Süleyman'ın Zigetvar seferinde olması dolayısıyla bu elçiler iki yıl kadar İstanbul'da beklemek zorunda kaldı. Fakat Sultan Süleyman'ın bu sefer'de şehit olması üzerine Açeli elçilerle görüşemedi. Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine tahta geçen oğlu Sultan II. Selim'e arz olundu. Sultan

¹²⁶ Cengiz Orhonlu, "Seydi Ali Reis" , *Türkler*, 9.Cilt, Editörler; Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 618-29.

¹²⁷ Alaaddin El-Kahhar, (1537-1568) Açe Sultanı.

¹²⁸ Halil İnalçık, a.g.e. s. 388.

¹²⁹ 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567-1569) (Özet - Transkripsiyon - İndeks), T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:37, ANKARA-1998.

Açelilerin bu müracaatını kabul etti. Açelilere Süveys'teki donanmayla yardım edilecekti.¹³⁰

Sonuç olarak, Sultan Alâeddin'in Kanunî'ye göndermiş olduğu mektubu epey uzun olup aslı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndedir; 1 Temmuz 1566 tarihli olan bu mektupta Açe Hükümdarı Sultan Alâeddin kısaca;

"Biz bu bölgede Portekizlilerle savaşıyoruz. Çok sıkışık duruma düştük, bu fakir ve yetim, düşman arasında yalnız kalmıştır. Bu bendelerine şefkat edip Allah için gaza yolunda bize yardım edin. Portekizliler ve bağlaşıkları sizinle mektuplaştığımızı öğrendiği için bize saldırmalarından korkuyoruz. Allah ve peygamber aşkına bize ve Mekke'ye giden hacılara Portekizliler gelmeden yardım edin. Biz, sizin her türlü yardımı yapacağınıza güveniyoruz. Diva denilen adalar yirmi dört bin adettir; bunların on iki bininde yaşayan insanlar Şafi mezhebindedir. Oruç tutar, namaz kılarlar ve hutbelerde isminizi zikrederler. Portekizliler bu adaları ele geçirip fakir halkı yılda yirmi dört bin kantar kumbar ipi vermeye mecbur ettiler, adalar arasındaki yolları tutup hacı ve tüccar gemilerini esir aldılar, esir edilmeyenleri ise top ateşi ile batırdılar. 972 (1564) yılında adamalarınız bu tarafa gelip yardım ettikleri zaman onlar ile büyük bir gemiye karabiber, ibrişim, karanfil, kâfûr ve bölgenin kıymetli ürünlerini Mekke tarafına gönderdik. Adamlarınız Portekiz gemileri ile dört gün dört gece savaştılar. Portekizliler uzaktan ateş açarak gemide bulunan beş yüz Müslümanı esir aldılar ve bir gemiyi de batırdılar. İnşallah yüce himmetiniz ile doğudan batıya kadar mevcut olan bütün kâfirler ortadan kaldırılır. Âlet ve teçhizatla müretteb Donanma-i Hümayun gönderirseniz bu taraftaki Portekizlilerin mahvolacağını biz taahhüt ederiz. Yardım etmezseniz mahvoluruz ve hacıların yolu da Portekizliler tarafından kesilmiş olduğu için Müslümanlara büyük zarar olur; bu taraftaki ve Hindistan'daki padişahlar Portekizlilerin yardımını istemekte, fakat bizim dileğimiz yalnız sizden yardım istemektir. Lütfen kale dövecek toplar gönderiniz. Mısır ve Yemen Beylerbeyilerine, Aden ve Cidde beylerine emir verin ki, adamlarımız o taraflara geldiklerinde bekletilmeden yüce makamınıza

¹³⁰ Mehmed Ziya Bey, *Osmanlı'nın Kanatları Altında Bir Uzakdoğu Devleti – Açe, Haz: Harun Tuncer, Çamlıca Yay, 2. Baskı, İstanbul 2011, s. 99.*

çıkarsınlar. Açe sizin köylerinizden biridir ve ben de hizmetkârınızdan birisiyim. Gücerat'ın eski valilerinden Karamanoğlu Abdurrahman yarar bir adamdır; elçiniz Lütfi Bey ile yanındaki adamlarının gemi ücretini cebinden para ödeyerek bu tarafa gönderdi. XXI İhsan ettiğiniz topçular bu tarafa gelmişlerdir ve onların yeri yanımızda çok yüksektir. Eğitim görmüş bir kaç at, hisareri ve kadirga yapıcılar rica olunur"¹³¹ demektedir.

Sultan Alâeddin'in mektubunda dikkat çeken noktalar vardır; mesela ada halkı Cuma vakitlerinde sizin adınıza hutbe okumaktadır ve Sultan Süleyman'a tam itaatleri açık ve nettir. Bu mektuptan da anlaşılacağı üzere Dünya Müslümanları tek kurtarıcı olarak Osmanlı Devletini görüyorlar ve yalnız ondan yardım diliyorlardı. Burada Kanuni Sultan Süleyman'ın karizması ve şöhreti de bu noktada önemlidir. Lakin Sultan Süleyman ölmüştü. Sultan Selim (Sarı) bu mektubu hızla cevapladı, Açe Hükümdarı Sultan Alâeddin'e kısaca;

"İstediklerini yerine getirmek hem dinî, hem de ananevî bir görevdir. Süveys'ten on beş kadirga, iki barça, hâssa topçulardan bir topçubaşı ve emrinde yedi topçu, Mısır'dan yeteri kadar asker ve kale dövecek top, tüfek ve harp levâzımâtı göndermek için emir verilmiştir. Bu donanmanın başına Kurdoğlu tayin edilip bu taraftan gönderilecek adamlara size itaat etmeleri için kesin emir verilmiştir. Bu kuvvetin büyüğü ve küçüğü herkes emrinizi yerine getirecektir. Siz de kâfirlerle savaşarak müslümanların rahatça yaşamaları ve işlerini görebilmeleri için üzerlerinden düşmanların kötülüğünü kaldırmak yolunda üstün gayretinizi gösterin. Mektubunuz geldiğinde babam Sultan Süleyman Sigetvar Kalesi'ni muhasara edip küffar ile savaşmakta idi. Kalenin fethinden sonra vefat etti ve vazifelerini bana bıraktı. O tarafa saldıran düşmanların hakkından gelmek ve onları ortadan kaldırmak için size her zaman asker göndereceğiz; siz o tarafta olup bitenleri âdetiniz olduğu üzere ayrıntıları ile bize bildiriniz" demektedir.

Osmanlı donanması 20 mütecaviz¹³² (19 Kadirga) gemilik donanmaya Süveys kaptanı Kurdoğlu Hızır Reis memur edildi. Açe sultanı tarafından istenen levazım ile gemi yapan ve top döken ustalarda gemilere konarak sefere çıkılma

¹³¹ 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567-1569) sadeleştirilmiş.

¹³² Donanma sayısı 18 ila 22 arasında değişiklik gösteriyor kaynaklarda.

niyetindeydi. Yapılacak yardımlar açık ve net bir şekilde hüküm edilmişti.¹³³ Tam bu sırada Yemen’de bir ayaklanma oldu; Zeydî mezhebi imamı Mutahhar isyan ederek Yemen’in büyük bir kısmını ele geçirdi. Bu durum üzerine Açe seferi iptal edildi ve Kurdoğlu Hızır Bey bu isyana tayin olundu. Açe meselesi ise levazım ve ustalar iki gemi ile gönderilerek belli bir müddet bekletildi. Giden bu ustalar Açe İslam Devletinin hizmetine girip oralara yerleştiler.¹³⁴ Bazı bilgilere göre oraya giden usta ve zanaatkârlar Açe’ye yerleşmiş ve günümüze kadar Türk varlığını Uzak diyarlarda yaşatmışlardır. Açeliler, gelen Türkler’i çok candan karşılamışlar ve kendilerine en yüksek pâyeleri vermişlerdir. Açeli kadınlarla evlenen bu Türk Leventlerinin çoğu, bu ülkelere yerleşip kalmışlardır. İçlerinde prensliğe kadar yükselenler vardır. Açeliler yardım olarak gönderilen Türk toplarını ve II. Selim’in gönderdiği Türk bayrağını zamanımıza kadar kutsal bir hatıra olarak saklamışlardır. Bugün birçok Açeli, bu Türk Leventlerinin torunları olduklarını söylemekte, fakat Türkçeyi unutmüşlardır.¹³⁵ Nitekim oraları gezen bazı kişilerde anılarında bunu naklediyor; Orada Türk olduğunu söyleyen kişiler vardı, bunlar fiziksel olarak ta yerli insanlardan farklıydılar ve bugün dahi kendilerine *Cucu Turki* Yani Türk çocuğu diye sesleniliyor.¹³⁶ Bugün Açe bayrağı da ay yıldızdır ve resimde de görüldüğü üzere Türk bayrağına çok benzer. Sonuç olarak, azda olsa Açe’ye yardım ulaşmış ve giden bu ustalar büyük top dökümlerini Açelilere öğreterek, Endonezya askeri tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiştir.

¹³³ Bender-i Süveyş’ten on beş kadırğa, iki barça ve yeteri kadar askerin Açe’ye gitmek üzere görevlendirilmesi; Kurdoğlu Hızır’ın bu gemi ve askerlere başbuğ tayin edilmesi (hkm. 233, 234, 236, 244); Açe’ye gönderilecek gemilere reis tayinleri ve gemilerde görevlendirilecek reisler ile diğer görevlilerin, hizmetlerini kusursuz olarak yerine getirdiklerine dair alacakları temessük karşılığı eski ulûfelerinin yine tasarruf ettirilmesi (hkm. 474, 491); Açe padişahının Südde-i Saâdet’e gönderdiği elçi dönüşte Yemen, Cidde ve Aden’den at, silah, bakır vs. götürmek isterse kendisine izin verilmesi (hkm. 237). Açe padişahının Mısır’dan talep ettiği dülgere, demirci, kalafatçı, nakkaş, vs. ustaların Açe’den gelen elçiler ile beraber gönderilmesi (hkm. 238); Açe’den gelen elçi ile adamlarının erzak ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması (hkm. 240, 242, 243); kendi istekleriyle Açe’ye gitmek isteyen Mısır kullarına engel olunmaması (hkm. 239). Açe padişahına, istediği yardımların gönderildiği hakkında padişah tarafından yazılan nâme (hkm. 244). Bakınız: 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567-1569). Tüm hükümlerin transkripsiyon’u Ekler bölümünde mevcuttur.

¹³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 2. Cild, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1975, s. 400.

¹³⁵ T. Yılmaz Öztuna, a.g.e. cilt: 7, s. 140.

¹³⁶ Metin İnegöllüoğlu, a.g.e. s. 12-13.

Resim 3.1. Açe Bayrağı

Osmanlı bu bölge ile yakinen ilgilenmiş ve hiçbir yardımdan kaçmamıştır. Ancak Bu durumu farklı bir şekilde yorumlayan Azyumardi Azra olaya daha farklı bir bakış getiriyor; Osmanlı Devletinin bu topraklarla bu denli ilgilenmesinin altında yatan esas nedenin Endonezya – Malezya arasındaki baharat ve ipek ticaretini denetimi altına alıp, Portekizlere karşı bir mücadeleye bu sebepten dolayı girdiği yönündedir.¹³⁷ Biz durumu -belki de bizim penceremizden baktığımız için- İslam ve barış için veya yardım isteyen bir dindaşımız için yapılan bir iyilik olarak görsek ise de durum uluslararası camiada daha çok Osmanlı'nın bu ticareti kontrolü altında tutmaya çalıştığı için böyle bir harekâta bulunduğu yönündedir. Nitekim Yılmaz Öztuna durumu şöyle özetliyor; Ümit burnu yoluyla Hint ve Atlas Okyanusları arasında deniz seferlerinin başlaması, 16. asrın mühim hadiselerindedir. Bu yol, o zamana kadar, binlerce yıldan beri, dünya deniz ticaretinin belkemiğini teşkil eden Akdeniz'i ikinci dereceye düşürmüştür. Bütün Akdeniz ülkeleri (Akdeniz Türk gölü haline gelmişti bu dönemde) ve bu ülkelere bağlı ard ülkeler büyük zarar görmüş, iktisadi ve medeni çöküşe uğramıştır.¹³⁸ Esasen böyle bir durumda Osmanlı'nın alternatif araması pek doğaldır.

Yukarıdaki durum yani olayın ekonomik boyutu Açe içinde geçerlidir. Açe sultanlarının Osmanlı'nın bu topraklara gelmesinin yukarıdaki yani mektuplardaki etkisi vardı ancak ekonomik etkisi de göz ardı edilemezdi. O dönemde dünyanın en önemli baharat ticaretinin merkezi olan ve dönemin küresel ticaret piyasasında büyük bir güce sahip olan Açe Sultanlığı, Osmanlı-Açe ilişkilerinin hem kendisinin hem de Osmanlı'nın bölgedeki varlığını desteklemiştir.¹³⁹ Kısacası Açe Sultanlığı da topraklarının işgal edildiği takdirde emperyalist güçlerin kendilerini tamamen sefil

¹³⁷ Azyumardi Azra, a.g.e. s, 168.

¹³⁸ T. Yılmaz Öztuna, a.g.e. 7. Cilt, s. 127-28.

¹³⁹ Adil Yurdakul, a.g.e. s. 49.

bırakacağını çok iyi biliyorlardı. Nitekim Açe dışındaki Endonezya topraklarının nasıl sömürülerek sefil ve aç bırakıldığını işledik önceki bölümlerde. Velhasıl, Osmanlı'nın bu topraklara gelmesi sadece Osmanlı'nın kârına olmayacaktı her iki taraf içinde bir avantaj sağlayacaktı. Ancak Dünya siyaseti ve Osmanlı'daki iç hesaplaşmalar yüzünden bu pek mümkün olmayacaktır.

Sonuç olarak, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı Devleti genel manada dünya siyaseti ile içli dışlıydı ve zaten genel düşünce onun döneminde Osmanlı Devleti dünyanın en güçlü devletiydi. Gerçektende Kanuni devri farklı bir dönemdi ve bu dönemde ilk olarak dünyanın öbür ucundaki dindaşlarla iletişim kurdu. Endonezya adalar topluğu olduğunu söylemiştik ve Açe bölgesi bu adalar topluluğundan sadece Sumatra Adasının kuzeybatı kısmında kalan bir sultanlıktı. Osmanlı bu sultanlıkla ilişkileri sıkı tutmuştu çünkü sadece bu bölgede bağımsız hareket edebilen Açe Sultanlığı idi. Son olarak Kanuni ve oğlu Selim döneminde başlayan bu ilişkiler, II. Abdulhamid döneminde tekrar zirve yapacaktı. Sebebi ise bu dönemde yeni bir tehlike olan Hollanda işgali olacaktı. Arada ise bazı ilişkiler olmakla beraber bu iki padişah dönemi kadar ehemmiyetli değillerdir.

3.2. SULTAN II. ABDULHAMİD DÖNEMİNİN SONUNA KADAR OSMANLI – ENDONEZYA İLİŞKİLERİ

Endonezya ilk olarak Portekizlilerin etkisi altına girse de XVI. yüzyılın son yıllarında Hollanda bu topraklara gelecek ve uzun yıllar kalacaktır. Önceki bölümlerde bu konu ile ilgili ayrıntıları detaylı bir şekilde vermiştik. Ancak gene de bir hatırlatma yapmakta fayda vardır. Portekiz iç ve dış sebeplerden dolayı (Avrupa devletlerinin mücadelesi) ekonomik ve askeri bakımdan zayıf düşmüştü 16. asrın ikinci yarısından itibaren. Bu durumdan faydalanan Hollandalı gemiciler kabileler halinde Endonezya adalarına gelmeye başladılar ve 1595 yılında Cava'ya Cornelis de Houtman yönetimindeki ilk Hollanda tüccar kafilesi geldi. Bunu, değişik şirketlere ait gemilerle yapılan 1598'deki beş ve 1601'deki on dört ayrı sefer takip etti. 11 Eylül 1599'da Açe Sultanlığına saldıran ve yenilen Hollanda güçleri hükümetin tavsiyesi üzerine Mart 1602'de birleşerek Birleşik Hindistan Şirketi'ni kurdular. Aynı yıl Hollanda Hükümeti şirkete, Asya kıtasında bağlılık yeminiyle personel almayı, savaş açmayı, kaleler kurmayı ve antlaşmalar içeren yarı egemen yetkiler

verdi ve şirketin gücünü arttırdı.¹⁴⁰ Biz bu bilgileri zaten 2. Bölümde vermiştik ve sadece bilgilerimizi tazelemek için küçük bir özet geçtik. Artık bu adalarda Portekizliler yoktu ve Osmanlı'nın yeni muhatabı Hollanda Devleti olacaktı. İki devlet arasında ciddi bir mücadele olmayacaktır, en azından Kanuni dönemindeki Endonezya politikası kadar, ancak Hollandalıların 1873'te Açe'ye saldırmasıyla aradaki ilişkiler farklı bir boyut kazanacak. Şimdilik bu kadar bilgi verdikten sonra Osmanlı Devleti'nin Sultan II. Abdulhamid dönemine kadarki Endonezya ile olan ilişkilerini mercek altına alalım.

Kanuni Sultan Süleyman dönemi sıcak olan ilişkiler, oğlu Selim döneminde de mecburi bir şekilde devam etmek zorunda kaldı. Kanuni ve II. Selim dönemi ilişkileri yukarıda yazıldığı kadardır ve bu bölümden 1876 yılına kadar olan (Sultan II. Abdulhamid'in tahta çıkış tarihidir) ilişkileri inceleyeceğiz. Esasen bu iki padişah arası bu koca dönem Endonezya ilişkileri açısından biraz pasif geçmiştir ve fiili bir hareketi görememekteyiz Osmanlı için. Aslında durum çok karmaşıktır bu iki ülke için, çünkü Osmanlı döneminin en güçlü İslam devleti ve bu sebeple hemen hemen her ülke ile ilişki kurmak zorunda kalmıştı. Yani, Osmanlı aslında Endonezya ve Açe Sultanlığı yanında bir tavır takınmak istese de Avrupa devletler ile de ilişkilerini koparamazdı bu Uzakdoğu devleti için. Bu durumda özellikle Hollanda başta olmak üzere Endonezya'daki Emperyalist güçleri tam karşısına da alamıyordu. Hatta hemen Kanuni sonrası dönemde İspanya'ya karşı bağımsızlık mücadelesi veren Hollanda'ya, 1582 yılında Osmanlı yardımına başvurduğu konusunda bazı bilgiler de mevcuttur.¹⁴¹ Yani anlatmak istediğim burada, Osmanlı sadece Endonezya ile ilişkilerini sıcak tutmaya çalışmamış ve gerektiğinde buralar ile ilişki kurmasına sebep olan bu Emperyalist güçlerle de ilişki kurabilmiştir.

Belli bir dönem soğuk olan ilişkiler sadece, Hicaz topraklarını elinde bulunduran Osmanlı'nın her yıl binlerce hacı gönderen Endonezya ile kurduğu kısıtlı bir ilişki şeklinde devam etmiştir. Açe ve Osmanlı Devleti arasındaki politik ve diplomatik ilişki belli bir süre inişli çıkışlı bir döneme girdi. İki ülke arasında elçi trafiği yaşanmadı. Bir süre böyle devam ettikten sonra, Açenin meşhur sultanı İskender Muda (1016-46 / 1607-36) zamanında tekrardan canlandı. Açe kaynaklarına göre bu meşhur sultan döneminde Osmanlıya 3 gemilik bir donanma gönderilerek

¹⁴⁰ İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya- Sömürge Dönemi", s. 204.

¹⁴¹ İsmail Hakkı Kadı, Arşiv Belgelerine Göre 18.yy'da Osmanlı-Hollanda İktisadi Münasebetleri, *Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Tabakoğlu, İstanbul 1997, s. 4.

aradaki ilişkilerin tekrar canlanması amaçlanmıştı.¹⁴² İskender Muda Açe sultanlığı tarihinde önemli bir şahsiyettir ve Osmanlı ile ilişkilere önem vermiştir. Nitekim 17. yüzyılda İskender Muda'nın saray muhafızlarının, genç yaşta düşmandan yakalanan kölelerden meydana geldiği ve bunun da Osmanlılardaki yeniçeriler gibi askeri eğitimden geçtikleri belirtilir. Yine bu dönemde Açeli askerler bazı Türk savaş taktikleri de biliyor ve onları tatbik ediyorlardı.¹⁴³ Bu bölümden de anlaşılacağı üzere, Açe bu yıllarda Osmanlı askeri sisteminden ve idare sisteminden oldukça etkilenmiştir. Osmanlı Devleti 12 Askeri uzmanı Açe Sultanlığına gönderdiğini, İskender Muda'ya Açe'nin meşhur sarayının inşasında yardım ettiklerini¹⁴⁴ de bilinen bilgiler arasındadır.

Osmanlı ile ilişkilerini bu denli iyi tutan İskender Muda, ordusunu ve idari yapısını Türk uzmanların yardımıyla düzelttikten sonra Malaka'yı fethetmek için çalışmalara başladı. O dönemde Malaka Portekizlilerin elindeydi ve oldukça önemli bir yerdedi. 1629 yılında Malaka'yı ele geçirmek için başlattığı büyük seferi, birkaç yüz gemilik büyük bir donanma ile yürütülmesine rağmen Portekizlilerin karşı saldırılarıyla yok edilerek başarısızlıkla sonuçlandı. Açe bu savaşta 19.000 askeriyle birlikte tüm donanmasını kaybetti.¹⁴⁵ Malay yarımadasını ve Malaka boğazını alamayan İskender Muda Sumatra Adasında tam hâkimiyeti sağlayabildi. İskender Muda'nın 1636 yılındaki vefatından sonra Sultanlık gerileme dönemine girdi ve Osmanlı ile olan ilişkiler yine sekteye uğrayacaktı.

Açe Sultanlığı bu dönemde içine kapalı bir siyaset takip edecek ve daha çok ilmi ve tasavvufi alanlarda ilerleme kat edecektir. Belli bir dönem İslam ulemasının cazibe merkezi olmayı başarmış bu Sultanlığa tüm İslam âleminde âlimler gelmeye başlamıştı. Özellikle Arabistan ve Mısır'dan buraya bir göç dalgası yaşandı. Endonezya'nın diğer adaları ise işgal altında olduğundan fırsatı bulan diğer Endonezyalılar da bu topraklara göç etme fırsatı yakalamaya çalışıyorlardı. Osmanlı, Endonezya adaları içerisinde belli bir tarihe kadar sadece Açe Sultanlığı ile ilişki içinde olabilmişti. Sebebi ise Açe bağımsız bir devlet olması ve diğer ada

¹⁴² Azyumardi Azra, a.g.e. s. 172.

¹⁴³ İsmail Hakkı Göksoy, "Güneydoğu Asya İslâm Ülkelerinde Türk İzleri" *Türkler*, 9. Cild, Edit: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 618-31.

¹⁴⁴ Azyumardi Azra, a.g.e. s. 172.

¹⁴⁵ İsmail Hakkı Göksoy, *İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, Beyan Yayınları, İstanbul 1998, s. 174.

sultanlarının Hollanda etkisi altında kalması ve Osmanlı'nın bu ada sultanlıklarıyla ilgilenmesi durumunda Avrupalı devletleri karşısına alacağını çok iyi biliyordu.

3.2.1. Abdulmecid Döneminde İlişkilerin Tekrar Başlaması

18. yüzyıl Osmanlı ve Endonezya arasındaki ilişkiler pek yoktu ise de sömürgeci devlet olan Hollanda ile bu yüzyılda pek çok ilişki kurmuştu Osmanlı Devleti. Ancak, İskender Muda'nın ölümünden 19. yüzyıla kadar Osmanlı ile Endonezya arasındaki ilişkiler yok denecek kadar azdır ama 19. yüzyıl'da bu ilişkiler yine canlanmıştır. 19. yüzyıl ortalarından itibaren Açe Sultanlığı tekrar bölgede ticari ve siyasi üstünlüğünü elde etmeye çalıştıysa da, kalıcı bir başarı sağlayamadı. 1838'den 1870'li yıllara kadar Açe Sultanlığı'nın en güçlü liderlerinden biri olan İbrahim Mansur Şah dönemi bir hayli canlıdır.

3.2.1.1. Açe Sultanlığı'nın Osmanlıya Tabiiyeti

Hollandalıların Sumatra adasının tamamı üzerine yerleşmeye başlaması, Sultan İbrahim Mansur Şah'ı telaşlandırmış ve 1851 tarihinde Şeyh İsmail ve Muhammed Gus Efendi adlarında iki kişilik (veya 8 kişilik) bir heyeti İstanbul'a göndererek Osmanlı idaresinden bir an evvel tabiliğe kabullerini bildiren ve Açe'nin Osmanlı Devleti'nin bağımlı bir eyaleti olarak kabul edilmesini belirten bir ferman verilmesini ve elçilerin halifenin huzuruna kabul edilmesini istediler.¹⁴⁶ Bu bilgidен de anlaşılacağı üzere Açe Sultanlığı, Osmanlı'nın bir eyaleti olma isteğini açık bir dille dile getiriyor. Bu heyet dört ay kadar İstanbul'da kalmış ve Tahir Efendi Misafirhanesinde ağırlandı. Sultan Abdulmecid ile İbrahim Mansur Şah arasında bir elçi trafiği başlayacak ve aşağıdaki gelişmeler meydana gelecektir.

Osmanlı Vükela Meclisi de gelen bu elçilerin istekleri doğrultusunda şöyle bir yoruma gider; Açe'nin Osmanlı topraklarına uzaklığı ve doğrudan herhangi bir bağın olmaması ve haberleşmenin yetersiz olması gibi sebepler ileri sürerek bu tabiliğin kabulünün herhangi bir mülki faydasının olmayacağına kanaat getirirler. Vükela meclis'inin böyle bir karar almasına rağmen, halifenin konumu gereği hiçbir şey dememenin de doğru olmayacağı göz önüne alarak konu hakkında daha detaylı bilgi almak amacıyla 24 Kasım 1851 tarihli toplantısına Açe elçileri ile Yemen valisini çağırarak bilgi almıştır. Açe'nin askeri ve ekonomik yönden kendi

¹⁴⁶ İsmail Hakkı Göksoy, "Güneydoğu Asya İslâm Ülkelerinde Türk İzleri" s. 618-31 - İsmail Hakkı Göksoy, *Güneydoğu Asya'da Osmanlı – Türk Tesirleri*, s. 64.

kendilerine yettiğini belirten Açe elçisi, her sene 25.000 hacı gönderdiklerini, Hollanda'nın baskı ve tehdidinden kurtulmak için Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirmek istediklerini söyler. Ayrıca, Açe elçisi devamında, camilerde zaten Osmanlı halifesi adına hutbe okuduğunu, sikkeyi onun adına bastırıp senelik belli bir vergi vermenin yanında askeri eğitecek eğitmenlerinde bir ferman ile gönderilmesi rica olunmuştu.¹⁴⁷ Ancak aynı meclis her şeye rağmen, durumu tam olarak bilinmeyen ve sağlam bağlantıları olmayan bir hükümete sadece elçinin ifadesiyle hemen tabilik alametinin göndermesini usule uygun bulmamıştı. Yemen valisinin Babülmendep Boğazı'ndan giden gemilerle haberleşme sağlayabileceğini düşünerek vali ile beraber elçinin de Yemen'e gitmeleri kabul edilmiştir. Bu gibi işlerde tecrübeli bir memurun durumu yerinde görmek için başka bir şekilde ilan edilerek Cava elçisi ile Emir'e gönderilmesi ve bunların münasip üslup ile Emir'e de bildirilmesi kararlaştırıldı.¹⁴⁸ Tabi burada Meclis-i Vükela'nın vermiş olduğu bu kararın asıl altında yatan sebep ise, zaten gidişatın kötü olduğu Osmanlı'nın birde Hollanda ile savaşa girmeme isteğindedir. Ancak diğer yandan da, halifelik kurumunun vermiş olduğu gereklilik ile de İslam dünyasının sorunlarına da çare bulmaktır, hele de bu İslam toplumu sizden yardım talebinde bulunmuşsa. Osmanlı Devlet adamlarının ve Sultan Abdulmecid'in bu durumda arada kaldığını ve durumu erteleme mahiyetinde böyle bir cevap verdiğini düşünüyoruz.

Eğer Emir'in samimiyetine inanırsa Osmanlı memuru tâbilik alametlerini vermek üzere, Emir'in bir adamı ile İstanbul'a gelecektir. Meclis bu adama verilecek talimatın Sultan Abdulmecid Han'ın görmesinden sonra yollanmasını, ayrıca yeterli derecede paranın hediye olarak Emir'in adamlarına verilmesini ve katiyetle yabancılara duyurulup müşkülata sebep olunmamasını arzu etmiştir. Sadaret on beş gün kadar sonra bütün bu hususları 11 Aralık 1851'de Emir'in adamlarına 15.000 guruş hediye olarak verilmesi fikri ile arz ettiğinde mucibince irade 13 Aralık'ta çıkmıştır.¹⁴⁹

Tüm bu kararlar alındıktan sonra bölgeye gönderilecek memurun seçimi Yemen Valisi Mustafa Paşa'ya havale edildiği gibi, yol ücretleri, hediyeler ve diğer masrafların Yemen vilayet hazinesinden karşılanıp dökümünün bir defterle hazineye gönderilmesi de Meclis-i Vükela'nın 7 Ocak 1852 tarihindeki toplantısında karara

¹⁴⁷ İsmail Hakkı Göksoy, *Güneydoğu Asya'da Osmanlı – Türk Tesirleri*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2004, s. 64.

¹⁴⁸ Cezmi Eraslan, *II. Abdulhamid ve İslam Birliği*, Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul 1992, s. 91.

¹⁴⁹ Cezmi Eraslan, a.g.e. s. 92.

bağlanmıştır.¹⁵⁰ Diğer taraftan, Osmanlı hükümdarlarından, İbrahim Mansur Şah'a gönderilen mektupta; Şeyh İsmail ve Muhammed Gus Efendilerle gönderilen mektuplarının ve meallerinin "İmamü'l-Müslimin ve Halife-i seyyidü'l-mürselin olan padişah" tarafından memnuniyetle karşılandığı, Cava ve etrafındaki Müslümanların emniyetle saadet içinde yaşamalarını teminin, hilafet ve İslam toplumu açılarından arzu olunduğu bildirilmiştir. Ancak Padişah, tabilik meselesinin müzakeresi için hususi bir memur seçilmesinin Yemen valisine havale edildiğini bildirip bundan sonra valinin tebligatına dikkat edilmesini ve her türlü isteklerini Yemen valisi vasıtasıyla halife cenaplarına ulaştırabileceği hatırlatılmıştır.¹⁵¹ Bütün bu evraklar sadrazamın 11 Şubat 1852 tarihli arzında padişahın görüşüne sunulmuş ve 12 Şubat'ta Padişah Abdulmecid Han'dan uygun yazısı çıkmıştır. Ancak dediğimiz gibi tüm gelişmelere rağmen Osmanlı Devleti'nin zaten zor şartlar altında olduğu gerçeği göz önüne alındığında böyle bir tabilik durumuna soğuk durduğu bir gerçektir.

3.2.1.2. Cambi Sultanlığı'nın Osmanlıya Tabiiyet İsteği

Bu tarihe kadar sadece Açe Sultanlığı ile kurulmuş olan bu ilişkiler artık Endonezya'nın diğer adalarına da sıçrayacak ve farklı adalardan Osmanlı Devletine elçiler gelecek ve elçiler gidecektir. Esasen bölge sultanlıklarının Osmanlı Devleti'nden çok beklentileri olmasına rağmen Abdulmecid dönemi siyasetinde bu yakınlıklara hep mesafeli durulması tercih edilmişti. 1855 yılında Sumatra adasının güneyindeki Cambi Sultanı Taha Sefiyüddin'den Osmanlı'ya yeni bir himaye talebi daha geldi. Sultan Taha, Abdulmecid'e müracaat ederek halifeden Cambi'nin bir Türk bölgesi olduğunu ilan eden ve yabancıların karışmaya hakkı olmadığını belirten bir ferman istemiştir. Taha 30.000 dolarla İstanbul'a gönderdiği elçisi Şerif Ali Mekke'ye kadar gelmiş ve halifeden Hollanda'yı Güneydoğu Asya'dan çıkmaya zorlayacak mektuplar istediği kaydedilmektedir.¹⁵² Hollanda işgal ettiği Cambi'deki bu durumu öğrenir öğrenmez Taha Sefiyüddin'i tahtından indirmiştir.

Osmanlı Devleti ile ilişki kurmaya çalıştığını öğrenen Hollanda, Kasım 1858 tarihinde Cambi'ye saldırıda bulundu ve Sultan Taha'yı tahtan indirerek yerine Hollanda taleplerini kabule eden yeni bir sultanı Cambi tahtına oturttu. Böylece,

¹⁵⁰ BOA, İrade Meclis-i Vâlâ, 7935; Cezmi Eraslan, *II. Abdulhamid ve İslam Birliği*, 92.

¹⁵¹ BOA, İrade Meclis-i Vâlâ, 79358 lef 4; Cezmi Eraslan, *II. Abdulhamid ve İslam Birliği*, 92.

¹⁵² İsmail Hakkı Göksoy, "Güneydoğu Asya İslâm Ülkelerinde Türk İzleri" s. 618-31.

Sultan Taha devlet ricali ve askerleriyle birlikte iç kesimlere çekilirken, Hollanda taleplerini kabul eden Cambi hanedan sülalesinden Ratu Ahmed Nasiruddin Cambi sultanı olarak tahta çıkarıldı.¹⁵³ Bu arada Hollanda askeri kuvvetlerinin elinden kaçan Taha, Hollanda'nın Cambi'nin büyük bölümünden çekilmesinden sonra Cambi sultanı olarak faaliyetlerini devam ettirdi. Taha, 1858 yılından 1903 yılına kadar fiili olarak sultanlığını devam ettirmiş ve Hollandalılara karşı ciddi bir direniş göstermiştir. Hollanda kaynakları, Taha'nın elçilerinden birinin 1861 yılında Singapur üzerinden Mekke'ye ve oradan da İstanbul'a gönderilmiştir. Ancak bu kişi yalnızca Mekke'ye kadar varabilmiş ve buradaki yetkililer vasıtasıyla durumu İstanbul'a bildirmiştir. Hariciye Nazırının 22 Ocak 1897 yılındaki bir belgeye göre, Cambi sultanın bir adamının İstanbul'a gelerek Osmanlı halifesinden, diğer reislerle olan aralarındaki sınır kavgalarının tesviyesi için aracılık talebinde bulunmuştur. İlgili nazırın Hollanda elçisiyle "suret-i mahremane ve gayr-i resmiye de" yaptığı bir görüşmede, elçi tesviyesi Hollanda hükümetine ait olan böyle bir işte halifeden yardım beklenemeyeceğini vurgulayarak karşı çıkmıştır.¹⁵⁴

Cambi sultanı Taha'nın bu işte oldukça inatçı davrandığı birçok kaynakta malumdur. Gerek Osmanlı kaynaklarında ve gerekse Hollanda kaynaklarında bu durum farklı şekillerde ve farklı tarihlerde Taha'nın birçok elçisini İstanbul'a göndermeye çalıştığını ve Hollanda'ya karşı Osmanlı Hilafet bayrağının altında yaşama taleplerini her seferinde yenilemiştir. Durum Sultan Abdulhamid dönemine kadar uzayacak ve Taha'nın 1904 yılında ölümüne kadar devam edecektir. Sonuç olarak Taha ölmeden hemen önce sıkıntılarını Osmanlı halifesinin dikkatine sunmayı başarmıştır. 1904 yılında Sultan II. Abdulhamid, sarayında Hollanda temsilcisine Endonezya Müslümanları adına Hollanda kraliçesine şahsen çağrıda bulunacağını bildirmişti. Çünkü Abdulhamid, temsilciye Endonezya bölgesinden bir mektup aldığını ve bunun "Taha" adını taşıdığını, onun ifadesine göre bölgedeki camilerin onun tarafından yıktırıldığı ve Müslümanlara zulüm yapıldığı belirtilmekteydi. Hollandalı temsilci sultana Cambi'nin Hollanda egemenliği altında olduğunu, fakat Müslüman halka dini bakımdan hoşgörülü davrandığını ifade etmişti. Ayrıca uluslararası hukuka göre bu topraklara başka diğer devletlerin karışmaması gerektiğini nazik bir dille söyleyince Sultan Hamid cevaben şöyle der: Suriye'deki Katolikler adına Papa'nın da daima temsilcilikler gönderdiğini ve kendisinin bu

¹⁵³ İsmail Hakkı Göksoy, *Güneydoğu Asya'da Osmanlı – Türk Tesirleri*, s. 70.

¹⁵⁴ BOA, Y.PRK. HR, 26/27, Göksoy, s. 71.

duruma imkân tanıdığını demiştir.¹⁵⁵ Son olarak Taha Nisan 1904 yılında ölünce, Cambi'nin de Osmanlı sevdası da bu tarihte son bulmuştur.

3.2.1.3. Riau Emirliğinin Osmanlı'ya Tabiiyet İsteği

Endonezya adalarındaki diğer bir himaye talebi 1857 başında Riau (Rio) adası Emiri Ali Bin Emir Cafer'den gelmiştir. Sumatra'nın kuzeyinde küçük bir adada hakim olmasına rağmen Emir Cafer, diyaneti Devlet-i Aliyye tebası ve “Halife-i seyyidi'l-mürselin olan padişahın himayesinde olmak” arzusunu veziri Şeyh İsmail Efendi ve Cava şeyhi ile gönderdiği mektubunda arz etmiştir.¹⁵⁶ İngiltere ve Hollanda idaresindeki topraklar arasında atalarından kalan memleketini idare eden Emir, eğer Osmanlı tebaası olduğunu gösteren bir ferman verilirse buna minnettar olup şerefle bunu her tarafa ilan edeceğini bildirmişti. Bu müracaatta da gönderilen elçinin Arap Yarımadası üzerinden geldiğini ve Mekke Emiri Abdullah Paşa vasıtasıyla Osmanlı hükümetine tavsiye edildiğini görüyoruz.¹⁵⁷

Mekke Emiri Abdullah Paşa'nın raporunu padişaha ilettiğini ve tüm Cava halkının Osmanlı'ya tabi olduğunu ve İslam halifesinin şemsiyesi altında tüm İslam alemini toplayabileceği şeklinde özetlenebilir. Paşa'nın 5 Şubat 1857 tarihli bu yazısı Osmanlı Danışma Meclisinde görülmüştür. Ancak Osmanlı idaresi yukarıda da bahsettiğimiz üzere oldukça arada kalmış ve tabir-i caiz ise yukarı tükürse büyük aşağı tükürse sakal misali hiçbir şey yapamıyordu. Bir yandan halifeliğin getirmiş olduğu bu güç ile İslam dünyası, diğer yanda ise her geçen gün kan kaybeden imparatorluğun, birde bu sebep dolayısıyla Avrupa'dan düşman kazanmak istemiyordu. Böyle bir durumda Osmanlı yönetimi sadece: Emir'e, şimdilik yalnız halife adına hutbe kıraatine izin verilen bir emirname ile 3. Rütbe Mecidi Nişanı verilmesi yanında adamlarının da bir yıllık ikametleri süresinde tayinatları ile münasip hediyeler verilmesi ile yetinebilmiştir.¹⁵⁸ Esasen Osmanlı'nın bu topraklara maddi destekten çok manevi destek olabildiği. Bu durumu aradaki bu uzak mesafeye yoranlar varsa da genel tanı, daha öncede üstünde sıklıkla durduğumuz Osmanlı'nın Avrupalı Devletlerle arasını bozmak istememesidir.

¹⁵⁵ İsmail Hakkı Göksoy, *Güneydoğu Asya'da Osmanlı – Türk Tesirleri*, s. 72.

¹⁵⁶ BOA, İrade Dahiliye, (İ. Dah.) 2477; Cezmi Eraslan, II. *Abdulhamid ve İslam Birliği*, s. 93.

¹⁵⁷ Abdullah Paşa'nın 5 Şubat 1857 tarihli tezkiresi; Cezmi Eraslan, II. *Abdulhamid ve İslam Birliği*, s. 93.

¹⁵⁸ Cezmi Eraslan, a.g.e. s. 94.

Sonuç olarak, Bölgedeki faaliyetlerini arttıran Hollanda özellikle Sumatra adasında bir türlü hâkim olamamasından dolayı bu ada üzerinde hâkimiyetini kan ile kurmaya çalışınca bölge sultanlıkları da doğal bir refleks olarak bir takım yardım taleplerinde bulunarak haklılıklarını uluslararası arenaya taşıma gereksinimi duymuştur. Buradaki sultanlıklar özellikle Müslüman halka zulüm uygulayan Hollanda'yı İslam'ın koruyucusu ve hadimi Osmanlı hilafetine başvurmaları pek tabii doğrudur. Ancak unutulmaması gerekir ki Abdulmecid dönemi ve Abdulaziz döneminde Osmanlı pek çok sorunla baş etmeye çalışırken bu kadar uzak olan bu ada sultanlıklarına beklenen yardımı yapamaması da şaşkınlık yaratmamalıdır. Bu kadar uzak beldeler olan Endonezya adalarının Osmanlı bayrağını tercih etmeleri bir o kadar gurur kaynağı olmasının yanında Osmanlı'nın ne kadar beynelmilel bir devlet olduğunu da gözler önüne sermesi bakımından oldukça güzel örneklerdir.

3.3. II. ABDULHAMİD DÖNEMİ (1876-1909) OSMANLI ve ENDONEZYA İLİŞKİLERİ

Sultan Abdulhamid dönemi gerek Osmanlı tarihi açısından gerekse dünya tarihi açısından önem arz eder. 1876 ve 1909 yılları arasında Osmanlı tahtında oturan bu padişah diğer tüm Osmanlı padişahlarından farklı bir siyaset takip edecek ve yok olmaya yakın bu koca devleti kendine has yöntemlerle ayakta tutmaya çalışacaktır. Sultan'ın döneminde tüm sömürge devletleri daha önceleri işgal ettikleri İslam beldelerini belli bir çerçevede sömürmeye başlamıştı. 20.yüzyılın bu son yıllarında sömürgeci devletler artan taleplere yetişemeyince sömürge topraklarındaki nüfuzunu arttırıp buradan sağlanan kârlarını arttırma politikasına girmeye çalıştı. Bu noktada daha önce bir türlü işgal edilemeyen İslam devletlerinin işgal edilmesi, daha önce işgal edilen İslam devletlerinin de uygarlık dışı yönetimlerle zor kullandıklarını göreceğiz. Tezimizin 2. Bölümünde ele alınan Hollanda sömürgeciliği de, Osmanlı'nın 33. Padişahı olan II. Abdulhamid Han döneminde zirve noktasına ulaştı ve bu durum üzerinden bir takım kalıcı ilişkiler kurma gereksinimi duydu.

Sultan Abdulhamid dönemini daha iyi anlayabilmek için dünya'nın genel manzarasına bakıp, İslam beldelerinin durumuna ilişkin yorum yapmak faydalı olacaktır. Rusya, Müslüman toprakları olan Kafkasya'yı ve doğu Anadolu'da Kars, Ardahan ve Batum'u işgal etmiş ve Avusturya, Bosna-Hersek topraklarına girerek İslam nüfusunu hedef almıştı. Fransa, Tunus'a ve İngiltere de Mısır'a girmiştir.

Ayrıca, 19.yüzyılın ikinci yarısında, Afrika ve Asya'daki Müslüman memleketlerdeki sömürgeci devletlerin işgal etmekte buldukları sahaların genişletilmesine girişilmiştir. Bu girişimler bazı tepkiler çekmiş ve birçok İslam memleketinde bu işgaller protesto ve isyanlarla karşılık bulmuştur. 1871 yılında Cezayir'de Fransa'ya karşı çıkan isyanı, Mısır Sudani'nde İngiltere'ye karşı takip etmiştir. Afganistan'da yine İngiltere'ye karşı galeyan, Orta Asya'da, Çin Türkistan'ında ayaklanmalar dikkat çekicidir. Hemen hemen aynı yıllarda Endonezya'da Hollanda karşıtı isyanlarda malumumuzdur. Bütün bu isyanlar sömürgeci devletlerin zulüm ve baskısı yüzünden çıkmıştır. Batı devletlerinin, siyasi ve Hıristiyanlık adına İslam âlemine karşı yönelttikleri bu taarruzlar, İslam dünyasında isyanlara sebep olduğu gibi, başlarında Afganlı Cemaleddin'in bir takım İslam bilginlerine, İslam birliği yolunda, işlek bir propaganda girişimlerine de yol açmıştır.¹⁵⁹

Güney Asya Müslümanları dikkatlerini Hindistan'dan dünyaya çevirdiklerinde uluslararası çerçevenin –İslam açısından- en aza kendi ülkelerindeki kadar hazin manzaralarını görecekler ve tek kurtuluş yolunun İslam çatısı altında ve tabî o dönem için en güçlü İslam devleti olan Osmanlı'nın kanatları altında birleşmek olduğunu anlayacaklardır. Dünyada yegâne müstakil İslam devleti olarak sadece Osmanlı kalmıştı. Ancak, hilafetin merkezide olan bu devlet henüz diğer birçok İslam devleti gibi pes etmese de ciddi saldırılar altındaydı. Düvel-i Muazzama bir yandan Osmanlı içindeki Müslüman olamayan unsurları Padişah-Halife'ye karşı isyana kışkırtıyor, diğer yandan da onları bahane ederek, sözde insanîyetçilik maskesi altında, bu devletin içişlerine müdahale edebiliyordu. 1876'da Balkanlar'daki Haçlı ittifadı, ardından 1877'de Ruslar, Osmanlı topraklarını paylaşma isteğindeydiler. Bu gidişe, o güne kadar Osmanlı'nın yanında duran İngiltere de artık sessiz kalıyor ve gözlerini Osmanlı'nın güney topraklarına dikmişti. Bu durum altında özellikle Afganlı Cemaleddin'in getirmiş olduğu İslam İttihadı, Sultan II. Abdulhamid tarafından oldukça benimsenmiş bir şekilde bu siyaseti tatbik etmeye çalışacaktı. Bu durumda II. Abdulhamid'in Hilafet kurumuna işlerlik kazandırması, etrafına İslam âlimlerini toplaması, çeşitli İslam ülkelerine “tebliğcilerini” göndermesi “İslamcılığın” artık milletlerarası siyaset sahasına

¹⁵⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: 8, TTK, Ankara 1983, s. 542.

çıkıldığını gösteriyordu.¹⁶⁰ Gerçektende hilafet makamını çok ciddi kullanan ve bu makamı Uzakdoğu adalarına kadar taşıyabilen bir şahsiyetti.

Yukarıda işaret edilen amiller, Sultan Abdulhamid'in İslamcılık anlayışı üzerinde olduğu kadar, İslamcılığı bir sistem olarak geliştirmesinde de etki yapmıştır. Abdulhamid, iç ve dış siyasette, İslamcılığı devletin temel prensibi haline getirmeye çalışmıştır. Dış siyasette, İslamcılıkla ulaşmak istediği biri yakın, diğeri uzak olmak üzere, iki amacı vardır. Yakın amaç, Osmanlı Devleti'nin varlığını korumak, uzak amaç da Hilafet etrafında dünya İslam birliğini kurmaktır. Kendisi Kadiriye tarikatına mensup olmasına rağmen bu doğrultuda, mezhepçiliğe karşıdır ve hatta İran ile bu konuda bir antlaşmaya varılabileceğini ve bu durumun İslam için çok fayda sağlayacağını der. Bu durum için çok kararlı olan Sultan, Cava'ya bir siyasi temsilci tayin etmiş, İran, Çin, Hindistan, Afrika ve Türkistan'a ajanlar gönderip müthiş bir din propagandasına girişmiştir.¹⁶¹

Sultan Abdulhamid dönemi ve onun bu fikirleri doğrultusunda biz, en yoğun İslam toplumlarının yaşadığı Endonezya adaları ile bu İslamcılık politikası eksenindeki ilişkilerini mercek altına alacağız. Özellikle bu başlıkta Arşiv kaynaklarının yardımıyla Osmanlı Devleti bu dönemde yani 1876-1909 yılları arasında Endonezya ile nasıl bir politika izlemiş, bu izlenen politikalarının daha önceki dönemlerden farklarını ele alıp, uluslararası camiada ki tepkileri analiz edeceğiz.

3.3.1. Açe – Hollanda Savaşında Osmanlı Devleti'nin Politikası

19.yüzyılın sonlarına doğru bugünkü Endonezya toprakları üzerinde Hollanda sömürgesinin kurulmadığı tek yer Açe kalmıştı. 1873 yılında başlayan bu savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin aldığı tutumu incelenecek. 1857 yılında Açe Sultanlığı ile Hollanda arasında imzalanan dostluk antlaşması, Hollanda deniz ticaretinin Açe sahillerinde serbestçe yapılmasını içeriyordu. Ancak, Sumatra'nın kuzey sahillerindeki limanların ve sahillerin denetimi, hala Açelilerin elinde idi. Hollandalı gemiciler bölgede Açelilerle rekabet etmeye çalışmakta ve diğer yabancılarla ticaret yapmalarını engellemeye çalışmaktaydılar. Ayrıca Hollandalılar Açelileri korsanlıkla itham etmekteydiler. Bu arada 1871 yılında imzalanan Hollanda-İngiliz antlaşmasına göre, Afrika'daki Gana bölgesi Açe ile takas edilerek

¹⁶⁰ M. Kemal Öke, *Hilafet Hareketleri*, s. 10-11.

¹⁶¹ Enver Ziya Karal, a.g.e. s. 546-47.

Açe Hollanda'nın etkisi altına bırakılmıştı. Açe üzerindeki Hollanda tehlikesine karşı Açe sultanı da Batılı devletlerden, özellikle İngiltere ve Fransa'dan yardım almaya çalıştı ise de Hollanda Kuzey Sumatra sularındaki Hollanda gemilerinin güvenliğini sağlamak ve başka bir Avrupalı gücün müdahalesi korkusu üzerine 26 Mart 1873 yılında Açe Sultanlığına karşı savaş açmasına yol açtı. Açeliler'in Hollandalılar'a karşı verdiği 30 yılı aşkın bu mücadele, tarihe Açe Savaşı (1873-1910) olarak geçmiş ve Endonezya tarihinde çok uzun, kanlı ve yıkıcı bir savaş olmuştur.¹⁶²

Açe Sultanlığı işgale karşı gelerek başta batılı devletler olmak üzere İstanbul'a da elçi göndermiştir. Sultan II. Abdulhamid tahta çıkmadan önce gelen son Açe elçisi 1873'te Açe İçişleri Bakanı Habib Abdurrahman el-Zahir'dir.¹⁶³ Açe'nin halifelik makamına bu denli önemli bir kişiyi göndermesi, onların İstanbul'da ki beklentilerinin büyüklüğünü gözler önüne sermesi için yeterlidir. Sultan Abdülaziz döneminde İstanbul'a gelen elçi, padişah tarafından oldukça sıcak karşılanmıştır. Daha sonra İstanbul'daki Basiret gazetesi hükümetin 8 adet savaş gemisini Hollanda'ya karşı savaşmak için Açe topraklarına gönderecek diye manşet atmış ve bir süre sonra kapatılmıştır.¹⁶⁴ Halife, elçinin isteklerine sıcak baksa da başta sadrazam Mithat Paşa ve diğer devlet erkânı bu duruma sıcak bakmadılar. İşte bu arada elçi 1850'de verilen fermanı ve kabul edilen tabiliği hatırlatarak, o zamandan beri kara ve denizde Osmanlı sancağını dalgalandırdıklarını; bu bağlılığın II. Selim devrine kadar uzandığını ve eski Sultan İbrahim Mansur'un şahsında tabilik ve bağlılığın tescil edildiğini ve bütün bunlara güvenerek yeni Emir'in makam-ı muallay-ı hilafet-i kübra'ya mensubiyet ve mutava'atlarının yenilenmesi isteğini ve kabulün gerektiğini münasip bir dille hatırlatmıştır.¹⁶⁵ Bunun üzerine başkentte Açe lehine bir hava esmeye başlamıştır. Sadrazam ve diğer devlet erkânı elçi'yi haklı bularak bir takım yardımların yapılacağı sözünü vererek aradaki uzaklıktan dolayı haberleşme ve diğer durumların sekteye uğrayabileceğini hatırlatmıştır. Öte yandan daha önceden ferman verildiği halde şimdi halife yardımını yekvücut olarak isteyen bu insanları reddetmek halifenin şanına uygun olmadığını da elçiye iletmiştir.

¹⁶² İsmail Hakkı Göksoy, *Güneydoğu Asya'da Osmanlı – Türk Tesirleri*, s. 75-76.

¹⁶³ Hadramutlu Seyyid olan el-Zahir, Açe'yi 1864'teki ilk ziyaretinden sonra idarede etkili olmuş gayretli ve son derecede kabiliyetli biridir. Sultan İbrahim Mansur Şah zamanında Mekke'ye dönen bu zat, 1869 yılında Açe'ye geri dönmüş ve Sultan Mahmud'un en güçlü veziri oldu. Son olarak Halifeye elçi olarak gönderildi. Bkz: Cezmi Eraslan, a.g.e. s. 407.

¹⁶⁴ Cezmi Eraslan, a.g.e. s. 99.

¹⁶⁵ Cezmi Eraslan, a.g.e. s. 100.

Açe elçisinin İstanbul'a geldiği sıralarda Orta Asya'daki Hive, Buhara ve Kaşgar'dan gelen heyetlerin dönemi ve bu heyetler de Osmanlı Devleti'nden tüm Müslümanların halifesi olarak yardım talebinde bulunmaktaydılar. İşte böyle bir ortamda dönemin İstanbul basını başkente gelen Açe heyetini ve Abdurrahman'ın talebini büyük bir coşkuyla karşılamış ve Açe meselesi basında büyük bir tartışma konusu olmuştur. İstanbul'da basılan gazetelerin büyük çoğunluğu Açe'ye diplomatik veya askeri desteğin verilmesi üzerinde durdular. Abdurrahman ez-Zahir özellikle, Arapça al-Jawaib (Cevaib) gazetesi tarafından övülerek bahsedilmiştir. İslam birliği taraftarı çizgisiyle bilinen Basiret, konuyu detaylı bir şekilde ele almış ve hatta Osmanlı donanmasının bu topraklara gönderilmesi çağrısında bulunmuştur. Türkçe ve Fransızca yayımlanan yarı-resmi La Turquie gazetesi de küçük ve zayıf Müslüman milletlerin haklarının korunması hususunda Osmanlı hükümetinin Batılı devletler nezdinde girişimlerde bulunmasını talep etmiştir.¹⁶⁶

Neticede hem Açelilere verilen Ferman hükümlerini geçerli kılmak hem de Hollanda ile bir sorun yaşamamak için Hollanda'ya "suret-i dostane de bazı ihtarât" icrası oy birliği ile uygun görüldü ve Sultan Abdulaziz de "medlul ve ibaresini yolunda" görerek onayladı (3 Eylül 1873).¹⁶⁷ Açelilerin bu talebi sonrası, Hollanda nazik bir dille uyarılmış ve hilafet makamının önemini üzerinde durulmuştur. Açelilerin ısrarlı yardım talepleri ve büyük devletlerin baskısı altında kalan Osmanlı Devleti, bu ılımlı ve nazikâne sözlerle ifade edilen arabuluculuk teklifi, hiçbir surette Hollanda'yı harekete geçirmemiş ve Hollanda'nın Açe zulmü daha da etkisini arttırmıştı. Osmanlı hükümeti de bir taraftan Açelilerin 16.yüzyılın ortalarından itibaren kendilerini Osmanlı tebeası saydıklarını ve halifeye bağlılıklarının tam olduğunu ve bunu da belli zamanlarda gönderdikleri elçiliklerle tekrarladıklarını ifade ile Açe üzerinde hak sahibi olduklarını belirtirken, diğer taraftan da Hollanda'nın Açe toprakları üzerinde barışçı ve insani yollarla istediği tedbiri almakta serbest olduğunu da kabul etmişti.¹⁶⁸ Bu durum Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu çok iyi ifade etmesi bakımından önemlidir. Açe halkının Osmanlı Devleti'nden beklentileri her ne kadar yüksek olsa da hakikat işte budur.

Osmanlı Devleti'nin Hollanda ile Endonezya arasında bir arabulucu olmak istemiş fakat Hollanda verdiği cevapla bu teklifi reddetti fakat halifenin bölgedeki

¹⁶⁶ İsmail Hakkı Göksoy, *Güneydoğu Asya'da Osmanlı – Türk Tesirleri*, s. 78-79.

¹⁶⁷ BOA, İrade Hariciye, 15586, Meclis-i Vükela Mazbatası, 2Eylül 1873; bkz: Eraslan, s. 100.

¹⁶⁸ İsmail Hakkı Göksoy, *Güneydoğu Asya'da Osmanlı – Türk Tesirleri*, s. 85.

gücüne saygı duyduğunu da ekledi. Hollanda, Açeliler ile yapılan savaşın din ile hiçbir ilgisinin olmadığını Osmanlı makamlarına iletmiştir. Başta batılı devletler başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nin bu savaşta hiçbir rol alınması istenmiyordu ve Osmanlı hükümeti 7 Aralık 1873 tarihinde Abdurrahman Zahir'in şahsına "ikinci sınıf Osmanlı nişanı" ile Açe Sultanı Mahmud Şah'a da Türkiye'nin yardım çabalarını ifade eden bir sadrazam mektubu verilerek 18 Aralık 1873 günü ülkesine gitmek üzere İstanbul'dan uğurlandı.¹⁶⁹

Bölge halkı savaş haberlerini her Cuma ibadetinden sonra düzenli olarak alıyorlardı. Özellikle Singapur ve Cava halkı savaş için Açe'ye 100.000 İspanyol doları topladıkları raporlarında görülmektedir. İşte bu esnada Basiret gazetesinin Osmanlı Devleti'nin sekiz savaş gemisini Açelilere yardıma gönderip, bu gemilerden birini devamlı o sularda bırakacağı haberi duyuldu. Osmanlı hükümeti 36 saat içinde haberi yalanlayıp, gazeteyi kapatmasına rağmen Reuter Ajansı haberi çoktan dünyaya yaymıştı. Yalanlama haberi Güneydoğu Asya Müslümanlarına pek etki yapmadı. Ancak, Abdurrahman Zahir'in İstanbul'daki başarısız elçiliğinin Müslümanlar'ın gözündeki Türk gücü ve niyetleri hakkındaki imajı büyük ölçüde yıktığı da bir gerçektir. Nitekim 1876'da Zahir'in Açe'ye dönmesinin ardından 1890'da Ertuğrul'un o bölgeden geçmesine kadar bir başka etkinlik görülmemiştir.¹⁷⁰ Bu arada Osmanlı tahtına sultan II. Abdulhamid geçmiş ve İslamcı politikası sayesinde bölge ile olan ilişkiler zirve noktasına ulaşmıştır.

II. Abdulhamid devletin son derece zor şartlar altında bulunduğu bir sırada tahta çıkmıştı. Devletin kurtuluş reçetesi olarak Abdulhamid tarafından ortaya konan siyaset üç boyutludur: 1 – İngiltere ve Rusya başta olmak üzere Avrupa'nın büyük devletlerine aktif denge oluşturmak, 2- Hilafeti İngiltere ve Rusya başta olmak üzere Müslüman sömürgeleri olan devletlere karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmak. Halifeliğin etkinliğini göstermek için de dünyanın dört bir bucağındaki Müslümanlarla ilişkiler kurmak ve geliştirmek. Ancak bu surette batılı devletlerin papalık gibi bir konum ve güç saydıkları Halifelik bu işlevi yerine getirebilirdi. 3- Osmanlı cemiyetini din esaslı etrafında birleştirerek içte dinamizm, huzur ve gelişmeyi sağlamak. Son noktada İslam'ın dini merkezi, Müslümanların yegane imdat isteme mercii olarak düşünülen devlet merkezinin ve buradaki yaşantının beklentilere cevap verecek tarzda düzenlenmesi çabaları ayrıca dikkat

¹⁶⁹ İsmail Hakkı Göksoy, *Güneydoğu Asya'da Osmanlı – Türk Tesirleri*, s. 86.

¹⁷⁰ Cezmi Eraslan, a.g.e. s. 102-103.

çekmektedir.¹⁷¹ Sultan bu yol ile hilafet makamını güçlendirerek Dünya Müslümanlarına cevap verebileceğini tezahür ediyordu. Bu dönemde belki de Osmanlı Devleti'ne küsmüş olan Endonezya Müslümanları tekrar güvenlerinin kazanıldığı bir dönem olmuştur.

Abdulhamid Döneminde daha önce bir türlü işgal edilememiş olan Açe toprakları 1873'ten beri savaş halinde olup birçok yerde toprak kaybediyordu. Osmanlı Arşiv belgelerinde bu durumla alakalı bilgiler mevcuttur. Açe Sultanlığından gönderilen ve durumla alakalı rapor mahiyetindeki bu belgeler pek mühimdir konumuzla alakalı. 20 Ramazan 1307 (1899-90) tarihli, Batavya (Cakarta) Baş şebenderliği tarafından gönderilen mektupta savaş ile alakalı bilgiler vardır; Flemenk (Hollanda) Devleti'nin Osmanlı Devletine söz verdiği üzere Açe topraklarına saldırmama hükmünü hiçe sayıp 1288 (1872-73)'den beri Açe topraklarına saldırdığını ve bazı adaları zapt ettiğine dair malumatları İstanbul'a iletmışlerdir. Açe'nin coğrafi haritalarda farklı bir renk ile belirtilmesinden yola çıkılarak Açe'nin bağımsız bir devlet oluşu vurgulanarak halifenin biran evvel bir şeyler yapması beklenmektedir.¹⁷² Başka bir belgede ise, Flemenkler tarafından keyfi idare ile yönetilen Hint adalarındaki Müslümanların haklarının gözetilmesi ve sömürgeler hükümetinin yeniden tecavüze başlayacağına dair Sumatra'daki Açe hâkiminin haber göndermekte olduğunu bildiren, Osmanlı'nın Batavya Baş şebenderliği tezkiresinin hülasası niteliğinde olan belgede de yine bölgedeki savaşın ciddiyeti ile alakalı bilgiler mevcuttur.¹⁷³

Savaş gitgide Açe aleyhine ilerlerken, Açe Sultanı Hicri 1311 (1894) yılında, İstanbul'a bir mektup yazma mecburiyetinde kalır. Flemenkler tarafından yapılan haksız ve uygunsuz muameleden şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arz-ı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) Emir'inin gönderdiği mektupta özetle; 28 yıla yakın Flemenkler ile savaş halinde olduklarını ve Müslüman halktan binlerce kişinin katledildiğini

¹⁷¹ Cezmi Eraslan, "II. Abdulhamid ve Osmanlı Devleti'nin İslam Birliği Siyaseti" *Devr-i Hamid – Sultan II. Abdulhamid*, 1. Cilt, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Hazırlayanlar: Mehmet Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, Kayseri 2011, s. 419-29.

¹⁷² BOA, HR-SYS-551-2-1.

¹⁷³ BOA, Y-PRK-BŞK-55-41-1; Yıldız Saray-ı Humayun, Baş Kitabet Dairesi, Hülâsa: Cezayir-i Hindiyede bulunan yerli İslamlar hakkında Flemenkler tarafından muğayyir-i adalet olarak idare-i keyfiyye icra olunmakta ve pek çok taribat ve tahkiratta bulunmakta olmasıyla halleri şayan-ı merhamet bulunduğu dair bunlar tarafından verilen mahsurun takdimiyle iş bu mazlunun ta'yin-i teberriyatları ve temin-i hukukları istida'ne dair Batavya (Cakarta) Baş şebenderliğinden; Sumatra'da vaki' Açe hakimi tarafından varid olub 13 Nisan sene 315 tarihinde gaye-i aliyye takdim edildiği arıza üzerine şerefsad buyrulacak irade-i seniye müstemlekat-ı hükümetin şehri ay zarfında kuvve-i külliye askeriyyeyle yeniden tecavüze başlayacağından cihhetle bulunduğu dair mükerrer haber göndermekte olduğunu havi Batavya Baş şebenderliğinden.

kaleme alan Açe Sultanı devamında ise sağ kalanların ise Batavya'ya (Cakarta) esir olarak gönderilmiştir. Devamında ise eskiden olduğu gibi bugünde yardımların devamını şu cümlelerle dile getiriyor: “*Cennet mekân gazi-i selefin Selim Han hazretleri tarafından şerefdar olan irade-i seniye mucibince buraya sevk olunan aded topu Flemenk Hükümetine karşı muharebe etmiş ve mezkur toplar sayesinde Batavyaya dâhil olmuşdu. Şimdi ise merkurumların hakkımızda eza ve cefası edüp ez-cümle bahr-i terk ve müvardat dahi dini işlerimize karşı sed ve bend edilmiş olduğundan iş bu ahval-i hacerat iştimalimizin halife-i zişan ıslahat ifadesi Abdulhamid Han Efendi Hazretlerine arz ve iblağ olunmuş arzusunda bulunuyoruz.*¹⁷⁴” Bu mektubun görüldüğüne dair hem Sadramzam imzalı bir belge¹⁷⁵ hem de Hariciye Nazırı imzalı bir belge¹⁷⁶ elimizde mevcuttur. Tüm bu yazışmaların asıllarını ve transkript edilmiş hallerini Ekler bölümünden bakabilirsiniz.

Abdulhamid Han Açe'ye karşı yoğun bir diplomasi içerisinde olmuş fakat askeri manada –dünya kojektörü gereği- elle tutulur bir yardım görememekteyiz. Böylece, bir taraftan Açelilerin yardım çağrılarını ihtiva eden mektupların bazıları Hollandalıların engellerine takılırken, diğer taraftan da Başşehbenderliğin raporları vasıtasıyla İstanbul'a ulaşan Açelilerin yardım çağrıları da bir netice vermemiştir. Diğer devletlerden bekledikleri dış desteği de alamayan son Açe Sultanı Davud Şah'ın 1903 yılında Hollandalılar tarafından yakalanmasından sonra, daha önce büyük bir bölümü işgal edilen Açe topraklarının tamamı doğrudan Hollanda sömürgesi idaresi altına girmiştir. Davud Şah'ın kendisi de Ambon adasına sürgün edilmiştir. Açelilerin Hollandalılara karşı yürüttükleri 30 yılı aşkın bu onurlu mücadele Endonezya tarihine önemli bir kahramanlık destanı olarak geçmiştir.¹⁷⁷

Sonuç olarak, 30 yıllık bir savaş olan Açe – Hollanda Savaşı Sultan Abdulhamid için, diplomasi yönünden yoğun geçmesine karşın, askeri ve maddi açıdan istenilen bir seviyede değildi. Bu durumun sebeplerinin neler olduğuna değinmiştik. Abdulhamid Han döneminde bölgeyi heyecanlandıran diğer önemli olay ise Ertuğrul Fırkateynin bu topraklara gelmiş olmasıdır.

¹⁷⁴ BOA, Y A HUS 297-35-2.

¹⁷⁵ BOA, Y A HUS 297-35-1.

¹⁷⁶ BOA, Y A HUS 297-35-3.

¹⁷⁷ İsmail Hakkı Göksoy, “II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri” *Devr-i Hamid – Sultan II. Abdulhamid*, 3. Cilt, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Hazırlayanlar: Mehmet Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, Kayseri 2011, s, 29-55.

3.3.2. Ertuğrul Fırkateyni'nin Endonezya Halkı Üzerindeki Etkileri

Enver Ziya Karal eserinde Ertuğrul Fırkateynin yola çıkma sebebini şöyle açıklıyor; “1904 yılında Japonya'nın Rusya'ya galibiyeti, İslam âleminde misli görülmemiş bir tepki yaratıyor. Müslümanlar, Japon zaferinde şarklı bir halkın garbe muzaffer olabileceği örneğini gördükten başka, putperest olan Japonların İslamiyete girebileceğini de hayal etmeye başlıyor. Abdulhamid, bu fırsatı kaçırmak istemiyor. Japon İmparatoru'na Ertuğrul gemisi ile bir heyet göndermeye karar veriyor.¹⁷⁸” Bu yorum esasında mantıklı gelmekte ise de genel kanı Sultan Abdulhamid'in böylesine bir gemiyi Japon topraklarına göndermesinin asıl nedeni Japonya ile neredeyse yok denecek kadar olan ilişkileri arttırmak içindir.

Geminin yol güzergâhı üzerindeki Müslüman beldelere uğraması, oralardaki Müslüman halkın Osmanlı halifesine karşı olan saygı, sevinç ve sadakat duygularını arttırmıştı. Mesela, gemi Hindistan'daki Bombay limanına uğradığı zaman, Hint Müslümanları gemiyi görmek için adeta limana hücum etmişler ve merdivenlerden düşerek baygınlık geçirenler olmuştu. Hatta bazıları gemiyi bağımsız Müslüman toprağı olarak addedip namaz kılmışlardı.¹⁷⁹ Aynı durum daha sonra geminin Singapur limanına gelmesi ile gemiyi ziyarete gelecek olan Endonezya halkı içinde geçerliydi. Bu gemi Osmanlı bayrağı taşıyan ve adeta uğradığı her limanda sevinç gösterileriyle karşılanan Ertuğrul'u, İslam'ın kurtuluş reçetesi olarak görmeleri de İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu gözler önüne seriyordu. Gemi, Bombay'dan sonra Kolombiya'ya uğramış ve burada bir hafta kaldıktan sonra 15 Aralık 1889¹⁸⁰ tarihinde Singapur'a ulaşmıştır.

Ertuğrul, şehri topla, limandaki gemileri sancakla selamladı. Az sonra geminin etrafını sayısız Türk bayraklı sandallar çevirdi. Ziyaretçiler gemiye alındıkları zaman, anlaşıldı ki, içlerinde Singapur'a civar İslam beldelerinden gelenlerde vardı. Özellikle, Sumatra, Cava ve diğer Endonezya Adalarından gelenler pek çoktu. Bunların bazıları Ertuğrul'u ziyaret için bin milden fazla mesafe kat etmişlerdi. Fırkateynin gelmesi cumaya tesadüf ettiğinden, ziyaretçilerin birçoğu

¹⁷⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8. Cilt, TTK yay. Ankara 1983, s. 547.

¹⁷⁹ İsmail Hakkı Göksoy, “II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri” s. 29-55.

¹⁸⁰ Ertuğrul'un Singapur'a varış tarihini 28 Kasım 1889 olarak veren kaynaklar olduğu gibi 15 Aralık verenlerde vardır. Bkz. Arif Hikmet Ilgaz ve Hasene Ilgaz, Ertuğrul Fırkateyni.

Hafız Ali Efendi'nin imameti altında gemide namaz kılma isteğini sundular. Bu istekleri kabul edildiği gibi ertesi Cuma bir de mevlid okutuldu.¹⁸¹

Harita 3.1. Ertuğrul Gemisinin Uğradığı Limanlar

Ertuğrul Fırkateyni Amiral Osman Bey'in 29 Aralık günü Singapur'dan yazdığı mektubu okursak, Endonezya'daki ve özellikle Açe'deki kültürümüze ait izlerin derinliği anlaşılacaktır; "Anlaşılacağı üzere, Aceh halkı üzerinde iz bırakan Ertuğrul Fırkateyni olmuştur. Şüphesiz ki, bu sevginin temelinde, Ertuğrul'dan 320 yıl önce bölgeye giden denizcilerimizin de payı vardır. Fakat Ertuğrul'un Singapur Limanı'nda planlanandan uzun kalması bir sevgi mimarisini oluşturmuştur. Aceh halkının bayrağı Kurtoğlu Hızır Reis'e ait gemilerin bayraklarıdır...¹⁸²"

Süleyman Şükrü Seyahatü'l-Kübra adlı eserinde farklı bilgiler verir konumuzla alakalı; İçinde beş vakit ezan-ı Muhammediye okunan bu mübarek zırhlının 400 neferden oluştuğunu ve hepsinin yürekli birer erler olduğunu nakleder. Yine devamında kendilerine Singapur limanında sıkça hediyelerin geldiğini ve bunları usulen kabul etmek zorunda kalan erleri, halk kucaklayarak öperlerdi.¹⁸³ Geminin planı gereği Singapur limanında bir hafta kalması beklenirken beklenmedik bir arızadan dolayı gemi 3 ay kadar burada demirlendi.

II. Abdulhamid'in Japonya'ya gönderdiği bu gemi, hazin akıbetine rağmen, Güneydoğu Asya Müslümanlarınca Osmanlı Hilafet propagandasının uluslararası düzeydeki gösterişi olarak anlaşılmıştı. Limanlarda ve özellikle Singapur limanında

¹⁸¹ Arif Hikmet Fevzi Ilgaz – Hasene Ilgaz, *Ertuğrul Fırkateyni*, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 76.

¹⁸² Erdoğan Şimşek, *Uzakdoğu Elçisi Ertuğrul Fırkateyni*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 28.

¹⁸³ Süleyman Şükrü, *Seyahatü'l-Kübra, Armağan-ı Süleymani Be-bargah-ı Sultani*, Yayına Hazırlayan: Hasan Mert, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 476.

halk, Halifeye tezahürat yapıyor, üzerinde namaz kılabilmek için gemiye tırmanmakta birbiriyle yarışıyorlardı. Bu gezi, dahası, Abdulhamid'in Japonları İslam'a daveti şeklinde yorumlanacaktır.¹⁸⁴ Müslümanların coşkusu tabiatıyla İngilizleri ve Hollandalıları endişelendirecektir. Gerçektende bu durum başta sömürgeci devletler başta olmak üzere pek çok isim tarafında eleştirilmekte ve Abdulhamid'in bu siyaseti sorgulanmaktadır. Ancak bu yıllarda böyle bir devleti idare eden Padişah'ın ufkunu anlayabilmek gerçekten zor bir iştir. Velew ki Ertuğrul başarılı olsaydı ve sağ salim gelebilseydi İstanbul'a beklide bazı şeyler farklı olacaktı.

Ertuğrul Firkateyni'nin Japonya yolculuğu sırasında Singapur'a demir atmasından İngiliz ve Hollanda sömürge idarecileri endişelenirken, Açeliler ve Cavalılar harekete geçerek geminin kendi limanlarına da uğramalarını talep etmişlerdir. Hatta Cava'daki Müslüman halk geminin kendi limanlarına da uğrayacaklarını düşünerek limanlarını süsleyip geceleri fener alayları yaparak gemiyi karşılamaya hazırlanmışlardır. Ancak, geminin Singapur'dan Japonya'ya gitmesi, ada halkının hayal kırıklığına yol açmış ve Osmanlı şebkenderinden geminin hiç olmazsa dönüş yolunda Cava limanına uğramasını istemişlerdir. Bunun üzerine Batavya Baş şebkenderi de Lahey'deki Osmanlı sefirine bu talebi ileterek geminin dönüş yolunda Cava'ya uğramasını teklif etmiştir. Sefir de buna olumlu yaklaşarak durumu İstanbul'a bildirmiştir. Osmanlı hükümet yetkilileri de bu husustaki talebi olumlu karşılayarak dönüş yolunda geminin Cava'ya uğramasına onay vermişlerdir. Hükümet yetkilileri, bu talebi geminin yolculuğunu sadece 400 mil uzatacağı, geminin buna dayanıklı olduğunu ve hiçbir siyasi sakıncanın bulunmadığı mülahazalarıyla kabul etmiş ve sonucu gemi komutanına bildirmişti. Ancak, geminin dönüş yolunda Açe'ye uğraması teklifi ise reddedilmiştir. Çünkü Açe'de hala Hollandalılar ile Açeliler arasında savaş devam etmekteydi. Böyle bir fiili savaş durumunda bir Osmanlı harp gemisinin oraya uğraması, elbette her bakımdan sakıncalı görülmüştü.¹⁸⁵

¹⁸⁴ M. Kemal Öke, a.g.e. s. 12.

¹⁸⁵ İsmail Hakkı Göksoy, "II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri" s. 29-55.

Resim 3.2. Ertuğrul Personelinin Tokyo’da Çekilmiş Resmi

Süleyman Şükrü geminin demirlenme süresinin uzun sürmesini farklı yorumlayarak, Ertuğrul’a ilginin bu kadar yüksek olmasından dolayı Singapur’da hâkim güç olan İngilizler bu durumdan rahatsızlık duyacak ve Amiral Osman Paşa’ya biran evvel geminin bu topraklardan çıkmasını bildirmişlerdir. Bu duruma cevaben birkaç güne çıkılacağı söylenmişse de İngilizler teskin olamamışlar ve bir ihtar ile yabancı bir geminin 3 günden fazla kalması yasak yönünde açıklama yapmışlardır. Bu duruma sinirlenen Osman Paşa kararını değiştirdiğini ve artık 3 ay kalacağını bize nakleder Süleyman Şükrü.¹⁸⁶ Bugün pek çok tarihçi Ertuğrul’un bu kadar uzun kalmasını geminin yolda geçirdiği zor şartlardan dolayı hasar görmesi ve bundan dolayı takriben 3 ay kalmasına sebep olmuştur.

Bu arada Açeliler, Açe’nin durumunu gemi kaptanı aracılığıyla Osmanlı halifesinin dikkatine sunmak üzere bir heyet yola çıkarmalarına rağmen bu heyet Singapur’a ulaşmadan önce Ertuğrul limandan ayrılmıştır. İstanbul’a gönderilmek üzere hazırlanan diğer bir Açe heyeti de, Türk kılıcı ve nişanıyla – ki bunlar Açe’nin

¹⁸⁶ Malakka diyarıyla civarımızdaki Burma ve Siyam toprağını ve Hind-i Çini’nin her tarafını serâpâ kaplayan milyonlarca müslimin bera-yı ziyaret berren, ve mukabelemizde vaki Sumatra, Cava, Buruneo cezayirini dolduran muvahhidin dahi bahren Singapur’a dökülmeğe başladıkça ne yapacağını şaşırın İngiliz hükümeti geminin biran akdem limandan infikakı lüzumunu Amiral Osman Paşa hazretlerine mütelâşâne tebliğde bulunulmuştur. Bu tebliğ-i resmiyi alan müşarünileyh birkaç güne kadar yola çıkacağını bildirmiş ise de bu cevap ile telaşları teskin olmamıştır. Ziyaretgah-ı has u âm kesilen bu kutsiyet-aver sefinenin değil birkaç gün bir dakika daha durması işlerine el vermeyen kıskanç İngilizler “ ecnebi harp gemileri burada üç günden ziyade kalamazlar bugün gitmelisiniz” yolunda tekid yazısından dolayı pürgazab kesilen Paşa-yı gayur “bildirdiğim üç mühlet size çok ise hasretkeşi olduğumuz ihvan-ı dinimizin didarlarını görmek için bize pek azdır. Reddedilen vadimi maalmemnuniye geri aldım. Artık üç mâh kalacağım... Bkz. Süleyman Şükrü, Seyahatü’l-Kübra, s. 476-77.

Osmanlı tarafından himaye altına alındığının birer işareti olarak görülmekteydi – kuşatılarak yola çıkarılmıştır, ancak Singapur’dan öteye gidememişlerdir.¹⁸⁷

3.3.3. Bölgede Şehbender Atamaları ve Faaliyetleri

Osmanlı Devleti’nin Güneydoğu Asya’da 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar herhangi bir diplomat veya resmi memuru bulunmamaktaydı. Ancak, Osmanlı toprakları olan Arap Yarımadası ile İngiliz sömürge toprağı olan Singapur arasındaki ticaretin ve hac trafiğinin yoğun olması sebebiyle, Osmanlı hükümeti bölgedeki ilk şehbenderliği (Konsolosluk) Singapur’da açma ihtiyacı hissetti. 1864 yılında Singapur’a mahalli halktan Seyyid Abdullah el-Cüneyd’i şehbender olarak atadı. Aslen Hadramud kökenli Arap asıllı mahalli bir tüccar olan bu ilk Osmanlı konsolosu, zengin ve nüfuzu olan bir şahsiyetti. Singapur üzerinden hacca giden Cavalı hacılar ve bölgedeki diğer hacılar onu İslam halifesinin bölgedeki dini ve siyasi bir temsilcisi olarak görüyorlardı.¹⁸⁸

Bölgede temsilcilik açma işine çok önem veren Sultan Abdulhamid, 1901 yılı başlarında bölgedeki Müslüman halkın *makam-ı muallay-ı hilafet-i uzmaya merbutiyet-i manevilerini teyid ve takviye, teba-i şahaneden olan erbab-ı sarf ve ticaretin muamelat ve memalik-i şahane ile olan münasebatında idare-i teshilat ve hukuk ve menfaatlerini muhafaza* etmek maksadıyla Singapur Şehbenderliğini yeniden canlandırmak ve fiiliyata geçirmeyi kararlaştırdı. Dolayısıyla, resmen ilk Türk şehbenderi Singapur’a 1901 yılında Hacı Ataullah Efendi’nin tayini ile gerçekleşmiştir. Hacı Ataullah Efendi, daha önce Ümit Burnu’nda ehliyetli ve hamiyetli bir memur olarak çalışmış ve orada Mekteb-i Osmaniye’yi kurarak Müslüman çocukların dini hislerini ve Osmanlı halifesine karşı olan rabitalarını kuvvetlendirmiş ve eğitim gibi hayırlı bir işte başarılı olmuş birisi idi.¹⁸⁹

1906 yılında Singapur’a uğrayan Süleyman Şükrü, bölgede Ataullah Efendi ile ilgili çok iltifatlar almış ve bunu eserinde bizlerle paylaşmıştır. O eserinde başından geçen bir olayı şöyle anlatır: “*Bir gün mescitte sohbet ederken söz konsolos merhum Ataullah Efendi’den açılmıştı, Ataullah Efendinin bizim Singapur Müslümanlarına büyük hizmetlerinin geçtiğini dile getirdiler. Devlet-i Aliye*

¹⁸⁷ İsmail Hakkı Göksoy, “II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti’nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri” s. 29-55.

¹⁸⁸ İsmail Hakkı Göksoy, “II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti’nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri” s. 29-55.

¹⁸⁹ Cezmi Eraslan, a.g.e. s. 358.

tarafından öyle bir adam daha gönderilirse çok güzel olurdu". Süleyman Şükrü'den Osmanlının böylesine yeni bir şebender daha göndermesini ondan isteyen halka teşekkürlerini ileterek şöyle devam etti: “ *Singapur’a Osmanlı’nın bir konsolos atamasını ben de çok isterim, fakat konsolos olacak adamın da bir insan-ı kamil olup, vazifesine vakıf ve yabancı dil bilmesi gereken birinin olmasının vacip olduğunun*” dile getirerek konsolosluk ile detaylı bilgileri aktarıyor.¹⁹⁰ Gerçektende Atullah Efendi’nin 1903 yılında ölümünden sonra bölgeye yeni bir şebender atanamadı. Singapur’a atanan şebender haliyle sadece Singapur’la da ilgilenmiyordu ve asıl görevi Endonezya Müslümanlarının sıkıntılarını ve hac farızlarıyla ilgili gerekenleri yapıyordu.

Abdulhamid sadece Endonezya veya Singapur ile ilgilenmiyor aynı zamanda bölgedeki bir başka devlet olan Hindistan’a da bir şebender tayin olunuyordu. Sultan Abdulhamid’den önce, Hindistan’da, Bombay ve Kalküta’da olmak üzere sadece iki resmi temsilci var iken 1878’den itibaren temsilcilik sayıları arttırılmış ve birçok şehirde de fahri konsolosluklar açılmıştır. Osmanlı Konsoloslularının önde gelen faaliyetleri arasında Hindistan’da iane (yardım) toplama işini organize etmek ve bunları İstanbul’a göndermek geliyordu. Ayrıca sık sık Hindistan içerisinde seyahat ederek Müslümanlar ile daha yakın irtibatlar kuruyorlar çeşitli toplantı ve mitinglerde konuşmalar yapıyorlardı. İngiliz arşivlerindeki belgeler Osmanlı konsolosluklarının gerçekten de çok aktif olduklarına işaret etmektedirler. Nitekim İngiliz – Hindistan hükümeti zaman zaman bazı Osmanlı konsolosluklarının diplomatik sorumlulukları dışında, sanki siyasi bir misyon sahibiymiş gibi hareket ettikleri gerekçeleriyle Babıali’ye protesto göndermişler, hatta Karaçi konsolosu Hüseyin Kamil Efendi’yi istenmeyen adam ilan etmişlerdir.¹⁹¹

Görüldüğü gibi her ne kadar sorunlar yaratsa da İngiltere Hükümeti bu tarz konsolosluk faaliyetlerine müsaade ederken Endonezya sömürgecisi olan Hollanda bu noktada daha ketum davranıp, konsolosluklara zorluklar çıkarmaktaydı. Hollanda denetimindeki Cava’da Batavya (Cakarta) Osmanlı şebenderliğinin açılması da sıkıntılı olmuştur. II. Abdulhamid’in direktifleri doğrultusunda Hariciye Nezareti Endonezya ile Hicaz arasında ticari faaliyetlerde bulunan mevcut Osmanlı tebaası

¹⁹⁰ Süleyman Şükrü, a.g.e. cilt: 2, s. 259-260.

¹⁹¹ Azmi Özcan, “Sultan II. Abdulhamid ve Hindistan Müslümanları”, *Devr-i Hamid – Sultan II. Abdulhamid*, 1. Cilt, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Hazırlayanlar: Mehmet Metin Hülalü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, Kayseri 2011 s. 283-295.

tüccarın hak ve hukukunun korunması ve Müslüman halkın sorunlarını yakından takip etmek amacıyla 1881’de Batavya’da bir şehbenderlik açmayı planladı. Ancak, maddi sıkıntılar gerekçe gösterilerek ilk olarak buraya fahri bir şehbender atanmasına karar verildi. Böylece, Hariciye Nezareti’nin teklifiyle gerekli vasıflara haiz olan Bağdatlı Seyyid Aziz Efendi 17 Şubat 1882 tarihinde Batavya’ya fahri şehbender olarak tayin edildi. Ancak, Osmanlı Devleti’nin Cava’daki Müslüman halkla ilgilenmesi ve buraya bir şehbender ataması, Hollandalıları endişelendirmiş ve şehbenderlik makamını konsolosluklara eşdeğer görmek istemeyerek bunu engellemeye çalışmışlardır. Fahri sefir olarak atanan Seyyid Aziz Efendi’ye verilen memnuniyet beratına itiraz ederek zorluk çıkarmak istemişlerdir. Ancak, Osmanlı Hariciye Nezareti kararlı bir tavırla beratın diğer emsallerine verilenlerle aynı olduğunu, kesinlikle değiştirilemeyeceğini ifade etmiştir. Fakat Aziz Efendi’nin şahsına bir itiraz olursa, bir başkası düşünülebilecekti.¹⁹² Bu bilgilerden de rahatlıkla anlaşılacağı üzere Hollanda, Osmanlı Devleti’nin bölgedeki karizmasının farkında olduğu için hiçbir şekilde bu duruma müsaade etme niyetinde olmadığını anlıyoruz.

Osmanlı Devleti daha sonra Endonezya’daki Müslüman nüfusun fazlalığından dolayı artan Hac ibadeti ve yapılan ticaretlerin geliştirilmesi noktasında, Endonezya’ya resmi bir baş şehbender atama ihtiyacı doğmuş ve Galip Bey ilk baş şehbenderimiz (Başkonsolos) olarak Batavya’ya gönderilmiştir. Galip Bey, Endonezya’da adeta halifenin en yüksek seviyedeki bir temsilcisi olarak görülmüştü. Müslüman halkın karşılaştıkları çeşitli problemlere de eğilen Galip Bey, haçtan dönen Endonezyalı hacılara hac seyahatleri, Cidde’deki Hollanda konsolosluğunun onlara nasıl muamele yaptıklarını ve hac seyahatlerinde yaşadıkları zorluklar ile ilgili bilgi almaktaydı. Osmanlı halifesi adına mahalli halka Kuran-ı Kerim dağıtmakta ve Malay dilinde yazılmış dini eserleri İstanbul’da basılmasına ön ayak olmuştur.¹⁹³ Hollanda hükümeti haliyle bu durumdan rahatsızlık duymuş ancak bu yıllarda henüz Açe ile savaşta olduklarından bu durum ile ilgilenme fırsatları bulamamışlardır.

Osmanlı Şehbenderleri sadece bu işler ile ilgilenmiyor ve iki ülke arasındaki ticari ilişkileri üst seviyelere nasıl çıkarırız diye bir takım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti halifenin Güneydoğu Asya Adaları’nda yaşayan

¹⁹² İsmail Hakkı Göksoy, “II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti’nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri” s. 29-55.

¹⁹³ İsmail Hakkı Göksoy, “II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti’nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri” s. 29-55.

Müslümanlar arasında sahip olduğu nüfuzu ve emniyeti devlete reel sahada bir imkân haline getirmeyi planlamıştı. Bu müsait imkânı gören dönemin Batavya Baş şebenderi Rasim Bey, Osmanlı mallarına yeni bir Pazar olarak kullanmak amacıyla bir takım girişimlerde bulunmuştu. Paris üzerinden yapılan banka işlemlerinin doğrudan İstanbul'dan yapılmasını planlayan Rasim Bey nakliye şirketlerinden tenzilatlı tarifeler almayı da başarmıştı. Bundan sonra tamamen Müslümanlardan 300.000 florin sermayeli bir şirket kurup ilk olarak bir kısım Osmanlı malı ithal etmişti. Rasim Bey'in gelecek Batavyalı tüccarlara kolaylık gösterilmesini istemesini Osmanlı hükümetince de uygun görülerek destek olunmaya çalışıldı.¹⁹⁴

Osmanlı şebenderleri Endonezya'daki İslam ruhunu taze tutmanın yanı sıra ticari ilişkileri de üst seviyeye çıkarmaya çalıştıklarını pek tabii anlaşılmaktadır. Batavya'ya atanan ilk resmi şebender olan Galip Bey'den sonra Kamil Bey ve ondan sonra da Sadık Bey baş şebender olarak buralarda görev yapmıştır. Sadık Bey'den sonra kısa bir süre görev yapan Emin Bey'den sonra yukarıda da bahsettiğimiz Rasim Bey geçti. 1904 yılında baş şebender olan Rasim Bey döneminde tamamlanan Hicaz Demir Yolu'nu Endonezyalılara tanıtmış ve yardım talebinde bulunmuştur. Rasim Bey'den sonra Batavya'ya Refet Bey şebender olarak atandı. Birinci Dünya Savaşına kadar bu topraklarda Osmanlı şebenderliği bulunmuştur ancak Refet Bey son Osmanlı şebenderi olarak tarihe geçmiştir.

3.3.4.Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Endonezya ile Arasındaki Diğer İlişkiler

Osmanlı Arşiv Dairesinde Endonezya ile ilgili yüzlerce belge ile karşılaştık ve biz zamanımız nispetince bazı ilginç çeken belgeleri alıp transkript ederek günümü Türkçesine çevirmeye çalıştık. Diğer ilişkilerden kastımız siyasi ve diplomatik olmayıp daha çok enteresan ve toplumla alakalı güncel birkaç olayı size sunmak istedik. Bu başlık tamamen Osmanlı ve Endonezya arasındaki özel ilişkileri içermektedir.

¹⁹⁴ Cezmi Özaslan, a.g.e. s. 360.

3.3.4.1. Endonezya'ya Hutbelerde Halife Adına Okunması İçin Gönderilen 400 Nüsha Hutbe İle İlgili Belgeler

İlk konumuz Osmanlı Halifesi adına bölgede hutbe okunmaması üzere, Sadrazam ve Hariciye Nezaretinden Batavya Başşehbenderine 4000 nüsha hutbe örneklerinin gönderilmesidir.

Batavya (Cakarta) Baş Şehbenderliğinin Mayıs 1314 (1896-97) tarihli bir tahriratı göndermesi ile Endonezya'da Açe bölgesi hariç diğer yerlerde Osmanlı halifesi adına hutbe okunmadığı tespit edilmiş ve bu durum İstanbul'a bildirilmiştir.¹⁹⁵ Durumdan haberdar olan Osmanlı Sadrazamı bu duruma direkt şöyle reaksiyon vermiştir: *“Cezayir-i Hindiyede Açe Memaliki müstesna olacağı halde Hutebâ-yi Arabın bulunmadığı cevami'-i şerifede nam-ı name-i hazreti penahi olarak hutbe-i kıraat edilmekte olacağı istihbar kılınması üzerine Sumatra'da kain deli ve rebut?? kıt'aları hükâmına ayrılan izahadata mebni oralarda iş bu farizânın ifasına itibar olunmuşsada kıt'at-ı sairedeki bilad için Batavyada (Cakarta'da) cemaat-i İslamiyye namına müslüman suretinde Hollandalı müsteşfik? Bir protestan ma'da müfti olacağını ve iktiza edenlere tevzi edilmek üzere dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuasının irsal-i lüzumunu havi Batavya Baş şehbenderliğinden alınan iki kıt'a tahriratın suretleri Hariciye Nezaret-i Celilesinde tezkiresiyle maan arz ve takdim kılınsa? Efendim. Fi 10 Safer sene 1316 - Fi 17 Haziran sene 1314 SADR-I AZAM¹⁹⁶. Hemen hemen aynı tepkiyi dönemin Hariciye Nazırı da vererek şu cümlelerle durumu izah etmiştir: *“Cezayir-i Hindiyede Açe Memaliki müstesna olduğu halde Huteba-yı Arabın bulunduğu cevami-i ve mesacid-i şerifede name-i hazret-i hilafet penahi olarak hutbe-i kıraat edilmekte olduğu istihbar ve müşahade kılınması üzerine Sumatrada kain deli ve rebut? Kıt'alarını hükamına ayrılan ihtarata mebni oralarda iş bu farizanın ifasına ibtidar olunmuş ise de kıt'at-ı sairedeki bilad için Batavya'da (Cakarta'ta) cemaat-i İslamiyye namına müslüman suretinde Hollandalı müsteşrik bir protestan mada müfti veya reis-i ruhani olmadığını ve iktiza edenlere tevzi edilmek üzere dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuasının irsal-i lüzumunu havi Batavya Baş şehbenderliğinden ahz olunan iki kıt'a-i tahriratın suretleri leffen takdim kılınmış olmağla ifa-i muktezasıda irade-i aliyeye devri efhamileridir Hazret-i veliyül emrindir. Fi Safer 1316 - Fi Haziran**

¹⁹⁵ Bu bölümde anlattıklarımız durumların hepsi için Ekler bölümünde bu belgelerin orijinaleri bulunduğu gibi günümüz harflerine de çevirdiklerimizi de görebilirsiniz.

¹⁹⁶ BOA, YA. HUS. 386 52 001.

*1314 HARİCİYE NAZIRI*¹⁹⁷ Görüldüğü gibi bu durum Osmanlı devlet erkânını harekâta geçirmiş ve art arda emirnameler gönderilmiştir. Bu belgelerden de çok rahat anlaşılmaktadır ki Osmanlı Devleti özellikle Sultan Abdulhamid döneminde hilafet makamını dünyanın her ucunda aktif bir şekilde kullanmak istiyor ve sarsılmış olan otoritesini bu şekilde oturtmak istemiştir.

3.3.4.2. Hollanda'nın Hilafetin Adını Kullanma Teşebbüsü

Endonezya halkı üzerinde bir türlü etki yaratamayan Hollanda son olarak “Senuk” adlı bir Hollandalının sanki Osmanlı Halifesinin onu buralara müftü olarak tayin etmiş gibi göstererek bölge halkı üzerinde etki kurmak istemiştir. Hollanda, İslam dinin gücünü fark etmesi üzerine ve daha önce bu yöntemle başarılarla ulaşmış İngiltere’yi taklit ederek bir ajan ile bölge halkının İslami duygularını sömürerek güç kazanmak istemiştir. Durumu Fransız konsolosu fark etmiş ve durum ayyuka çıkınca da yine başta Sadrazam’ın kaleminden ve Hariciye Nazırının kaleminden bu durum kınanarak Batavya Başşehbendirliğinin biran evvel bu durumu çözmesi istenmiştir. Senuk adında bir gayr-i müslimin sanki Müftü’ymüş gibi hareket etmesi Osmanlı Devlet adamlarını pek kızdırmış ve bu durum belgeler şöyle yansımıştır: “Haziran sene 1315 tarihli Batavya (Cakarta) Baş şehbenderliğinde memuriyet-i tahriratın suretidir.

(15 Temmuz sene 1315 tarihli tezkirenin melfufudur.)

Bu kere istihsal eylediğim malumat-ı mahsuseye nazaran Flemenk Devleti 24 Mayıs sene 1315 tarihi ve 15 – 243 numaralı tahrirat-ı hakınamlı arz kılınmış olduğu vecihle Açe üzerine vuku bulan harekât-ı cedide-i askeriyesi münasebetiyle vaktiyle her nasıl ise Mekke-i Mükerrmeye duhûl ile sinin ve fira ikamet ve ekmel-i tahsil-i Arabi eylemiş ve nihayet Fransız Konsolosunun ihbar vak’ası üzerine Hicaz vilayet-i celilesi tarafından tard ve teb’id edilmiş ve devlet-i müşarünileyh canibinde Müstemlekat-ı Hindiye müftülüğüne ta’yin kılınmış olan Hollandalı “Senuk” nam-ı münafık bu kere ahaliyi ifale çalışmak ve kendisini Devlet-i Aliye memur-u mahsusu suretinde göstererek Flemenk Devleti ita’atini nasihat ile memuriyet-i mahsusa-i hafiye ve İslam zî ve kıyafetiyle Açe’ye iğram eylemiş olduğu maruzumdur, ol-

¹⁹⁷ BOA, YA. HUS. 386 52 2.

babda. Aslına mutabıktır.¹⁹⁸ Durumu haber alan Sadrazam ve Hariciye Nazırı Endonezya'ya hemen durumun düzeltilmesi için emir vermiştir.

Hollandalıların bu tür durumları kullanmada ki hocaları sayılan İngiliz Misyonerleri burada da boş durmamış ve çıkarttıkları gazetede Osmanlı ve Halife aleyhinde yazılar yazmıştır. Bu durum da İstanbul tarafından öğrenildiği vakit hemen Batavya şebenderliği ile yazışmaya geçmiş ve konu ile alakalı malumatlar istemiştir.¹⁹⁹ Ekler bölümünde bu konu ile ilgili gazete kupürü ve Fransızca tercümesi olduğu gibi, Baş şebenderlik ile Hariciye Nezareti arasındaki konu ile ilgili Osmanlıca malumatı da bulunmaktadır.

Son olarak Sumatra adasında daha önce kazı yapan İzmir'de mukim Fransız General Konsolosu Şampuvaza'ya tekrar hafriyat izni verilmesi ile ilgili bir tablo çok ilgimizi çekti ve buradan vermek istedik. Osmanlı vatandaşı olan Şampuvaza daha önce Sumatra adasında bazı kazılar yaparak birçok heykel parçalarıyla yakalanmış ve Osmanlı Meclisinde görülen dava sonucu karar zabıta varakasına işlenmiştir. Karar kısmında bu şahsın bu heykel parçalarını Osmanlı Müze-i Humayuna vermesi şartı ile tekrardan kazı yapılmasına müsaade verilmiştir.²⁰⁰ Sumatra'dan kaçırdığı bu heykel parçalarının bugün nerede olduklarını henüz bilmiyoruz.

3.3.4.3. İki Ülke Arasında Eğitime Yönelik Faaliyetler

Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya ile olan ilişkilerinde en önemli faaliyetlerinden biri de, bölge halkından olan eşrafın çocuklarından bazılarının İstanbul'da eğitim görmelerini sağlamaya yönelik çalışmaların yürütülmesidir. Özellikle Cava'daki Arap asıllı eşraftan bazı aileler çocuklarını İstanbul'daki Türk okullarında okutmak istemekte ve bu husustaki taleplerini Batavya Baş şebenderliği vasıtasıyla Osmanlı Halifesine sunmuşlar.²⁰¹ Konuyu ele alan baş şebender Kamil Bey olumlu görüp Hariciye Nezaretine 14 Aralık 1897 tarihinde sunmuştur. Raporunda bölgede ki eğitim durumu ile ilgili bilgi verdikten sonra, yerli halkın eğitim seviyesinin çok düşük olduğunu, gerek dini tahsil gerekse maddi ilimlerde yetişmiş ve ehil hocaların bulunmadığını, tahsil için Hicaz'a gidenler varsa da bunların sayılarının çok az olduğunu, Müslüman halkın ahlaki ve dini eğitiminin yükseltilmesini ve ülkede dini neşriyatın yaygınlaştırılmasının gerekliliği üzerinde

¹⁹⁸ BOA, YA. HUS. 298 110 2.

¹⁹⁹ BOA, HR. SYS. 2413 29.

²⁰⁰ BOA, MV. 42 65 1 2.

²⁰¹ BOA, İrade Dâhiliye, 1313,2020; Bkz. Eraslan, a.g.e. s. 353.

durmuş ve devletin eşraftan bazı ailelerin İstanbul'da okutarak buna yardımcı olunmasının faydalı olacağını bildirmişti.²⁰² Batavya Başşehbenderi Kamil Bey, bu proje çerçevesinde ilk olarak Cava'lı 4 erkek öğrencinin Türkiye'ye gönderilmesini sağlamış 1898'de İstanbul'a ulaşmalarını sağlamıştır. Osmanlı devlet hazinesinden resmi burslu olarak İstanbul'a gelen bu öğrenciler, diğer burslu öğrenciler gibi Aşiret Mektebi'nde veya diğer okullarda tahsil görmeleri öngörülmüştü.²⁰³

Bu ilk kafilenden sonra Halifenin isteği doğrultusunda ikinci bir kfile ile 7 öğrenci daha gönderilmiştir. Bu durum Cava'da hemen yayılmış ve Batavya Şehbenderliğine çok sayıda müracaat olmuştur. Bu durumdan rahatsız olan Hollanda ise İstanbul'un bu bursları vermekten vazgeçmesini istemişlerdir. İstanbul'a tahsil için gelen Cavalı öğrencilerin bazılarının yaşlarının küçük olması ve bazılarının da tahsil çağını geçirmiş olmaları, Türkçe bilmediklerinden dolayı dil problemi yaşamaları, ayrıca sıcak mevsime alışmış bu çocukların İstanbul havasına alışamayarak sık sık hastalanmaları, çocukların eğitim öğretim hayatlarını zorlaştıran sebepler olmuştur. Osmanlı maliyesinin de sürekli açık verdiği bir zamanda talebelerden verim alınamaması üzerine bu bölgeden İstanbul'a talebe kabul edilmemesi kararı alınmıştır.²⁰⁴

²⁰² BOA, Mehmed Kamil'in Hariciye Nezaretine gönderdiği 19 B 1315'li tahrirat. Bkz; İ. Hakkı Gösoy, "II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri" s. 47.

²⁰³ İsmail Hakkı Göksoy, "II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri" s. 48.

²⁰⁴ İsmail Hakkı Göksoy, "II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri" s. 49.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları:

BOA, HR. SYS. 551 2 1890 05 10-1

BOA, Y PRK BŞK 55-41

BOA, Y A HUS 297-35-1

BOA, Y A HUS 297-35-2

BOA, Y A HUS 297-35-3

BOA, MV 42 65 1

BOA, HR SYS 2413-29

BOA, YA HUS 398-110-1

BOA, YA HUS 398-110-2

BOA, YA HUS 398-110-3

BOA, YA HUS 386-52-1

BOA, YA HUS 386-52-2

BOA, YA HUS 386-52-4

BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 307, 474, 491, 887 Nolu Hükümler

Eserler:

Abdurreşid İbrahim,(2012). *Âlem-i İslam ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması*, İşaret Yayınları, Cilt: 2, (Sadeleştiren: Ertuğrul Özalp), İstanbul.

- Al-Attas, Syed Muhammad Naquib,” (1995). Endonezya – Tarih”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 11. Cilt, İstanbul.
- Alisjahbana, S. Takdir, (1953). *Indonesia – Social an Cultural Revolution*, Singapore Oxford Universty Press, Singapore.
- Anthony, H. Johns, (1987). “Indonesia Islam and Cultural Pluralism”, *Islam in Asia (Religio, Politics, and Society)*, Oxford Universty Press, Edited by John L. Esposito, New York.
- Asrar, N. Ahmet, *Kanuni Sultan Süleyman ve İslam Âlemi*, , Hilal Yayınları, Baskı 2, İstanbul.
- Azra, Azyumardi, (2006). *Islam in the Indonesian World- An Account of Institutional Formation*, Publişed by Mizan Pustaka, Bandung/Indonesia.
- Eberhard, W. (1986) . *En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Eraslan, Cezmi, (1992). *II. Abdulhamid ve İslam Birliği*, Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul.
- Eraslan, Cezmi, (2011). “II. Abdulhamid ve Osmanlı Devleti’nin İslam Birliği Siyaseti” *Devr-i Hamid – Sultan II. Abdulhamid*, Cilt 1, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Hazırlayanlar: Mehmet Metin Hülâgü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, Kayseri.
- Erinç, Sırrı, (1993). “Cava” *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 7, İstanbul.
- Erinç, Sırrı, (1995). “Endonezya – Fiziki ve Beşeri Coğrafya”, *İslam Ansiklopedisi*, , Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 11, İstanbul.
- Feener, R. Michael (2001) . “The Acehnese Past and Its Present State of Study”, *Mapping the Achenese Past*, Edited by R. Michael Feener, Patrick Daly and Antony Reid, Kitlv Press, Leiden
- Göksoy, İsmail Hakkı, (1995a). *Endonezya’da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği*, İsam Yayınları, Ankara.
- Göksoy, İsmail Hakkı, (1995b). “Endonezya – Sömürge Dönemi”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV, Cilt 11, Ankara.

- Göksoy, İsmail Hakkı, (1997). *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi, Isparta.
- Göksoy, İsmail Hakkı, (1998). *İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Göksoy, İsmail Hakkı, (2002). "Güneydoğu Asya İslâm Ülkelerinde Türk İzleri" *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 9, Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara.
- Göksoy, İsmail Hakkı, (2004). *Güneydoğu Asya'da Osmanlı – Türk Tesirleri*, Fakülte Kitapevi, Isparta.
- Göksoy, İsmail Hakkı "Sumatra" *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 37, İstanbul.
- Göksoy, İsmail Hakkı, (2011). "II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya Bölgesi İle İlişkileri" *Devr-i Hamid – Sultan II. Abdulhamid*, Cilt 3, Erciyes Üniversitesi Yayınları, (Hazırlayanlar: Mehmet Metin Hülâgü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan), Kayseri.
- İbni Battuta (Muhammed Et-Tanci), (1983). *Seyahatname*, Cilt I-II, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul.
- İhtifalci Mehmed Ziya Bey, (2011). *Osmanlı'nın Kanatları Altında Bir Uzakdoğu Devleti Açe*, Çamlıca Yayınları, (Hazırlayan: Harun Tuncer), İstanbul .
- İlgaz, Arif Hikmet Fevzi ve Hasene İlgaz, (2012). *Ertuğrul Fırkateyni*, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İnegöllüoğlu, Metin, (1998). *Asya-Pasifik'te Türk İzleri*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğrenim Vakfı Yayını, Manisa.
- İnalçık, Halil Osmanlı (2000). *İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Eren Yayıncılık, Cilt 1, Çev: Halil Berkay, İstanbul.
- Kadı, İsmail Hakkı, (1997). Arşiv Belgelerine Göre 18.yy'da Osmanlı-Hollanda İktisadi Münasebetleri, *Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Tabakoğlu. İstanbul.
- Kanar, Mehmet, (1996). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul.
- Karal, Enver Ziya, (1983). *Osmanlı Tarihi*, Cilt 8, TTK, Ankara.

- Kösebalaban, Hasan T. (1997). *Güneydoğu Asya'da İslâm ve Siyaset*, İlke Yayınları, İstanbul.
- Kurtulmuş, Mehmed, (1986). *Açe-Sumatra Dosyası*, Akabe Yayınları, İstanbul.
- Kurtulmuş, Numan, (1988). “Açe” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul.
- Legge, J.D. (1964). *Indonesia - Third Edition*, Prentice-Hall of Australia Pty Ltd, New Jersey.
- Niel, Robert Van, (1984). *The Emergence of the Modern Indonesian Elite*, Foris Publications, Dordrecht-Holland/Cinnaminson-U.S.A.
- Orhonlu, Cengiz, (2002). “Seydî Ali Reis” , *Türkler*, Cilt 9, Editörler; Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Öke, M. Kemal, (1991). *Hilafet Hareketleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (TDV), Ankara.
- Özay, Mehmet, (2006). *Açe Kitabı*, Fide yayınları, İstanbul.
- Özcan, Azmi, (2011). “Sultan II. Abdulhamid ve Hindistan Müslümanları”, *Devr-i Hamid – Sultan II. Abdulhamid*, Cilt 1, Erciyes Üniversitesi Yayınları, (Hazırlayanlar: Mehmet Metin Hülâgü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan), Kayseri.
- Öztuna, T. Yılmaz, (1964). *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, Cilt 6, Hayat Kitapları, İstanbul.
- Ricklefs, M.C. (1981), *A History of Modern Indonesia*, Macmillan Asian Histories Series, The Macmillian Press LTD, London.
- Sukarno (İlk Endonezya Başkanı), (1962). *Bir Zafer Yılı, Endonezya Cumhurbaşkanınının 17 Ağustos 1962 Günü Yaptığı Konuşma*, Endonezya Cumhuriyeti Büyükelçiliği Haberler Bürosu Tarafından Yayınlanmıştır, Güzel Matbaası, Ankara.
- Süleyman Şükrü, (2013). *Seyahatü'l-Kübra, Armağan-ı Süleymani Be-bargah-ı Sultani*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, (Yayına Hazırlayan: Hasan Mert), Ankara.
- Şimşek, Erdoğan, (2005). *Uzakdoğu Elçisi Ertuğrul Fırkateyni*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Timor, Ayşe Nur, (2002). *Güneydoğu Asya (Özellikler-Ülkeler)*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1975). *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 2, Baskı 3, Ankara.

Vickers, Adrian,(2013). *Komünistlerden İslamcılara Bir 20. Yüzyıl Tarihi: Endonezya*, Ayrıntı Yayınları, Çev: Attila Tuysun, İstanbul.

Yurdakul, Adil, (2006). *Açe- Güneydoğu Asya 'da Bir İslam Beldesi*, İlke yayıncılık, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar:

<http://www.mfa.gov.tr/endonezya-ekonomisi.tr.mfa>

<http://cakarta.be.mfa.gov.tr/> 31.05.2013 tarihli bilgidir.

<http://www.mfa.gov.tr/endonezya-ekonomisi.tr.mfa>.

EKLER

EK-1: BOA, HR. SYS. 551 2 1890 05 10 1 “Hollanda’nın Açe politikası”

Huzur-u Mekarım Mevfur Hazret-i Nezâret Penahî

Devletlû Efendim Hazretleri

Sumatra’da Açe Kıt’a-i azimesinin canibisini el-cevânib-i saltanatıyetine ta’alluku umûr-u ma’lubeden ise de husus-u mezkûr hal-i lisanı üzere muharrer bir kitâbda manzur... Olduğundan mücerred kitab-ı mezkûrun suret-i mündericesinin arz-ı maksadıyla bâ-tecûme arz ve nakline ictisâr eyledim şöyle ki; Sumatra’da vâki’ Açe Kıt’ası altıyüz on tarih-i hicriyesinde taht-ı himayet ve teb’iyyetine devlet-i aliyeye kabul buyrulub bundan yigirmi beş sene makdem dahi Açe emirliği tarafından der-bar-ı şevket-karara meb’uslar irsâl olunmağla tecdid-i teb’iyyet ve himayet-i muhtevi bir kıt’a ferman-ı hûmayun ile emir-i müşârün-ileyh murassa’ mecid-i nişane-i zışanı ihsan ve bu suretle kıt’a-i mezkûrenin merbutiyeti tâkir buyrulmuştur. Kuyûdât-ı tarihiyeye nazaran irsal-i salifeden Flemenk devletiyle dersa’adet de mefkad bir mu’ahede de icra emirliği ile Flemenk devleti tarafından yekt-i yeri memalikine dahil ve ta’arruz olmayışı ta’ahhüde alınmış ve tarafeyn-i ahali ve ticaretinin emin ve eman ile icra-yı ticaretine ruhsat-ı nakliyesi i’tâ olunmuştur fakat devlet-i müşârün-ileyh-i ahkam-ı mu’ahedeye mugayyır olarak Açe emirliğine aid olan bazı adalara tasallut ve Sumatra’nın cihet-i şimalisinde vâki’ bir adaya fener-i vaz’î vesilesiyle mezkûr adayı zabt etmiş ve bin iki yüz seksen sekiz (1288) senesinden beri istilay-ı memalik-i mukaddeme ile Açe emirliğine izhar-ı ‘adevvet ve ilan-ı harb ile şimdiye kadar muharebede devam etmekte bulunmuştur.

Açe emirliğine aid memalik-i humayun-u Sumatranın bir kısmı i’zâmıdır. Flemenk devletiyle İngiltere devleti beyninde akd olunmasına bir muhadede dahi Singapurdan güzarat eden hatta arz-ı coğrafi hudud-ı ittihaz olunup işbu hattın cihet-i cenubunda bulunan Malezya kıt’ası Flemenk müstemlekâtı ad olunmuş olmasına nazaran Sumatra’nın bir kısmı azami yani tamamen Açe kıt’a ve mühikkatı İşbu hudud haricinde bırakmıştır hatta coğrafyadan giren Asya kıt’ası haritasında Açe

kıt'ası Flenk devleti müstemlekatından ve Sumatra'da kıt'a-i sairesinden ayrı bir renk ile tarif olduğundan umur-ı izharında herhalde emr-i fermanına hazret-i men lehul emrindir.

Tarih 20 Ramazan sene 307 ve fi 28 Nisan 306 Batavya (Cakarta) Baş şehbenderliği, (Ahmed Rıfkı).

EK-3: BOA, Y. PRK. BŞK. 55-41 “Flemenkler tarafından keyfi idare ile yönetilen Hind adalarındaki Müslümanların haklarının gözetilmesi ve sömürgeler hükümetinin yeniden tecavüze başlayacağına dair Sumatra'daki Açe hakiminin haber göndermekte olduğunu bildiren Osmanlı Batevya Başşehbenderliği tezkiresinin hülasası.”

Yıldız Saray-ı Humayun

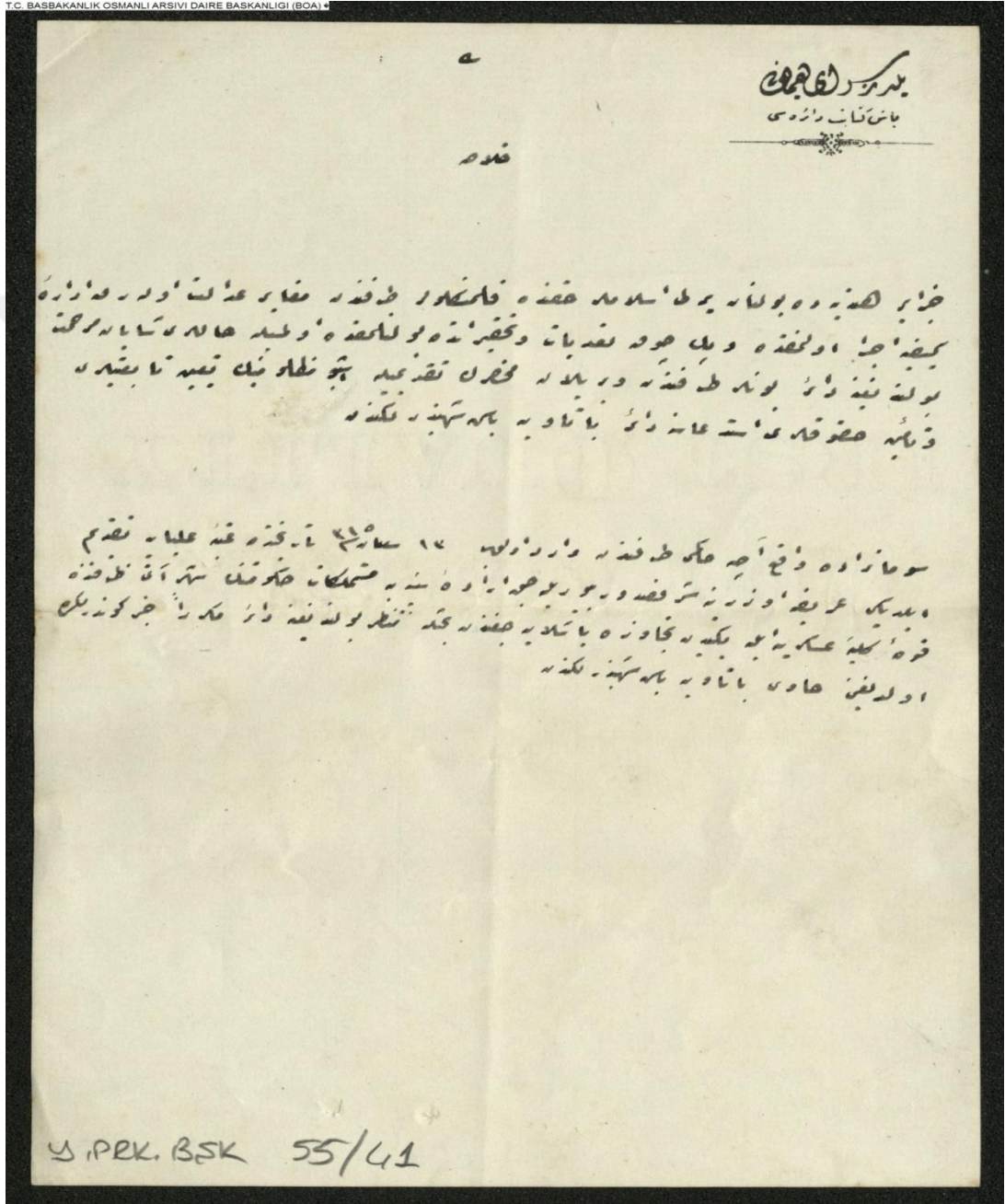
Baş Kitabet Dairesi

Hülasa

Cezayir-i Hindiyede bulunan yerli İslamlar hakkında Flemenkler tarafından muğayyir-i adalet olarak idare-i keyfiyye icra olunmakta ve pek çok taribat ve tahkiratta bulunmakta olmasıyla halleri şayan-ı merhamet bulunduğu dair bunlar tarafından verilen mahsurun takdimiyle iş bu mazlumun ta'yin-i teberriyatları ve temin-i hukukları istida'ne dair Batavya (Cakarta) Baş şehbenderliğinden;

Sumatra'da vaki' Açe hakimi tarafından varid olub 13 Nisan sene 315 tarihinde gaye-i aliyeye takdim edildiği arıza üzerine şerefsad buyrulacak irade-i seniye müstemlekat-ı hükümetin şehri ay zarfında kuvve-i külliye askeriyeye yeniden tecavüze başlayacağından cihhetle bulunduğu dair mükerreren haber göndermekte olduğunu havi Batavya Baş şehbenderliğinden.

EK-4: BOA, Y. PRK. BŞK. 55-41 “Flemenkler tarafından keyfi idare ile yönetilen Hind adalarındaki Müslümanların haklarının gözetilmesi ve sömürgeler hükümetinin yeniden tecavüze başlayacağına dair Sumatra'daki Açe hakiminin haber göndermekte olduğunu bildiren Osmanlı Batevya Başşehbenderliği tezkiresinin hülasası.”

Y.PRK.BŞK.00055.00041.001

EK-5: BOA, Y. A. HUS. 297-35-1 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin gönderdiği mektubun takdimi.”

Bab-ı Ali

Daire-i Sadaret

Amedi Devlet-i Humayun:4017

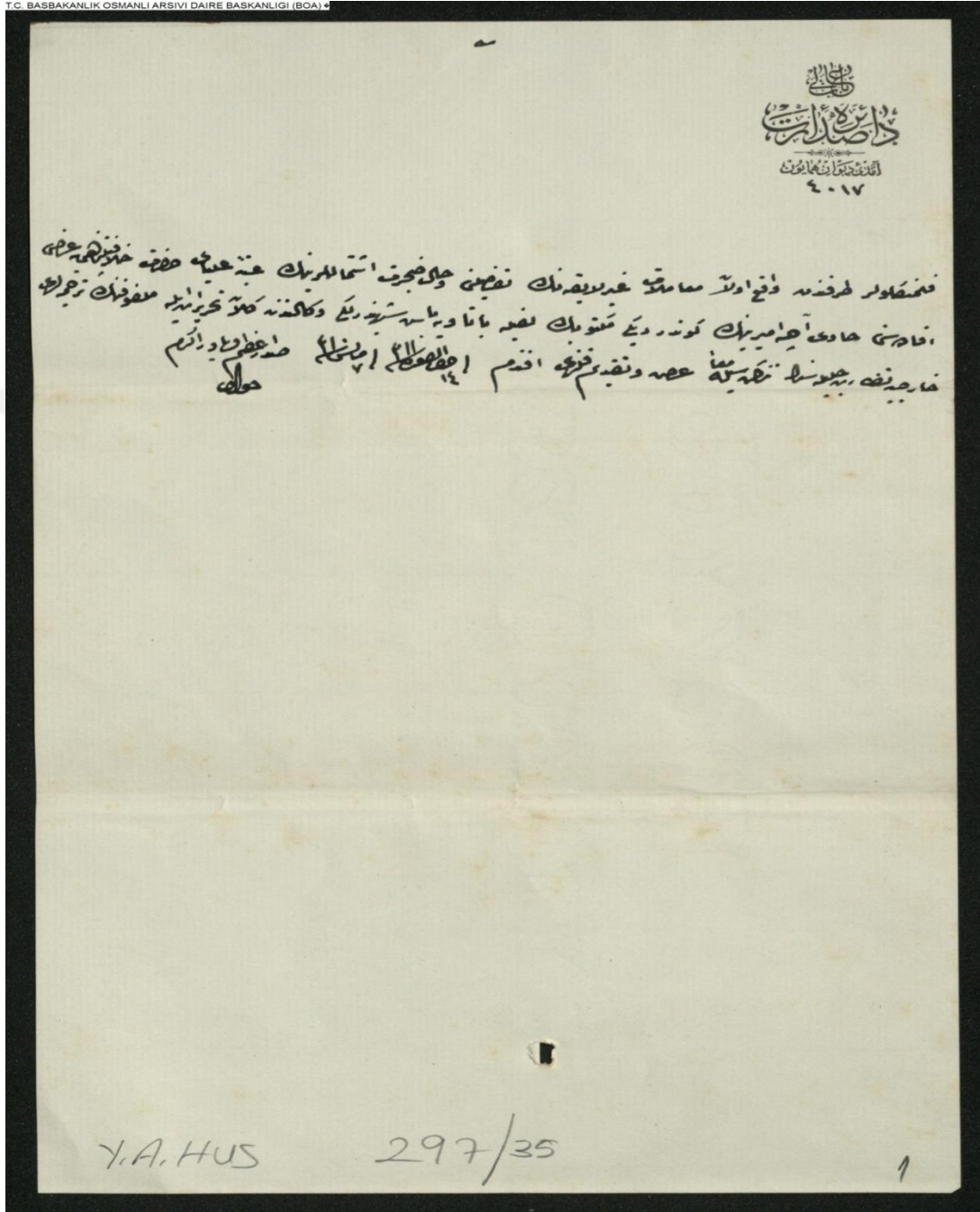
Flemenkler tarafından vaki' olan muamelat-ı gayr-i layikanın nizamını ve hal-i hicret iştimallerinin gaye-i aliyeyi Hazret-i Hilafet Penahiye arz-ı ifadesini havi Açe Emirliğinin gönderdiği mektubun leffiyle Batavya (Cakarta) Baş şebenderliği vekaletinden gelen tahrirat ile melfufunun tercümeleri Hariciye Nezaret-i Celilesinin tezkiresiyle maan arz ve takdim kılındı efendim.

Fi 14... Sene 311

Fi 7 Mayıs sene 310

SADRAZAM

EK-6: BOA, Y. A. HUS. 297-35-1 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin gönderdiği mektubun takdimi.”

Y.A.HUS.00297.00035.001

EK-7: BOA, Y. A. HUS. 297-35-2 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin gönderdiği mektubun takdimi.”

Bab-1 Ali

Nezaret-i Hariciye

Tercüme Odası – Adedi:

Hariciye Nezaretine fi 4 Nisan sene (12)94 tarihiyle Batavya (Cakarta) Baş şehbenderliği vekilinden varid olan 53 numaralı tahriratın tercümesidir.

Açe emirinden aldığım bir kıt'a mektup leffen takdim kılındı iş bu mektubun Mala Lisani üzere muharrer olduğundan tercümesi ber vech-i ati arz olunur. “ Bendeniz selefin Alaaddin bin selef-i Muhammed-i devr-i şah-ı İbn-i selef-i Alaaddin el-salef merhum Mansur Şah-ı cihan Açe Hükümetinde calis-i taht-ı hükümdar ise olup kemal-i şehbender iş bu mektubu tarafınıza gönderiyoruz.”

Aşağı Arapça yazıldığından tercümesine luzum görülmemiştir. Emr-i Ferman Hazretleri Men lehul emrindir.

Melfufat-ı tahriratın tercümesidir.

Halife-i müslüman emirü'l-mü'minin hakanü'l-azam vel-muazzam-ı gazi el-selefin Abdulhamid Han İbn-i Mevlana el-gazi Abdulmecid Han Hazretlerinin Batavya'da mukim şehbenderliğine ber vech-i ati ahval-i süziş iştimali beyan ederiz şöyle ki cenab-ı Allah ve nebi-i zişanın düşmanı olan Flemenklerin ahali-i İslam hakkında icra etmekte oldukları mezalim ve mukaddiyatı ittibaen aleyh hazret-i padişahiyyeye arz ve iblağ etmenizi rica eyleriz. Flenk hükümeti yigirmi sekiz (28) seneden beri vezir-i tahakkumuna almış olduğu ehl-i İslam derece-i nihayede eza ve cefa etmiş ve ümmet-i Muhammediyeden bir hayli katliamlar ve gerek canlar yakmıştır. Ter-i muvaredat-ı ehl-i İslam için sed ve bend edilmiş olduğu gibi İslam... Edilerek esir sıfatıyla Batavya'ya gönderilmektedir. Kutub-u tevariheyede mütala kendi aramızda olduğu üzere Açe hâkimi 1208 senesinde cennet mekan gazi-i selefin Selim Han hazretleri tarafından şerefdar olan irade-i seniye mucibince buraya sevk olunan bir miktar Osmanlıcının... İle sekiz aded topu Flenk Hükümetine karşı muharebe etmiş ve mezkûr toplar sayesinde Batavyaya dâhil olmuşdu. Şimdi ise merkulmanın hakkımızda eza ve cefası edüp ez-cümle bahr-i terk ve müvordat

dahi dini işlerimize karşı sed ve bend edilmiş olduğundan iş bu ahval-i hacerat iştimalizmin halife-i zişan ıslahat ifadesi Abdulhamid Han Efendi Hazretlerine arz ve iblağ olunmuş arzusunda bulunuyoruz.

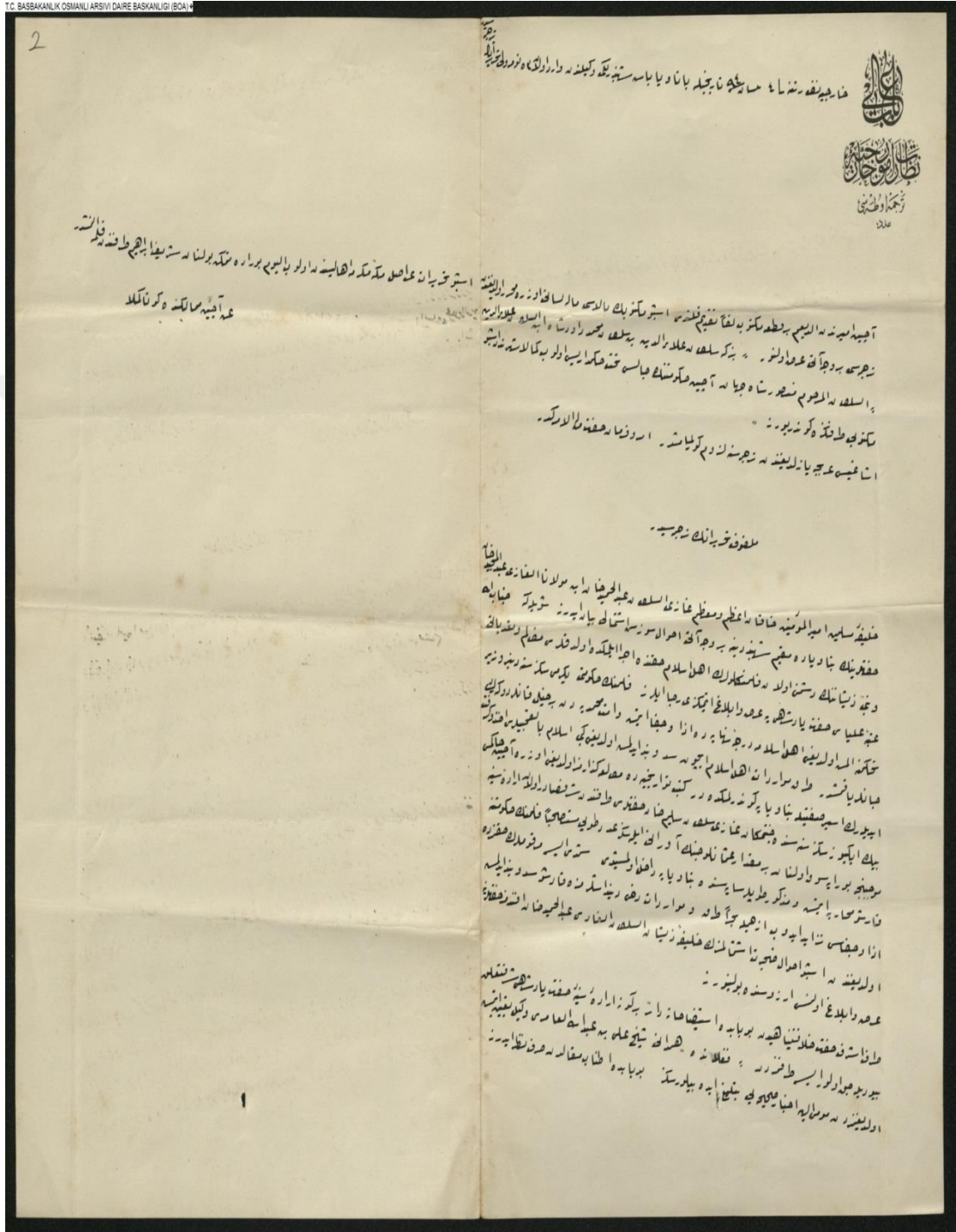
Saraf-ı? Eşraf-ı hazret-i hilafet penahiyeden bu babda istifahata dair bir güne irade-i seniye-i hazret-i padişah şereftaalluk buyrulacak olur ise tarafımızdan Hemadan-i Şeyh Ali bin Abdullah el-emir-i vekil ta'yin etmiş olduğumuzdan mümaileyh ihbar-ı sahihayı tebliğ edebilirsiniz bu babda itnab-ı mukalliden sarf-ı nazar ederiz.

İş bu tahrirat-ı arz-ı asıl Mekke-i Mükerreme ahalisinden olub el-yevmi burada mümkün bulunan Şerif İbrahim tarafından kaleme alınmıştır.

Ayn-ı Açe memalikinginde kütâ-i kemal

EK-8: BOA, Y. A. HUS. 297-35-2 "Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin gönderdiği mektubun takdimi."

EK-9: BOA, Y. A. HUS. 297-35-3 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin gönderdiği mektubun takdimi.”

Bab-1 Ali

Daire-i Hariciye

Mektubu Kalemî – Adedi: 611

Huzur-u Muğayyir Hazret-i Sadaret Penahi

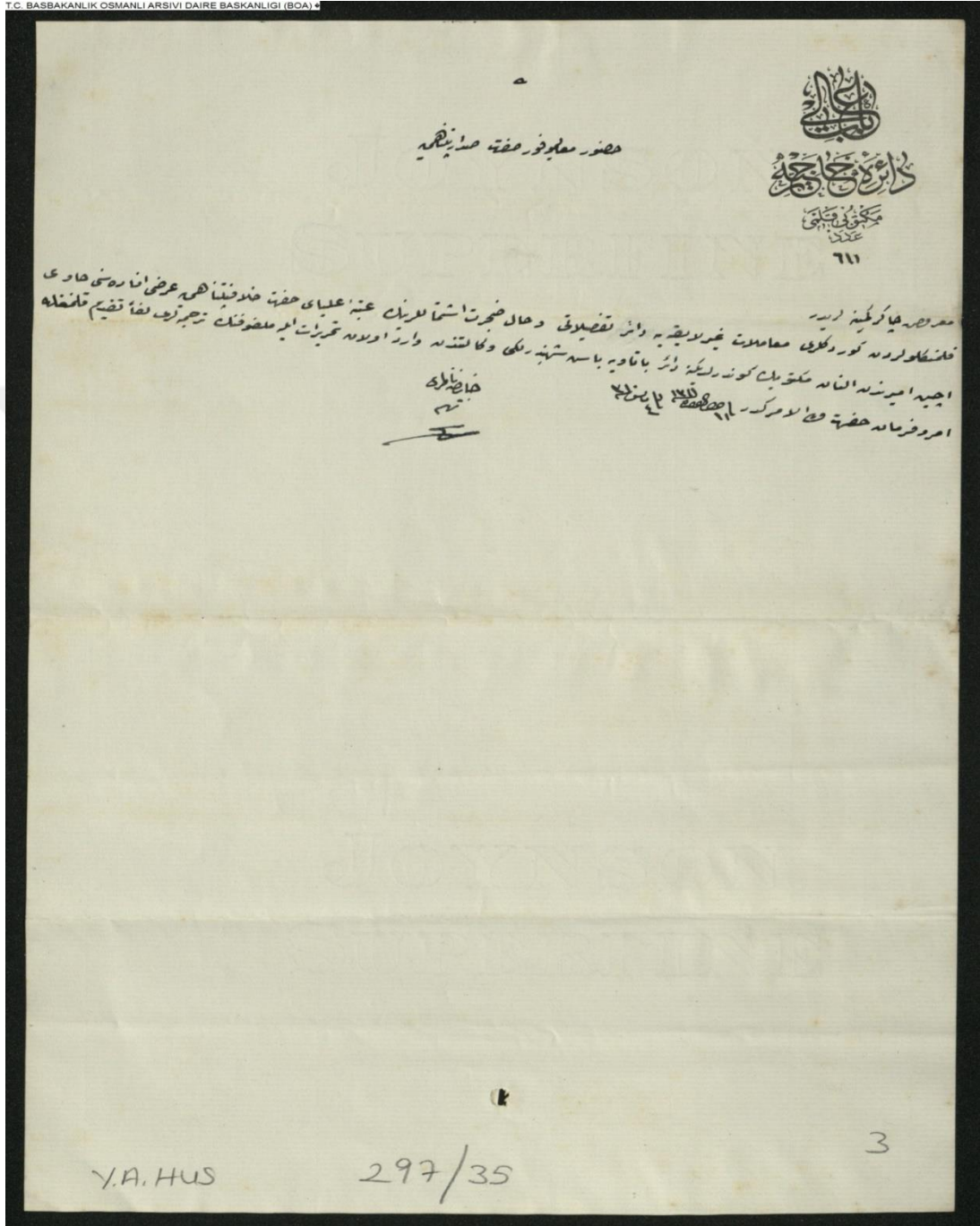
Flemenklerden gördükleri muamelat-ı gayri layıkaya dair tafsilatı ve hal-i hicret iştimallerinin ‘utbe-i aliyayı hazret-i hilafet penahiye arz-ı enademesi? havi Açe emirinden alınan mektubun gönderildiğine dair Batavya (Cakarta) Baş şehbenderliği vekaletinden varid olan tahrirat ile melfufunun tercümelere leffen takdim kılınmakla emr-i ferman hazret-i men lehul emrindir.

Fi 11 Ağustos sene 1311

Fi 4 Mayıs sene (1)310

HARİCİYE NAZIRI

EK-10: BOA, Y. A. HUS. 297-35-3 “Flemenklerin yaptığı haksız ve uygunsuz muameleden şikâyeti ve hallerinin Padişah'a arzı ifadesini hâvî Açe (Cava Adası) emîrinin gönderdiği mektubun takdimi.”

EK-11: BOA, MV. 42 65 1 (TABLO) “Sumatra adasında daha önce kazı yapan İzmir’de mukim Fransız General Konsolosu Şampuvaza’ya tekrar hafriyat izni verilmesi.

Meclis-i Vükela Müzekaratına Mahsus Zabita Varakasıdır

Cild Rakamı	Hazır Bulunan Zevat-ı Fehhamın Esamesi				Zabita Rakamı		
Meclisin Keşşadı					Tarihi Rumi/Arabi		
Saat/Refika					12 Nisan 305 23 Şaban 301		
Müzakere olunan muvaddede-i mutaalık varakanın nev’iyle hülasa-i meali ve Bab-ı Ali evrak odasınınca numrosu ve meclis-i ahvalisi tarihi ve melfufatı kıt’a olduğu							
Tarih-i Havalisi	Evrak Odası Numarası	Aded-i Melfufatı	Nev’i				
Rumi / Arabi	176		Muhabberat-ı Tezkir				
Hülasa-i Meali							
Mukaddema Sumatra cezaresinde keşif ve ihrac eylediği heykel parçalarını taharri etmek üzere mahalli mezkurede tekrar hafriyat icrasına müsaade-i itası İzmir’de mukimzata General Mösyö Şampuvaze tarafından istiâ olunacağı ve ol-babda müze-i humayun müdürlüğüyle icra kılınan muhaberatın bahisle istifar rey’i haced-i maarif nezaretinin makam-ı resmi sadaretine muhabere tezkeresi.							
Kararı							
Suret-i iş’ara gelipte mezkur heykel elde bulunması hasebiyle ber vech-i atin parçalarından istifade mümkün olacağından isna-yı hafriyatda zuhur ederek asardan yalnız heykel parçaları kendisine aid olup ve kusur-u asar ber mucib nizam-ı müze-i humayuna ve beraat şartıyla hafriyat icrasına ruhsat-ı İt’ası münasib olacağı anlaşılmış oluna. Beraat-ı eş’ar tekrar hafriyat icrasına mümaileyh ruhsat itasıyla bulunacak parçaların bil-istifade nakıl ve icrasına müsaade olunmak üzere keyfiyetin Bab-ı Alide asgari nezaret-i müşarünileyhe cevab-ı samî tastir-i tezkiye..... aliyeye iş’ardır.							
Müşteşarlığa Mahsus İmza Mahalli	Amedicilikle Mahsus İmza Mahalli	Amedi Mahsus İmza Mahalli		Zabıt Müsveddelerine Mahsus İmza Mahalli			
Tarih:	İmza:	Tarih:	İmza:	Tarih: 27 Sin 306	İmza:	Tarih: 23 Şaban 306	İmza:

EK-12: BOA, MV. 42 65 1 (TABLO) "Sumatra adasında daha önce kazı yapan İzmir'de mukim Fransız General Konsolosu Şampuvaza'ya tekrar hafriyat izni verilmesi.

2

65

جنس دلالہ داراۃ الفنون صلی علیہ وسلم

ضمانت	عبد الرحمن
تاریخ	عاشور اولاد ذوق قمارک مسکن
محل	
مستحق	

ازکار اولاد مورثان و ذریعہ زید و علی و ابی طالب و اولاد اہل بیت و اولاد علی بن ابی طالب و اولاد فاطمہ زہرا و اولاد محمد باقر و اولاد سید الشہداء و اولاد ائمہ اطہر علیہم السلام و اولاد صلوات اللہ علیہم اجمعین

نوع	حدود معلومہ	ازکار اولاد مورثان	تاریخ حوالہ
مقدار	۱۷۶	عربی	روز

مبلغ معلومہ

مبلغ معلومہ ۱۷۶ روز عربی

نیز

مبلغ معلومہ ۱۷۶ روز عربی

مبلغ معلومہ ۱۷۶ روز عربی

مبلغ معلومہ ۱۷۶ روز عربی

مبلغ معلومہ ۱۷۶ روز عربی

مبلغ معلومہ	مبلغ معلومہ	مبلغ معلومہ	مبلغ معلومہ	مبلغ معلومہ	مبلغ معلومہ
۱۷۶	۱۷۶	۱۷۶	۱۷۶	۱۷۶	۱۷۶

MV.00042

EK-13: BOA, HR. SYS 2413-29 “Sumatra adasındaki İngiliz misyonerlerinin çıkarttığı gazetede yayınlanan Osmanlı aleyhtarı yazıya karşı yayınlattığı gazete yazısının k p r  ve Fransızca tercümesi ilişik olarak Batavya (Cakarta) Şebenderliği tahriratı.

Hariciye Nezaret-i Celilesi Canib-i Samisine

Emr-i İdareye M diriyet-i Umumiyesi

Maruz  aker-i kemineleridir

Hükümet-i seniyyeye türlü türlü iftira ve Őube-i Osmaniye'nin huzur ve rahatını selb-i maksad İngiliz misyonerleri tarafına Sumatra adasında vâki' Hollanda h k metine isyan ile ma'ruf A e kabilesini cezire-i mezk rede meskun teb'a-i tahtına g ya isyana teşvik eylediğine dair neŐredilen havadis-i tekbiz ettirilerek bir kıt'a nüshası cenab-ı efendimizde buyrulmak üzere tercümesiyle maan neffen takdim kılınmıŐtır. Ol-babda ve hemen emr-i ferman hazret-i menleh l emrindir.

Fi 3... 1333, 1/14 ... sene 1332 (1915)

Bataviya (Cakarta) Baş ŐebenderliĐine

**EK-14: BOA, YA. HUS. 398-110-1 “Flemenk Hükümeti tarafından
“Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.**

Bab-ı Ali

Daire-i Sadaret

Amedi Divan-ı Humayun

Adedi: 522

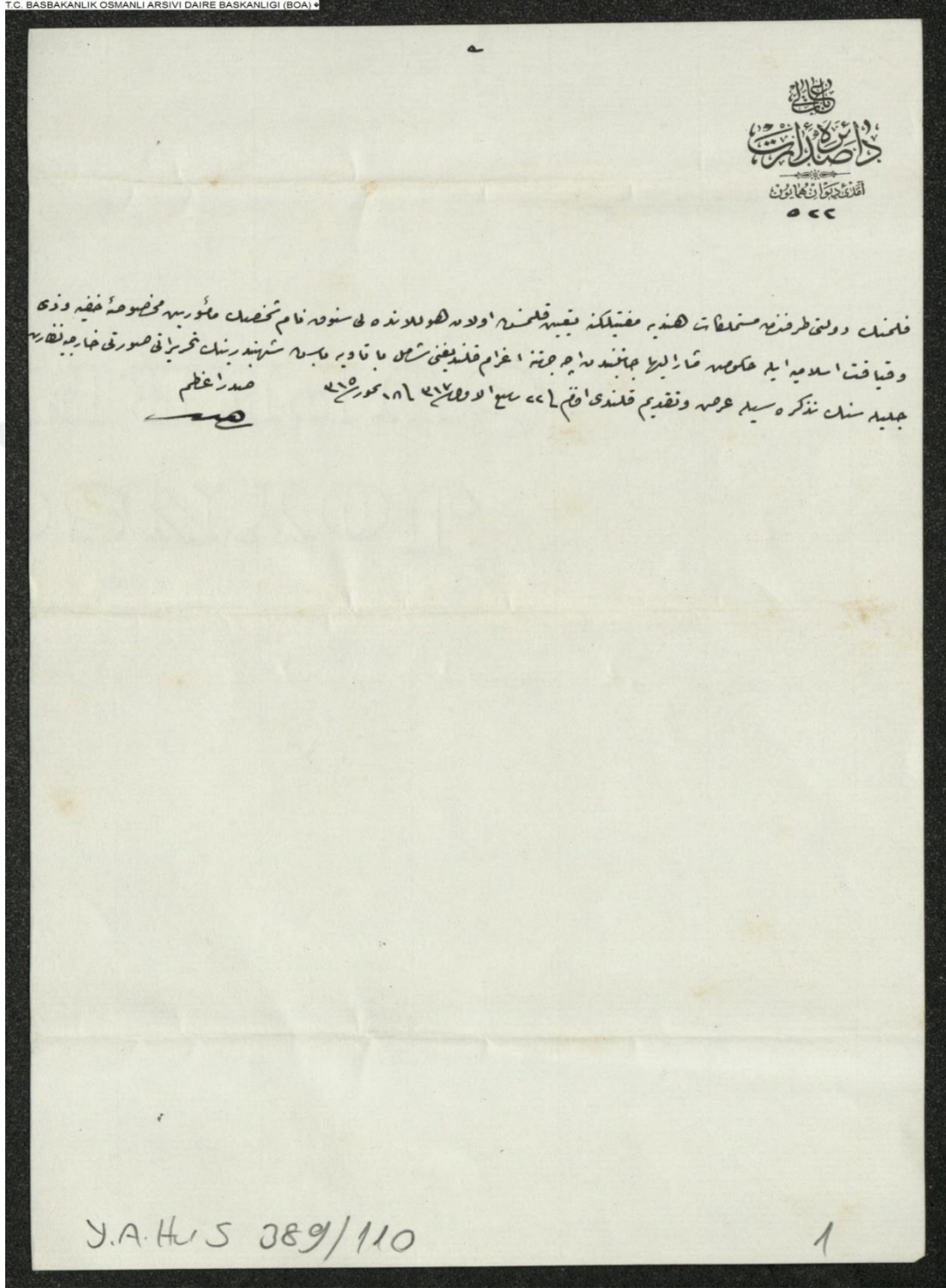
Flemenk Devleti tarafından Müstemlekat-ı Hindiye müftülüğüne ta'yin kılınmış olan Hollandalı Senuk nam şahsın memuriyet-i mahsusa-i hafiye ve zî ve kıyafet-i İslamiyye ile Hükümet-i muşarun-ileyh canibinden Açe cihetine iğram kılındığı şamil Batavya (Cakarta) Baş şehbenderliğinin tahrirat-ı sureti Hariciye Nezreti-i Celilesinin tezkeresiyle arz ve takdim kılındı efendim.

Fi 22...sene 1317

Fi 18 Temmuz sene 1315

SADRAZAM

EK-15: BOA, YA. HUS. 398-110-1 “Flemenk Hükümeti tarafından
“Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.

Y.A.HUS.00398.00110.001

EK-16: BOA, YA. HUS. 398-110-2 “Flemenk Hükümeti tarafından “Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.

Bab-ı Ali

Daire-i Hariciye

Mekteb-i Kalemî – Adedi:

Haziran sene 1315 tarihli Batavya (Cakarta) Baş şebenderliğinde memuriyet-i tahriratın suretidir.

(15 Temmuz sene 1315 tarihli tezkirenin melfufudur.)

Bu kere istihsal eylediğim malumat-ı mahsuseye nazaran Flemenk Devleti 24 Mayıs sene 1315 tarihi ve 15 – 243 numaralı tahrirat-ı hakinamla arz kılınmış olduğu vecihle Açe üzerine vuku bulan hareket-ı cedide-i askeriyesi münasebetiyle vaktiyle her nasıl ise Mekke-i Mükerrremeye duhûl ile sinin ve fira ikamet ve ekmel-i tahsil-i Arabi eylemiş ve nihayet Fransız Konsolosunun ihbar vak’ası üzerine Hicaz vilayet-i celilesi tarafından tard ve teb’id edilmiş ve devlet-i müşarünileyh canibinde Müstemlekat-ı Hindiye müftülüğüne ta’yin kılınmış olan Hollandalı “Senuk” nam-ı münafık bu kere ahaliyi ifale çalışmak ve kendisini Devlet-i Aliye memur-u mahsusu suretinde göstererek Flemenk Devleti ita’atini nasihat ile memuriyet-i mahsusa-i hafiye ve İslam zî ve kıyafetiyle Açe’ye iğram eylemiş olduğu maruzumdur, olbabda.

Aslına mutabıktır.

**EK-18: BOA, YA HUS 398-110-3 “Flemenk Hükümeti tarafından
“Senuk” adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.**

Bab-ı Ali

Daire-i Hariciye

Mekteb-i Kalemî Adedi:1549

Huzur-u Sami Hazret-i Sadaret Penahi

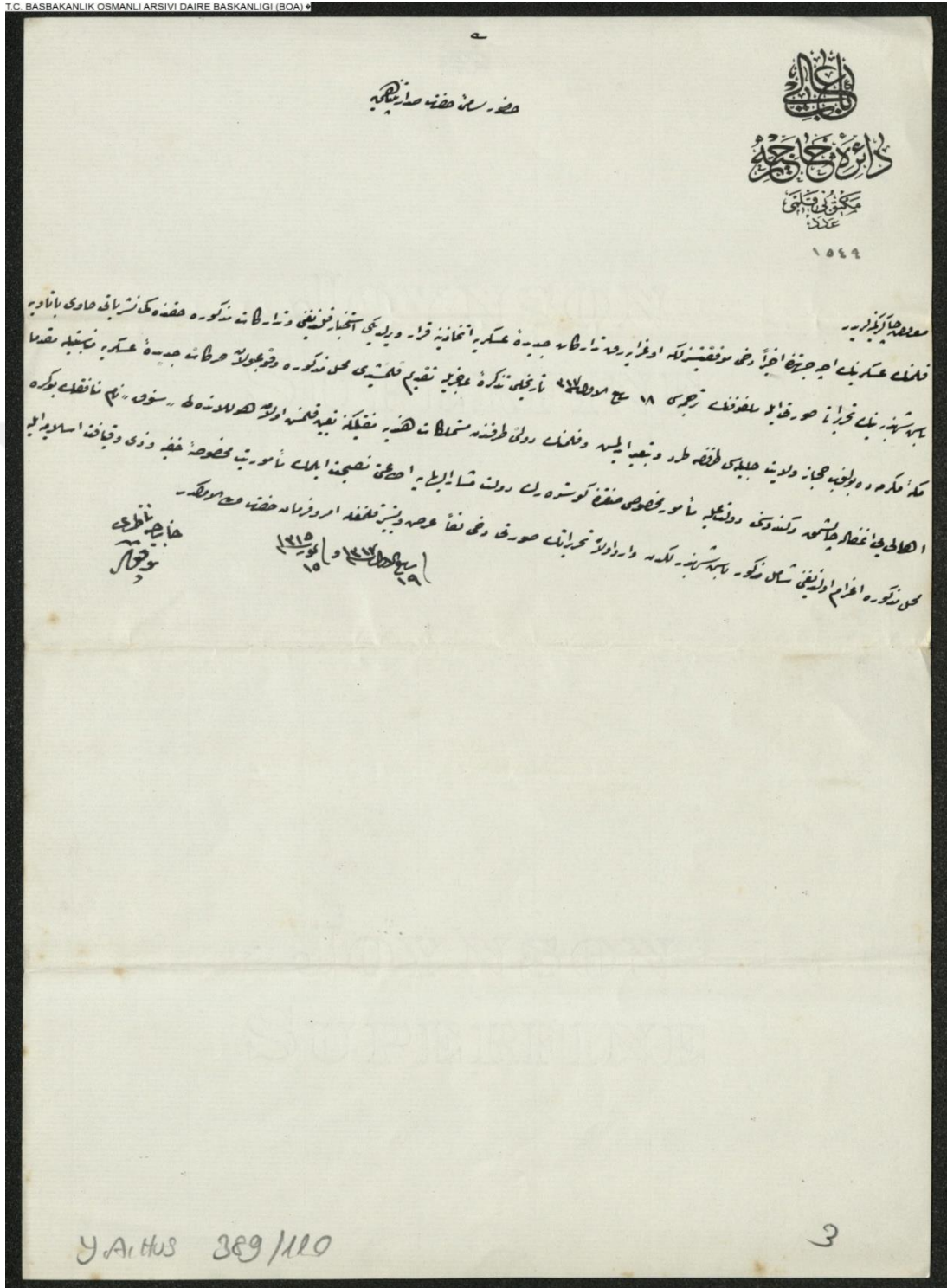
Flemenk askerinin Açe cihetinde ahiren dahi muvafakiyesizliğe uğrayarak tedarikat-ı cedide-i askeriye ittihazına karar verildiği istihbar kılındığı ve tedarikat-ı mezkure hakkındaki neşriyatı havi Batavya (Cakarta) Baş şebenderinin tahriratı sureti ile melfufun tercümesi 18 Rebiü'l-Ahir sene 317 tarihli tezkire-i acziyle takdim kılınmıştı mahalli mezkûrda vuku bulan harekat-ı cedide-i askeriye münasebetiyle mukaddema-i Mekke-i Mükerrerede bulunub Hicaz vilayet-i celilesi tarafından tard ve teb'id edilmiş ve devlet-i müşarünileyh canibinde Müstemlekat-ı Hindiyeye müftülüğüne ta'yin kılınmış olan Hollandalı “Senuk” nam-ı münafık bu kere ahaliyi ifale çalışmak ve kendisini Devlet-i Aliye memur-u mahsusu suretinde göstererek Devlet-i Aliye-i Müşarünileyh itaati nasihat eylemek memuriyet-i mahsusa-i hafiye ve zî ve kıyafet-i İslamiyye ile mahalli mezkure iğrar olunduğu şamil mezkur baş şebenderlikten varid olan tahriratın sureti dahi leffen arz ve beşer kılınmakla emr-i ferman hazret-i men lehul emrindir.

Fi ...sene 317

Fi...sene 315

HARİCİYE NAZIRI

EK-19: BOA, YA HUS 398-110-3 "Flemenk Hükümeti tarafından "Senuk" adlı müftünün Açe cihetine memur gönderildiği.

EK-20: BOA, YA HUS 386-52-1 “Cezayir-i Hindiye'de, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.

Bab-ı Ali

Sadaret Dairesi

Akd-i Divan-u Humayun -257-

Cezayir-i Hindiyede Açe Memaliki müstesna olacağı halde Hutebâ-yi Arabın bulunmadığı cevami'-i şerifede nam-ı name-i hazreti penahi olarak hutbe-i kıraat edilmekte olacağı istihbar kılınması üzerine Sumatra'da kain deli ve rebut?? kıt'aları hükâmına ayrılan izahadata mebni oralarda iş bu farizânın ifasına itibar olunmuşsada kıt'at-ı sairedeki bilad için Batavyada (Cakarta'da) cemaat-i İslamiyye namına müslüman suretinde Hollandalı müstefşik? Bir protestan ma'da müfti olacağını ve iktiza edenlere tevzi edilmek üzere dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuasının irsal-i lüzumunu havi Batavya Baş şebenderliğinden alınan iki kıt'a tahriratın suretleri Hariciye Nezaret-i Celilesinde tezkiresiyle maan arz ve takdim kılınsa? Efendim.

Fi 10 Safer sene 1316

Fi 17 Haziran sene 1314

SADR-I AZAM

EK-22: BOA, YA. HUS. 386-52-2 “Cezayir-i Hindiyede, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.”

Bab-ı Ali

Daire-i Hariciye

Mektubu Kalemî âdeti -1245-

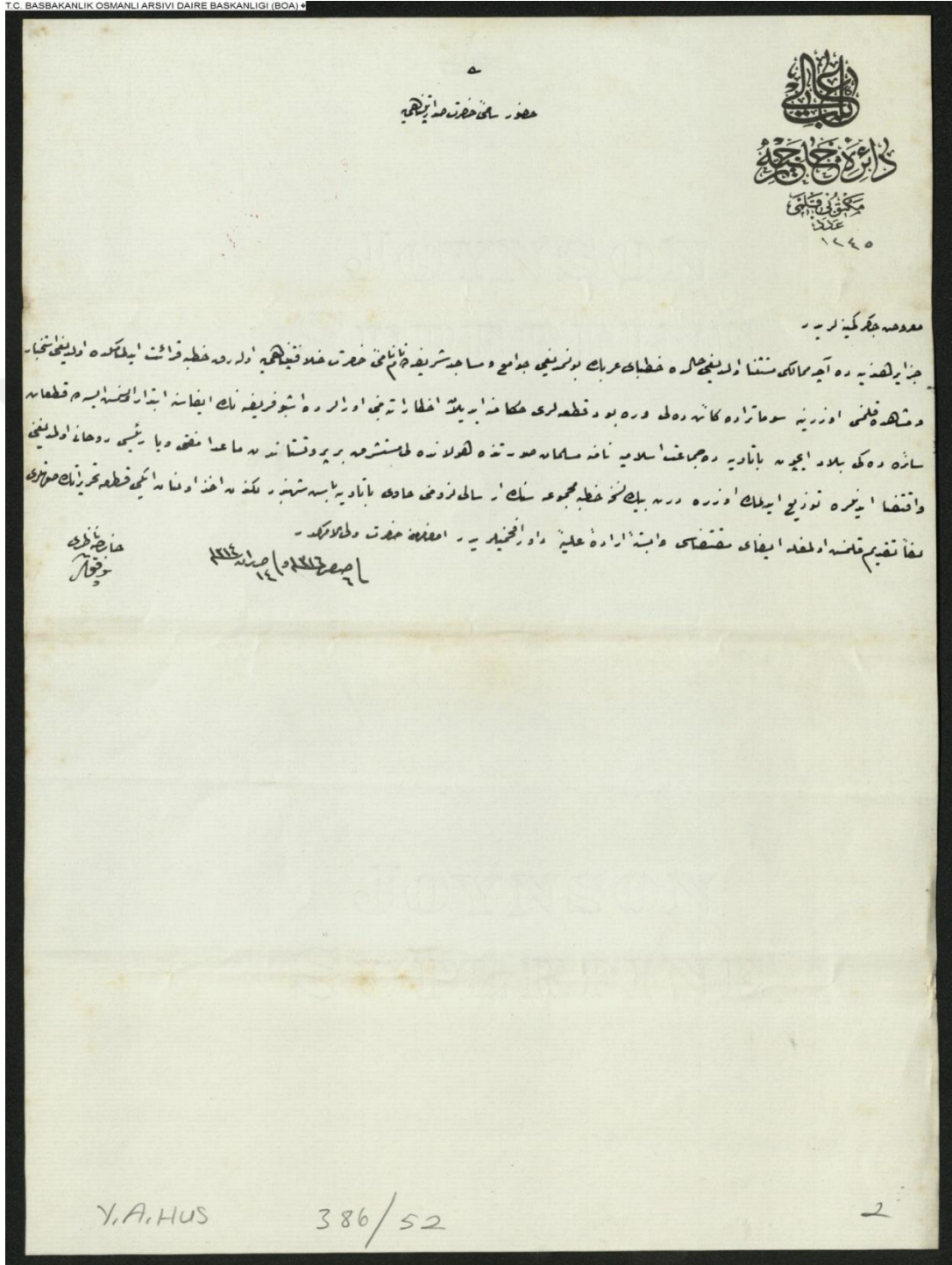
Cezayir-i Hindiyede Açe Memaliki müstesna olduğu halde Huteba-yı Arabın bulunduğu cevami-i ve mesacid-i şerifede name-i hazret-i hilafet penahi olarak hutbe-i kıraat edilmekte olduğu istihbar ve müşahade kılınması üzerine Sumatrada kain deli ve rebut?? Kıt'alarını hükamına ayrılan ihtarata mebni oralarda iş bu farızanın ifasına ibtidar olunmuş ise de kıt'at-ı sairedeki bilad için Batavya'da (Cakarta'ta) cemaat-i İslamiyye namına müslüman suretinde Hollandalı müsteşrik bir protestan mada müfti veya reis-i ruhani olmadığını ve iktiza edenlere tevzi edilmek üzere dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuasının irsal-i lüzumunu havi Batavya Baş şehbenderliğinden ahz olunan iki kıt'a-i tahriratın suretleri leffen takdim kılınmış olmağla ifa-i muktezasıda irade-i aliyeye devri efhämileridir Hazret-i veliyül emrindir.

Fi Safer 1316

Fi Haziran 1314

HARİCİYE NAZIRI

EK-23: BOA, YA. HUS. 386-52-2 “Cezayir-i Hindiye'de, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.”

EK-24: BOA, YA. HUS. 386-52-4 “Cezayir-i Hindiye'de, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.”

Bab-ı Ali

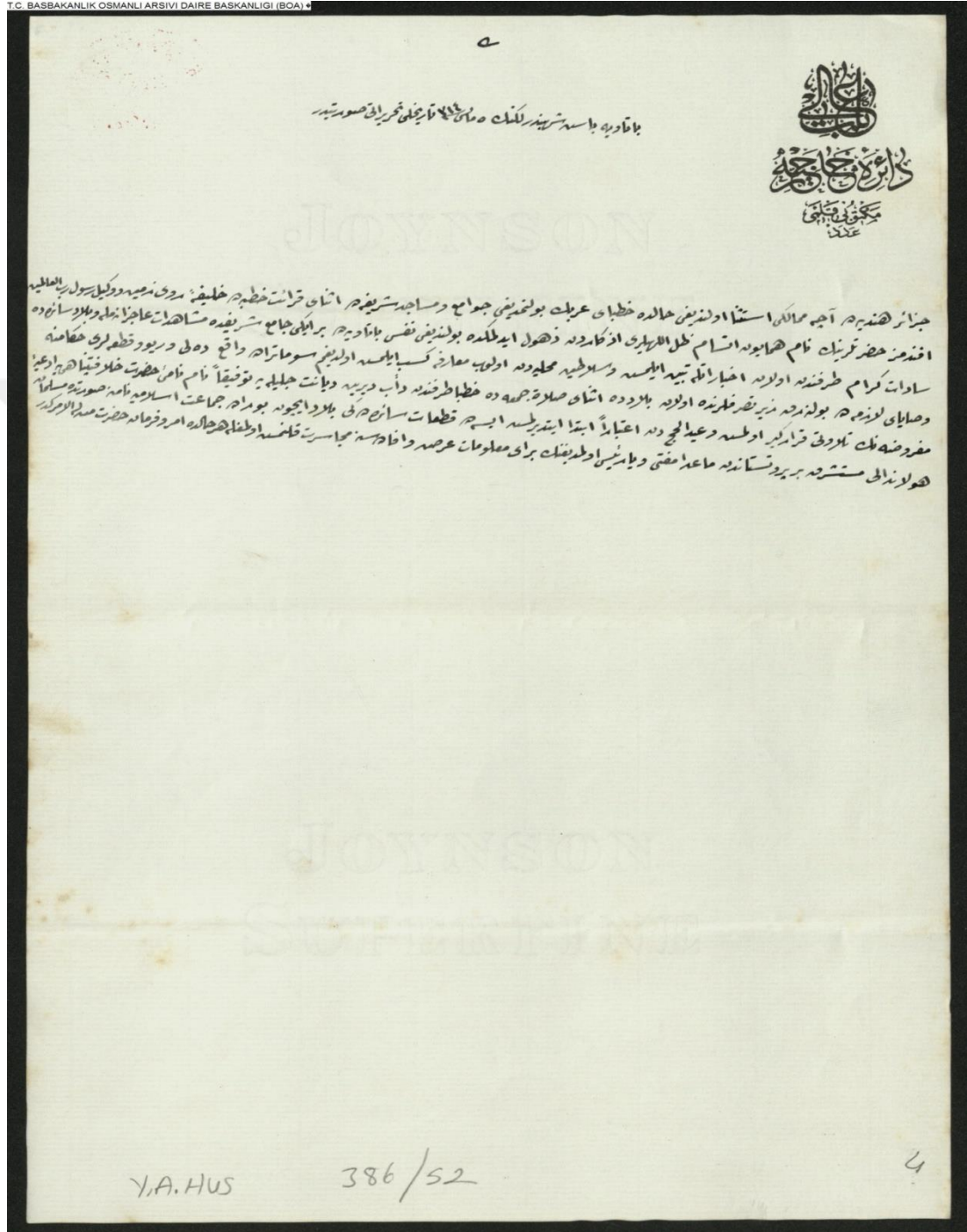
Daire-i Hariciye

Mektubu Kalemî adeti.

Batavya (Cakarta) Baş Şehbenderliğinin Mayıs 1314 Tarihli Tahriratın Suretidir.

Cezire-i Hindiyede Açe Memaliki müstesna olduğu halde Huteba-yı Arabın bulunduğu cevami-i ve mesacid-i şerifede isna-i kıraat hutbede halife-i ru-i zemin ve vekil-i Resul-u rabbul alemin efendimiz hazretlerinin nam-ı humayun iktisam-ı zilh-i ileyhleri ezkardan zuhul edilmekte bulunduğu nefis-i Batavyada bir-iki camii-i şerifede müşahadat-ı acizanemle ve bilad-ı sairede sadat-ı ikram tarafından olan ihbaratla tebyin eylemiş ve selatin-i mahalliyede olub muarefe kesb eylemiş olduğum Sumatrada vaki deli ve REBUT??Kıt'aları hükamına ve saya-yı lazimedede bulunarak zir-i tariflarında olan biladda isna-yı salata Cuma'da huteba tarafından daib ve derin diyanet-i celileye tevfikeyen nam name-i hazret-i hilafet penahiye ed'iyeye mefruzanın tilavet-i kıraat-ı kübra olmuş ve idü'l-hacdan itibaren ibtida ettirilmiş isede kıt'at-ı sairedeki bilad için burada cemaat-i İslamiyye namına surette müslüman Hollandalı müsteşrik bir protestan maada müfti veya reis olmadığının bir ay malumat-ı arz ve ifadesine mücareset kılınmış olmağla herhalde emr-i ferman hazret-i men lehül emrindir.

EK-25: BOA, YA. HUS. 386-52-4 “Cezayir-i Hindiye'de, Açe memaliki müstesna, camilerde padişah namına hutbe okunmadığı için, oralara dört bin (4000) nüsha hutbe mecmuası gönderilmesi.”

EK-26: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 233 Nolu Hüküm

“Açe Padişahı Sultan Alâeddin'in, Portekizliler'in müslümanlara saldırılarda bulduklarını bildirip yardım talep etmesi üzerine Bender-i Süveys'den on beş kadirga ve iki barçanın yeterli miktarda asker ve levazım ile Açe'ye gitmek üzere görevlendirilip gemilere ve askerlere Kurdoğlu Hızır'ın başbuğ tayin edildiği; görevli herkesin adı geçene itaat etmesi, adı geçenin de Sultan Alâeddin'in münasib göreceği şekilde hizmette bulunması ve emrindekilerden kendisine itaat etmeyenlerin hakkından gelmesi.”

Nişân-ı hümayûn hükmi oldur ki: Hâliyâ Açı Pâdişâhı olan cenâb-ı emâret-me'âb Sultân Alâ'eddîn dâmet ma'âlîhi Âsitâne-i Sa'âdetüm'e mektûb ü âdem gönderüp; "ol cevânibde ba'zı ehl-i İslâm üzerine Portugal keferesi müstevlî olup ve kendü vilâyetine dahı dahl ü tecâvüz üzre olup ol cevânibde olan ehl-i İslâm'un mu'âveneti için Atebe-i Ulyâm'dan bir mikdâr gemiler ve yarak u asker" recâ itmeğin selâtîn-ı âlî-mikdârın istid'â vü iltimâsları hayyiz-i kabûlde vâkı' olmak âdet-i hasene-i havâkîn-ı evreng-nişîn olmağın ol cevânibde olan ehl-i İslâm husûslarında mezîd-i merhamet-i husrevânem zuhûra gelüp küffâr-ı hâksârın def' u ref'ları için Bende[r]-i Süveys'den on beş pâre kadirga ile iki pâre barça ve sâyir levâzımı virmek emridüp zikrolunan gemilere ve asker-i zafer-rehberine bir serdâr-ı âlî-mikdâr-ı azîmü'l-iktidâr lâzim olup eyle olsa; bundan akdem mahrûse-i Mısır İskenderiyyesi'nde sancak ile Kapudân olan iftihâ- ru'l-ümerâ'i'l-kirâm Kurd-oğlı Hızır dâme izzühûnun vüfûr-ı firâset ü kiyâset ve fart-ı şecâ'at ü şehâmeti[ne] i'timâd-ı hümayûnum olmağın irsâl olunacak merâkib-i kevâkib-şümâr ve asâkir-i nusret şi'âra mûmâ-ileyhi serdâr u kapudân nasbidüp bu nişân-ı hümayûn-ı sa'âdet-makrûnı virdüm ve buyurdum ki: Fermân-ı celîlü'l-kadrüm üzre ta'yîn olunan gemiler ve asker ile müşârun-ileyh taraflarına teveccüh eyleyüp inâyet-i Hakk celle ve alâ ile inşâ'a'llâh varup müşârun-ileyhe mülâkî olunca eger gemileri eger askeri hüsn-i tedârük ile hıfzeyleyüp varup mûmâ-ileyhe vusûl buldukda, eger küffâr-ı hâksârın def' u ref'ında eger teshîri lâzim olan kal'aların istihlâsında müşârun-ileyh Açı pâdişâhı vech ü münâsib gördüğü üzre hıdmet ü yoldaşlıkda bulunup müşârun-ileyhün sözine muhâlefet itmeye ve bile koşılan eger Dergâh-ı Mu'allâm kullarından ve mahrûse-i Mısır kullarından ve sâyir asker halkı ve gemi re'îsleri ve sâyir halkı ve

bi'l-cümle asâkir-i mansûrenün vazî' u refî'ı ve saġîr u kebîri müşârun-ileyhi kendülere serdâr bilüp sözine aslâ muhâlefet ve emrine mu'ânedet itmekden hazer eyleyeler. Her kim inâd ü muhâlefet ider ise mecâl virmeyüp hakkından gele ki, sâyirlerine mûcib-i ibret vâkı' ola.

Yazıldı. Bu dahı. Fi't-târîhı m.

EK-27: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 234 Nolu Hüküm

“Açe Padişahı Sultan Alâeddin elçi ve mektup göndererek Portekizliler'in müslümanlara saldırılarda bulduklarını bildirip yardım talep ettiğinden, Süveys'de bulunan donanmadan on beş kadirga ve iki barçanın donatılıp içine yeteri kadar top, silâh ve mühimmât ile cenkçi vs. asker konulması ve askerlerin bir yıllık zahire ve mevâciblerinin de tedarik edilerek başbuğ tayin olunan Kurdoğlu Hızır Kaptan'a teslim edilmesi; erzak kadirgalara sığmazsa barçalara yüklenerak gönderilmesi; barçaların dönüşte baharat yükleyip getirmeleri; Açe padişahının adamlarına da, memleketlerine götürmek üzere Mısır'dan bakır, at, silâh vs. satın almak isterlerse engel olunmaması.”

Hâliyâ Açı Pâdişâhı olan cenâb-ı emâret-me'âb Sultân Alâ'eddîn Südde-i Sa'âdetüm'e ilçi vü nâme gönderüp; "ol cevânibde olan ehl-i İslâm'un ekser vilâyetine Portugal keferesi müstevlî olup kendü vilâyetine dahı dahl ü tecâvüz üzre olup a'dâ-yı dînün def'ı için bir mikdâr gemi vü asker ü yarak gönderilmek" bâbında istid'â-yı inâyet idüp dâyimâ ehl-i İslâm-ı fevz-encâm haklarında merhamet ü şefkat-i pâdişâhânem makrûn olmağın Bender-i Süveys'den on beş pâre kadirga ve iki pâre barça ve hısâr döğmek için kifâyet mikdârı badaluşka ve şakloz ve hevâyî top ve ana göre barut virüp ve üç yüz kazma ve üç yüz kürek virilmek emridüp bu bâbda irsâl olunacak gemilere sâbıkâ İskenderiyye Kapudânı Kurd-oğlı Hızır dâme izzühû kapudân ve askere ser-asger ta'yîn olunmuşdur. Müşârun-ileyhün ilçileri dahı müteferrika re'îslerden mukaddemâ ol cânibden bile gelen Lutfî ve Mısır çavuşlarından olup hâliyâ Dergâh-ı Mu'allâm çavuşlarından olan Mustafâ zîde kadruhümâ bile koşulup irsâl olundu. Buyurdum ki: Varup vusûl buldukda, te'hîr u terâhî itmeyüp fermân-ı şerîfüm üzre bender-i mezbûrdan on beş pâre yarar kadirga ve iki pâre barça tedârük ü ihzâr eyleyüp eger re'îsleridür ve eger tüfenkcileridür ve âlet-i cengleridür ve eger () ve eger kürekcileridür ve sâyir yat u yarağ u mühimmâtıdır; bî-kusûr müheyyâ eyleyüp dahı erbâb-ı mevâcibe ve bile irsâli lâzım olan askerün birer yıllık mevâciblerin ve zahîrelerin dahı tedârük idüp barçalara tahmîl eyleyüp müşârun-ileyh Hızır dâme izzühûya teslîm idüp ilçileri ve mezbûr Lutfî ve Mustafâ'yı bile koşup irsâl eylesin ve barçalar, ol cevânibde bahâr vardur; anı tahmîl idüp getüreler ve bi'l-cümle –bu'd mesâfedür– eger gemilerin eger

gidecek askerün mühimmât ü levâzimlerinde kusûr u noksân olmaya; deryâda muzâyaka lâzim gelmeyüp inâyet-i Hakk celle ve alâ ile mürûr ideler. Bu hükm-i şerîfüm ne gün varup ne vechile tedârük olunup ne zamânda irsâl olunmak kâbil olduğın yazup bildüresin ve müşârun-ileyh için âdemleri at u yarak u nühâs ve sâyir levâzimlerin alup gitmelü olduklarında kimesne mâni' u dâfi' olmaya ve askerün emrolunan bir yıllık zahîrelerin kadırgalara, kifâyet itmez ise barçalara tahmîl eylesin; öteden berü bahâr yüklene. Yazıldı. Kapudâna gönderildi; ulaştırmağ için.

Fî 23 Rebî' u'l-âhır, sene: 975

EK-28: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 236 Nolu Hüküm

“Kurdoğlu Hızır Kaptan'ın Açe Padişahı Sultan Alâeddin'den gelen yardım talebi üzerine, yardıma gidecek gemilere ve gemilerde bulunan askerlere kaptan ve başbuğ tayin olunduğu; bu sebeple gerekli hazırlıkları yapıp mevsimi geldiğinde Açe'ye gidip Açe padişahına O'nun uygun göreceği şekilde hizmet edip karşı gelmekten sakınması ve maiyyetindeki askerleri de iyi zaptetmesi; ayrıca hizmette üstün gayret gösterenlere de istihkaklarına göre tevcihatta bulunması.”

hüküm ki:

Hâliyâ senün hüsn-i firâset ve vüfûr-ı kiyâset ve fart-ı şecâ'at ve kemâl-i şehâmetüne i'timâd-ı hümâyûnum olmağın cenâb-ı emâret-me'âb Açı pâdişâhı dâmet ma'âlfîhiye irsâl olunan on beş pâre kadırğa ve iki pâre barça ile gidecek askere seni serdâr u kapudân nasbidüp ol bâbda zikrolunan asker seni serdâr bilmek için sana berât-ı hümâyûnum irsâl olunmuşdur. Gemileri ve askeri ihzâr idüp ve bir yıllık mevâcibleri ve zahîrelerin tedârük idüp sana teslîm idüp göndermek için Mısır beğlerbeğisine hükm-i şerîfümle müşârun-ileyhden gelen ilçi ve bile koşılan hâssa re'îslerden Lutfî ile Mustafâ Çavuş zîde kadruhümâ gönderilmişdür. Buyurdum ki: Vusûl bulduklarında, emrüm üzre varup müşârun-ileyhe mülâkî olup gemileri ve lâzim olan cengci vü yarağı ve sâyir mühimmâtı tedârük idüp müretteb ü mükemmel idüp dahı vakti vemevsimi geldükde inşâ'a'llâhü te'âlâ müşârun-ileyh ilçi ve sâyirleri ile girüp Hakk celle ve alânun inâyet-i bî-gâyetine tevekkül ve Server-i Kâyinât'un mu'cizâtına tevessül idüp teveccüh eyleyüp inâyet-i Bârî yârî kılup varup müşârun-

ileyh Açı pâdişâhına mülâkî oldukda eger kal'alar fethında, eger sâyir küffâr-ı hâksârın haklarından gelmekde müşârun-ileyh vech ü münâsib gördüğü üzre dîn bâbında ve devlet-i hümâyûnuma müte'allik olan cumhûr-ı umûrda bezl-i makdûr eylesin. Mûmâ-ileyhe inâd ü muhâlefetden hazer idesin ve asker halkın dahı gereği gibi zabt u rabt eylesin; inâd ü muhâlefet idenlerün haklarından gelesin. Anda varıldukda mâdâm ki anda turalar, eger askerün virilen mevâciblerinden sonra vâcib olan mevâcibleri ve sâyir me'kûlât ü levâzimleri anlar görecek olmuşlardır; ana göre taleb oluna ve uğur-ı hümâyûnumda cân [u] baş ile çalışup dîn bâbında ve devlet-i ebed-peyvend-i husrev[â]neme müte'allik olan hıdemâtda bezl-i makdûr [ve] sa'y-i meşkûr zuhûra getüenlere müstehıkk olduklarına göre ol câniblerde sancağa müstehıkk olanlara sancak ve ağalığa müstehıkk olanlara ağalık ve sâyirlerine dahı istihkâklarına göre ol vilâyetde murâd idenlere tevcîh eylesin ve berü câniblerde murâd idenlere dahı müstehıkk olduklarına göre tevcîh [ü] defter idüp arzeyesin ki, arzitedüğün üzre hıdmetde olanlar inâyetüm ile behre-mend olalar. Yazıldı.

Bu dahi. Fi't-târîhi m

EK-29: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 237 Nolu Hüküm

“Açe padişahı tarafından Südde-i Saâdet'e gönderilen elçi dönüşte Yemen, Cidde ve Aden'den at, silâh, bakır vs. eşya alıp götürmek isterse kendisine engel olunmaması ve gereken yardımın yapılması.”

Yemen beğlerbeğisine hüküm ki:

Cenâb-ı emâret-me'âb Açı pâdişâhı tarafından Südde-i Sa'âdetüm'e ilçi gelüp girü ol cânibe gönderilmiştir. Mûmâ-ileyh için at u yarak u nühâs alup gitmelü oldukda kimesne mâni' olmamak için emr-i şerîfümü taleb eylediği ecilden buyurdum ki: Müşârun-ileyhün ilçileri varup vusûl buldukda, müşârun-ileyh için at u yarak u nühâs aldıklarında mâni' olmayup ve alınan esbâblarına yollarda kimesneyi dahlitdürmeyesin; emîn ü sâlim mürûr ide ve bi'l-cümle eger berüden girdüklerinde, eger öteden geldüklerinde hılâf-ı şer' u kânûn kendüye ve esbâb u âdemlerine bir ferdi dahlitdürmeyesin; her ahvâllerinde mu'âvenet idesi

Yazıldı. Bu dahı. Fi't-târîhı m.

Bir sûreti, Cidde beğine; vech-i meşrûh üzre. Yazıldı. Bu dahı. Fi't-târîhı m.
Bir sûreti, Aden beğine. Yazıldı. Bu dahı. Fi't-târîhı mn.

EK-30:BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 238 Nolu Hüküm

“Açe padişahının talep ettiği dülger, demirci, kalafatçı, nakkaş vs. sanatkârların elçi ile birlikte gönderilmesi.”

Mısır beğlerbeğisine hüküm ki: Açı pâdişâhı tarafından Südde-i Sa‘âdetüm'e gelen ilçileri mûmâ-ileyh tarafından ba‘zı kimesneler taleb idüp ol dülger ü demürçi vü kalafatçı vü nakkâş ve gayri san‘at ehlinden taleb itdükleri kimesneler defter olunup sana gönderilmişdür. Buyurdum ki: Vusûl buldukda, ol defterde mastûr olan ehl-i sanâyi‘dan eger ulûfe tasarruf idenlerdür ve eger ulûfesüzlerdür; ta‘yîn olunanları zikrolunan ilçilere koşup bile gönderesin.

Yazıldı.

EK-31: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 239 Nolu Hüküm

“Mısır kullarından kendi iradeleriyle Açe taraflarına gitmek isteyenlere engel olunmaması.”

Mısır beğlerbeğisine hüküm ki: Hâliyâ Açı pâdişâhı tarafına irsâl olunan kadırgalar ile Mısır kullarından her kim ki, irâdetiyle gitmek isteyenlere icâzet virmek emridüp buyurdum ki: Anun gibi gitmek isteyenlere mâni‘ olmayup murâd idenlere icâzet virüp gönderesin ve gidenler ihtiyârlarıyla evlerine birer mikdâr harçlık virürlerse mâni‘ olmayasın.

Yazıldı.

Bu dahı. Fi't-târîhi m

EK-32: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 240 Nolu Hüküm

“Südde-i Saâdet'e gelen Açe elçisinin kadirga ile Mısır'a gitmek üzere yola çıkarıldığı; Rodos'a geldiğinde kendisine Rodos beyi tarafından bizzat eşlik edilip sağ salim Mısır'a ulaşmasının sağlanması.”

Rodos beğine hüküm ki: Hâlâ Südde-i Sa'âdetüm'e gelen Açı pâdişâhı ilçisine hüsn-i icâzetüm mukârin olup kadirga ile Mısır cânibine irsâl olunmuşdur. Buyurdum ki: Fermân-ı şerîfüm ile müşârun-ileyh ilçi sana varup vusûl buldukda, eğlendürmeyüp bi'z-zât alup yanunda olan kadirgalar ile emîn ü sâlim Mısır'a ulaştırurasın ve Mısır'a varup dâhıl olduktan sonra binüp gitdüğü kadirgayı alup Atebe-i Ulyâm'a gönderesin.

Yazıldı.

Er-oğlı ile kâdîya gönderildi.

Fî 23 Rebî'ü'l-âhır, sene: 975

EK-33: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 242 Nolu Hüküm

“Açe padişahının adamlarına erzak ve su gibi ihtiyaçlarının giderilmesi ve yanlarına kılavuz verilmesi hususlarında Mekke şerifi tarafından yardımcı olunması; ayrıca Açe padişahı için at alıp götürmek istediklerinde kimsenin kendilerine mâni olmaması.”

Mekke-i Mükerreme şerîfine hüküm ki: Hâliyâ Açı pâdişâhınun Südde-i Sa'âdetüm'e gelen âdemleri girü icâzet-i şerîfem ile ol cânibe gönderilmiştir. Müşârun-ileyh için ba'zı at alup gitmek murâd idüp ve su ve sâyir zahîreleri bâbında mu'âvenet olunup ve kulaguz lâzım oldukda virmek bâbında hüküm-i hümayûnum taleb itmeğin gerekdür ki: Hüküm-i şerîfüm ile varup vusûl bulduklarında anun gibi eger suları ve eger zahîreleri ve eger kulaguz bâbında gereği gibi mu'âvenet ü muzâheret olunup emîn ü sâlim irsâl itmek bâbında envâ'-ı mesâ'î-i cemîle zuhûr ide ve müşârun-ileyh için at aldıklarında dahı kimesne mâni' olmaya.

EK-34: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 243 Nolu Hüküm

“Açe padişahının elçisi İskenderiye'ye ulaştığında iskele vs. yerlerde kendisine, adamlarına ve özel eşyalarına eminler veya başka kimseler tarafından müdahale edilmesine izin verilmemesi.”

Yazıldı. Bu dahı, bile giden Mustafâ Çavuş'a virildi. Fî 16 Rebî‘u'l-evvel, sene: 975 Mısır beğlerbeğisine hüküm ki: Hâliyâ Açı pâdişâhından gelen ilçiyeye icâzet virilüp gönderilmişdür. Buyurdum ki: Varup İskenderiyye'ye vusûl buldukda, iskelede ve sâyir yirde kendüye ve âdemlerine ve mahsûs esbâblarına emînlerden ve gayriden kimesneyi dahilidürmeyesin.

Açı pâdişâhına yazılan nâme-i hümâyûnun sûretidür.

Ser-nâmesi merhûm Koca Niğâncı Beğ'ün inşâsıdır.

EK-35: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 244 Nolu Hüküm

“Açe Padişahı Alâeddin'in Südde-i Saâdet'e elçi olarak gönderdiği Vezir Hüseyin'in getirdiği mektubun alındığı ve Açe taraflarındaki durumlardan haberdar olunarak müslümanların uğradığı zulümden kurtarılmaları için gerekli yardımda bulunmak üzere İskenderiye Kaptanı Kurdoğlu Hızır'ın kumandasında levazım ve mühimmâtları ile on beş kadirga, iki barça ve yeteri kadar asker ile topçu görevlendirildiği; gemiler ve askerler Açe'ye ulaştığında düşmanın hakkından gelmek için gerekli gayretin gösterilmesi ve oraların durumu hakkında bilgi göndermeye devam edilmesi.”

devlet-cenâb, saltanat-şî'âr, ma'delet-disâr*, mâlik-i rikâbü'l-ümem, sâlik-i ekâzî'l-himem, mugîsü'l-enâm, nâsıb-i livâ'ü'l-İslâm, sâhibü'l-lutf ve'n-nevâl, melekiyyü'l-hısâl, melikiyyü'l-fi'âl, râfî'-ı elviyetü'l-ızz ve'l-celâl mine's-semek ile's-simâk, nâsıb-i râyâtü'l-adâlet alâ-muhaddebi feleki'l-eflâk, el-fâyiz bi'l-kıdhî'l-mu'allâ min-kıdhî's-şüzbeti'l-âlî, hulâsa-i nev'-ı insân, el-müstağnî zâtühû ani't-tavsîf ve'l-beyân, el-muhtass bi'l-lutfi'l-celiyy min-hazreti'l-Meliki'd-Deyyân, pâdişâh-ı sa'âdet-destgâh, zıllu'llâh-i ma'delet-nigâh, mu'înü'd-dîni'l-mübîn, nizâmü'l-ümem Ala'üddîn Şâh ce'ala'llâhü evtâde devletihî râsihaten ve etvâra izzetihî sâmiyeten şâmihaten, teslîmât-ı vâfiyât-ı gevher-nisâr ve tehıyyât-ı sâmiyât-ı mahabbet-şî'âr –ki, mahz-ı inâyât-ı aliyye ve fart-ı himâyât-ı seniyyeden fâyız [u] münba'ıs olur– kavâfil-i tehâyâ ve merâhıl-i senâyâ ile ızz-i huzûr-ı mevfüru'l-hubûrlarına iblâğ u ihdâ kılınur. Zamîr-i münîr-i âyine-nazîr ve hâtır-ı âtır-ı müşteri-te'sîrlerine inhâ vü ifhâm olunur ki:

Hâliyâ Atebe-i Aliyye-i Sa'âdet-medâr ve Südde-i Seniyye-i Gerdûn-iktidârımız –ki, melâz-i selâtîn-ı kâm-kâr ve melce-i havâkîn-ı âlî-mikdârdur– nâme-i şerîfinüz vârid olup kıdvetü'l-havâs ve'l-mukarrabîn Vezîrinüz olan Hüseyin dâme mecdühû vâsıtasıyla nâme-i şerîfinüz vârid olup mazmûn-ı hullet-makrûnında; "leyl ü nehâr ol cânibde olan küffâr-ı hâksâr ile gazâ vü kâr-zâr olup düşmen arasında yalnız kalup; "Her taraftan a'dâ-yı bed-re'y hücum üzredür." diyü âlât-ı cihâd ile asâkir-i nusret-mu'tâdimuzdan harb u kıtâl ve ceng ü cidâl görmüş kullarımız" taleb ü isti'ânet olunup ve; "ol diyârda yigirmi dört bin cezîre olup pâdişâhlarınun* üzerine haylî kâfir gelüp (——) hezîmet vâkı' olup ol cezîreleri kâfir alup içinde olan

cümle müslimânlar dahı küffâra giriftâr ve pâdişâhları el-ân memâlik-i mahrûsemüzde* karâr üzre olup ve zikrolunan cezârelerin dördinden Mekke-i Mükerreme'ye sefer iden tüccâr u huccâc gemileri ol geçide varduklarında kimine fırsat bulup esîr idüp fırsat bulmaduklarını irakdan top ile urup gemilerin baturup müslimânları deryâya garkiderler ve vilâyetinüze karîb Seylân ve Kaliküt dimekle ma'rûf iki kâfir pâdişâhı olup ra'ıyyetlerinün ekseri müslimân olup dâyimâ küffâr ile muhârebeden hâlî olmayup mukaddemâ Südde-i Sa'âdetimiz kullarından Lutfî zîde kadruhûnun ol cânibe vusûl bulduğına muttali' olduklarında Atebe-i Ulyâmuz'a arz-ı ubûdiyyet ü ihlâs ve ahd ü mîsâk idüp bu tarafdân Donanma-i Hümâyûnumuz varacak olursa kendüleri ve kâfir re'âyâları cümle îmâna gelüp bi-mâyeti'l-Meliki'l-Cevâd niyyet-i gazâ vü cihâd ve feth-ı vilâyet ü bilâd ideceklerin" i'lâm idüp ve bacaluşka vü şayka vü hevâyî toplardan hısâr döğmek için taleb olunup ve ilçünüz husûsında ve at u yarak u nühâs alındukda ol diyâra varmağa mâni' olmamak için Mısır ve Yemen beğlerbeğilerine ve Cidde ve Aden beğlerine emr-i şerîfimiz gönderilmesin ve hısâr u kadirga bennâlarından taleb olunup ve bunlardan gayri her ne dahı takrîr ü tahrîr olunmuş ise Pâye-i Serîr-i Sa'âdet-masîr-i Husrevânemüz'e arzolunup ilm-i şerîf-i âlem-şümûl-i hıdıvânemüz muhît u şâmil olmuşdur. Eyle olsa; havâkîn-ı ızâm ve selâtn-ı âlî-makâmın iltimâs ü istid'âları hayyiz-i kabûlde vâkı' olmak âdet-i hasene-i şâhân-ı evreng-nişîn ve kâ'ide-i müstahsene-i pâdişâhân-ı adâlet-rehîn olduğundan mâ'adâ hıfz u himâyet-i beyza-i dîn-i mübîn ve zabt u sıyânet-i şer'-ı Hazret-i Seyyidü'l-mürselîn aleyhi efdalü's-salât ve's-selâm bâbında vâkı' olan husûsâtun tedârük ü itmâmı emrinde sarf-ı makdûr ve bezl-i meysûr itmek etemm-i vâcibât ve ehemmi müfterazâtdan olmağın Memâlik-i Mahrûsemüz'den Mısır-ı Kâhire tevâbi'ından Bender-i Süveys'den on beş pâre kadirga ve iki pâre barça Dergâh-ı Mu'allâm topçılarında dökücibaşı ile yedi nefer topçı ve Mısır kullarında kifâyet mikdârı asker-i nusret-eser ta'yîn olunup ve kal'alar için kifâyet mikdârı top u tüfenk ve sâyir edevât-ı harb u ceng virilmek emrüm olup ve ta'yîn ü irsâl olunacak asâkir-i fevz-me'sere sâbıkâ İskenderiyye Kapudânı olup sancağa mutasarrıf olan iftihârul-ümerâ'î'l-kirâm muhtârul-küberâ'î'l-fihâm zül-kadr ve'l-ihtirâm el-muhtass bi-mezîdi mâyeti'l-Meliki'l-Allâm Kurd-oğlı Hızır dâme ulüvvühû serdâr ta'yîn olunup mâyet-i Hakk celle ve alâya tevekkül-i tâm ve mu'cizât-ı kesîretü'l-berekât-ı Hazret-i Seyyidü'l-ibrâr aleyhi's-salât[a] tevessül-i mâlâ-kelem kılınup küffâr-ı hâksâr-ı düzeh-karâr ile cihâd-ı fî-sebîlillâh için savb-ı savâb-nümâyâ irsâl olunup

müşârun-ileyhe şöyle emrüm olmışdur ki: "İnşâ'a'llâhü te'âlâ size varup mülâkî oldukda, eger feth u teshîri lâzım olan kal'alardur ve eger sâyir küffâr-ı hâksârın haklarından gelmekdür; siz vech ü münâsib gördüğünüz üzre dîn bâbında ve devlet-i hümâyûnumuza müte'allik olan umûrda bezl-i makdûr eyleyüp eger müşârun-ileyh ve eger sâyir koşılan topcı vü asker halkınun sagîr u kebîri aslâ size muhâlefet itmeyüp her ne yüzden vech ü münasib görürsenüz tâbî' olup hıdmetde bulunalar." Anun gibi muhâlefet idenlerün müşârun-ileyh ma'rifetiyle haklarından gelesiz ve irsâl olunan askerün bir yıllık mevâcibleri virilmişdür. Gerekdür ki:

Siz dahı dîn bâbında ve devlet-i hümâyûnumuza müte'allik olan umûrda bezl-i makdûr eyleyüp küffâr-ı hâksârın eger kal'aların fethitmekte eger ehl-i İslâm üzerlerinden şerr u şûrların def' itmekte sa'y ü ikdâm eyleyüp inâyet-i Hakk celle ve alâ ile ol diyârı televvüsât-ı küfrden tathîr ü pâk eyleyesiz ki, eyyâm-ı sa'âdet-encâm-ı husrevânemüzde ol diyârın ehl-i İslâm'ı dahı âsûde-hâl olup ferâğ-ı bâl ile kâr u kisblerine meşgûl olalar. İnşâ'a'llâh murâd üzre eger kal'a ahvâli, eger memleket hıfzı görölüp itmâm-ı maslahat oldukda irsâl olunan topçılara icâzet viresiz ve sayir ahvâl ü etvâr her neye müncerr olursa müşârun-ileyh Mustafâ Çavuş ile i'lâm eyleyesiz. Sonra anda olan asker hakkında fermân-ı şerîfüm ne vechile sâdır olursa mûcebi ile amel eyleyesiz ve nâme-i şerîfinüz vürûdı esnâsında takdîr-i Hazret-i Mukaddiru'l-âcâl ile azze şânühü cenâb-ı mağrifet-penâh ve rahmet-nisâb merhûm ve mağfûrun-leh babamız Sultân Süleymân şâh-ı fir[dev]s-âşiyân enâra'llâhü bürhânehü asâkir-i mansûre-i müslimîn ve leşker-i deryâ-şî'âr-ı muvahhidîn ile küffâr-ı hâksâr-ı hezîmet-âsâr ile cihâd-ı fi-sebîli'llâh için gazâ-yı garrâ-yı nusret-intimâya azîmet itmişlerdi. Hudûd-ı nâ-ma'dûd-ı Frengistân'dan kıdve-i erbâb-ı dalâl olan akbâl-i Frenk'den Nemçe kralı olan mel'ûn-ı dalâlet-makrûnun a'zam-ı husûn-ı metânet-makrûnından kal'a-i masûne-i Sigetvar'un fethine azîmet itmişlerdi. Bi-inâyeti'llâhi'l-Müheymini'l-Fettâh leşker-i İslâm-ı nusret-peyâm ile ol hısn-ı hasînı fetheyleyüp memâlik-i vesî'a-i Frengistân'dan bî-nihâye memleketler ve kal'alar alınduktan sonra vücûd-ı mevcûd-ı şehâdet-vürûdları dâr-ı fenâdan âlem-i bakâya irtihâl eylediler. El-hükmü li'llâhi'l-Vâhidi'l-Kahhâr. Lâ-cerame avn ü inâyet-i ilâhî ve savn ü sıyânet-i nâ-mütenâhî birle serîr-i sa'âdet ü ikbâl zât-ı aliyyemüz ile müstes'îd olup inşâ'a'llâhü'l-E'azzü'l-Ekrem hâtır-ı âtır-ı cihân-bânî ve niyyât-ı amîmetü'l-berekât-ı gîfî-sitânî dâyimâ küffâr-ı hâksâr ile cihâd ü gazâdan hâlî olmamak üzre menvîdür. Çünkü; ol câniblerde dahı kefere-i fecerenün hazzelehümü'llâhü te'âlâ () ahvâl-i

dalâlet-mâlleri nâme-i dürer-bârinuzda şerh u tafsîl olunduğı üzre imiş, beher-hâl ihvan-ı sadâkat-nişâna merâsim-i mu'âvenet ü meded-kârî ve levâzim-i muzâheret ü dest-yârîde âsâr-ı ikdâm u ihtimâm mebzûl ü mecbûl kılınur. Hakk sübhânehû ve te'âlânun azze ve celle Âsitâne-i İkbâl-âşiyânemüz kibeline vüfûr-ı imdâd-ı aliyyeleri derece-i tafsîl u şümârdan mütecâvizdür. İnşâ'a'llâhü'l-E'azzü'l-Ekrem ol câniblerde dahı memâlik-i İslâmiyye'ye dahı müstevlî olan a'dâ-yı dîn-i mübîn ve düşmenân-ı âyîn-i Seyyidü'l-mürselîn'ün aleyhi's-salâtü ve s-selâm def'-ı mazarrat u dalâletleri için asâkir-i cerrâr-ı nusret-şi'ârımızdan dâyimâ ol cânibe irsâl olunur. Her zamânda kâ'ide-i müstemirrenüz üzerine me'mûldür ki; ol diyârın ahvâl ü mâ-cerâsı mufassal [ü] meşrûh Atebe-i Âlem-penâhımız cânibine inbâ olunmakdan hâlî olunmaya ve müşârun-ileyh vezîrinüz gönderilmek için () bahâr ihzâr olunmuş idi. () Barçalar irsâl olundu; tahmîl olunup gönderile ve gelen ilçinüz dahı şol ki, şerâyıt-ı risâletdür, kemâl-i âdâb ile edâ idüp hüsn-i icâzetimiz mukârin olup irsâl olunmuşdur.

EK-36: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 307 Nolu Hüküm

“Açe elçisini götüren Karabıyık Reis dönüşte Rodos, İstanköy ve Bodrum kalelerinden hisar-eri talep ettiği takdirde kendisine yeterince hisar-eri verilmesi.”

Rodos beğine, İstanköy ve Bodurum Kal‘aları dizdârlarına hüküm ki: Hâliyâ Açı pâdişâhınun ilçisin alup giden Karabıyık Re’îs gemiler ile öteden berü avdet idüp hısâr-eri talep itdükde kifâyet mikdârı virilmesin emridüp buyurdum ki: Müşârun-ileyh Karabıyık Re’îs gemiler ile avdet idüp hısâr-eri talep itdükde kifâyet mikdârı hısâr-eri viresiz.

EK-37: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 474 Nolu Hüküm

“Açe padişahına gidecek gemilere Südde-i Saâdet'ten gönderilen reislerden yarar olanlarının tayin edilmesi.”

Mısır beğlerbeğisine hüküm ki: Hâliyâ Südde-i Sa'âdetüm'den Açı pâdişâhına irsâl olunacak gemiler ile bile gönderilen Südde-i Sa'âdetüm'den irsâl olunan re'îsler; "gidecek gemiler kendülere virilmek" recâ idüp buyurdum ki: Vusûl buldukda, göresin; anun gibi anda olan re'îslerden gemi kullanmak bâbında bunlar evlâ olup yararlar ise gönderilen gemilere yarar olanları re'îs ta'yîn eylesin; gemi kullanmağa kâdir ola.

[Yev]mü'l-Hamîs, fî 25 Cumâde'l-ûlâ, sene: 975, der-Edirne

EK-38: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 491 Nolu Hüküm

“Açe padişahına gönderilen reis ve diğer neferler geri döndüklerinde görevlerini kusursuz yerine getirdiklerine dair temessük getirdikleri takdirde eskiden mutasarrıf oldukları ulûfelerine yeniden tasarruf ettirilmeleri.”

Hâlâ emr-i şerîfle Açı pâdişâhına gönderilen re’îsler ve sâyir nefer hıdmetlerin ed[â] idüp geldüklerinde kemâ-kân ulûfeleri mukarrer olup virilmesin emridüp buyurdum ki: Emrüm üzre müşârun-ileyhe gönderilen re’îsler ve gayriler varup kusûrları olmayup hıdmet itdüklerine mûmâ-ileyhden temessük getürdüklerinde mutasarrıf oldukları ulûfelerine tasarruf itdüresin.

Yazıldı.

EK-39: BOA, 7 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (975-976 / 1567–1569) 887 Nolu Hüküm

“Açe padişahının elçisine tahsis edilen kadırgalarla Açe'ye gitmeleri emrolunan dülger, kürekçi, kalafatçı, demirci ve madenci ustalarının bu sene Hind Seferi ertelendiğinden Yemen Seferi'nde görevlendirilmeleri.”

Yazıldı.

Hind'e ta'yîn olunan Mustafâ Çavuş'un âdemisi Pervîz'e virildi. Fî 17 ga'bân, sene: 975

Mısır beğlerbeğisine hüküm ki: Bundan akdem Açı pâdişâhı tarafından gelen ilçi ile ta'yîn olunan kadırgalar ile emrolunan üstâdlardan Neccâr Ahmed dört nefer yoldaşıyla bıçkıcı üstâd[1] Ahmed dört nefer yoldaşıyla ve Neccâr Ahmed bin Abdülbâsit ve Mustafâ Ahmed ve Ahmed bin Berekât iki nefer yoldaşıyla ve Üstâd İbrâhîm beş nefer yoldaşıyla ve Kürekçi Memi ve dîger Kürekçi Hasan bin Abdullâh ve İbrâhîm demürçi ve ma'denci iki nefer yoldaşıyla ve üstâd bakır ma'denci iki nefer yoldaşıyla, kalafatçı dört nefer yoldaşıyla ve üstâd altun varak* işler iki nefer yoldaşıyla irsâl olunup gönderilmişdi. Hâlâ ol husûs bu sene te'hîra konulup mezbûrlar Yemen Seferi'ne ta'yîn olunup buyurdum ki: Vusûl buldukda, mezbûrları Yemen mühimmi için ta'yîn eyleyüp irsâl eylesin.

İNDEKS

1

17 Ağustos, 1, 56, 57, 60, 61, 62

2

2. Dünya Savaşı, vi, 47, 51

A

Abdulaziz, 81, 85

Abdülmeçid, iii, vi, 75, 76, 77, 78, 81, 115

Aceh, xiv, 2, 19, 20, 50, 71, 91

Açe, i, ii, iii, vi, vii, viii, x, xii, xiii, xiv, 2, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 50, 54, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 97, 99, 100, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 150, 151, 152, 153

Alaaddin El-Kahhar, 22, 66

Alaaddin Riayat Han, 21

Ali Mugayat Han, 21, 22, 25

Arap, 17, 18, 19, 26, 46, 48, 63, 66, 80, 94, 101

Arap tüccarlar, 19

Ataullah Efendi, 94

Avrupa, 26, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 45, 51, 64, 72, 73, 80, 87

B

Bahasa Indonesia, 13, 14

Bali Adası, v, 6

Batavia, 32, 33, 36, 44

Batavya Başşehbenderliği, 101

Borneo Adası, v, 6, 9

Bruney Sultanlığı, 12

Budist, 6, 12, 15, 16, 24

Burnei, 3, 6

C

Cakarta, vii, 1, 2, 4, 32, 48, 57, 58, 64, 87, 88, 96, 99, 100, 109, 111, 113, 115, 118, 122, 123, 125, 127, 129, 131, 133

Cambi Sultanlığı, vi, 78

Cava, v, vii, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 16, 18, 19, 23, 25, 28, 30, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 45, 46, 48, 55, 57, 59, 60, 64, 72, 76, 77, 80, 83, 86, 88, 90, 92, 93, 96, 101, 102, 104, 113, 114, 115, 117, 118, 119

Ç

Çin, 6, 10, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 28, 32, 82, 83

D

Doğu Hindistan Şirketi, 30, 32, 36

E

Endonezya, i, ii, iii, v, vi, xi, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 81, 82, 83, 86, 87, 89, 90, 91, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 104, 105, 107

Ertuğrul Fırkateyni, vi, 89, 90, 91, 105, 107

F

Flemenkler, vii, 87, 88, 111, 112, 113

Fransız İhtilâli, vi, 36

G

Gajah Mada, 23, 24

Gazneliler, 63

Gücerat, 66, 68

Güneydoğu Asya, ii, 2, 3, 9, 12, 14, 15, 18, 27, 39, 56, 63, 71, 74, 75, 76, 78, 84, 86, 89, 91, 94, 97, 101, 105, 106, 107

H

Hadım Süleyman Paşa, 66
 Hıristiyan, 6, 25, 43, 49, 55
 Hindistan, 18, 19, 21, 29, 30, 32, 36, 47, 48, 63, 65,
 68, 72, 82, 83, 90, 95, 106
 Hindu, 6, 7, 12, 13, 15, 16, 18, 23, 42, 48, 50, 51
 Hint Okyanusu, 3, 4, 5, 64, 65
 Hollanda, i, ii, iii, vi, vii, 4, 11, 19, 27, 29, 30, 31, 32,
 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45,
 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 63,
 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
 87, 89, 92, 96, 100, 102, 105, 106, 108, 110, 122
 Hollanda Devleti, 35, 72
 Hollanda Sömürgeciliği, ii, 19, 30, 44, 46, 47, 48,
 56, 105
 Hollandalılar, ii, 28, 30, 31, 34, 37, 39, 41, 42, 51,
 53, 56, 58, 84, 89, 92
 Hutbe, vi, 99

I

II. Selim, iii, 67, 70, 73, 84
 II. Abdulhamid, iii
 Irian Jaya, v, 2, 4, 7

İ

İbni Battuta, 20, 105
 İbn-i Haldun, 21
 İhtifalci Mehmed Ziya Bey, 10, 11, 20, 22, 28, 29,
 40, 41, 105
 İngiltere, 6, 27, 32, 35, 36, 40, 63, 80, 81, 82, 84,
 87, 95, 100, 108
 İran, 17, 18, 32, 65, 83
 İskender Muda, 22, 25, 73, 74, 75
 İslamiyet, ii, v, 6, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 23, 24, 25,
 50, 54, 104
 İstanbul, iii, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 13, 17, 20, 21, 28,
 29, 39, 40, 48, 54, 56, 65, 66, 67, 71, 72, 73, 74,
 75, 76, 77, 78, 79, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91,
 92, 93, 95, 96, 97, 99, 101, 102, 104, 105, 106,
 107

J

Jakarta, 1, 3, 4, 32
 Japon İşgali, vi, 51
 Java, 1, 4, 10, 19, 47
 Jogjakarta, 2

K

Kalimantan, v, 1, 4, 5, 6, 13, 35
 Kanuni Sultan Süleyman, iii, 29, 64, 66, 68, 71, 73,
 104
 Kızıldeniz, 65
 Konumuz, 1

M

Mahmud Şah, 23, 40, 86
 Malay, 5, 12, 13, 15, 17, 19, 23, 25, 74, 96
 Malezya, 3, 6, 12, 17, 18, 19, 24, 27, 65, 70, 108
 Mataram Sultanlığı, 33
 Moğol, 16
 Muhammed Hatta, xii, 55, 57
 Muhammediyye, 50, 52
 Müslüman, i, ii, 5, 6, 12, 17, 18, 19, 25, 28, 31, 39,
 43, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 63, 66, 79, 81,
 82, 85, 87, 88, 90, 92, 94, 96, 102

O

Osmanlı, i, ii, iii, vi, vii, 6, 10, 11, 16, 20, 29, 40, 53,
 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75,
 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89,
 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101,
 102, 105, 106, 107, 111, 112, 122
 Osmanlı Devleti, i, iii, 20, 63, 64, 71, 72, 73, 75, 76,
 77, 78, 86, 87, 96, 97, 100

P

Portekiz, i, ii, iii, 21, 27, 28, 29, 31, 32, 64, 65, 66,
 68, 72

R

Riau Adaları, 1

S

Sadrazam, 85, 99, 100, 101
 Singapur, 3, 12, 14, 27, 78, 86, 90, 91, 92, 93, 94,
 95
 Sömürgecilik, i, v, 23, 26, 27, 32
 Sukarno, xii, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 107
 Sulawasi, v, 4, 7, 35, 59
 Sulawesi, 1, 39
 Sumatra, v, vii, xiii, 1, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 16, 17, 18,
 19, 20, 21, 24, 25, 28, 30, 31, 33, 39, 42, 47, 54,
 59, 60, 64, 72, 74, 75, 78, 79, 80, 83, 88, 90, 93,

99, 101, 105, 106, 108, 109, 111, 112, 120, 121,
122, 129
Süleyman Paşa, 65, 66
Süveyş Kanalı, 39

Ş

Şehbender, vi, 94

T

Taha Sefiyüddin, 78
Timor, v, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 24, 39, 107

Y

Yemen, 65, 67, 68, 69, 76, 77, 140, 147, 153

Z

Zigetvar, iii, 67

